

Madde ve Mananın Fethi
FETH ve MEDENİYET

T.C. Eskişehir Valiliği Şehir ve Değer Araştırmaları Dergisi
Aralık 2023 - Yıl: 03 - Sayı: 07

T.C. ESKİŞEHİR VALİLİĞİ ADINA SAHİBİ
HÜSEYİN AKSOY
Vali

DERGİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Murat Küçük
İl Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Gülben CURA

BİLİM DANIŞMA KURULU
Prof. Dr. Osman KÖKSAL
Prof. Dr. Mehmet Erol ALTINSAPAN
Prof. Dr. Haşim ŞAHİN
Prof. Dr. Kemal YAKUT
Doç. Dr. Adem KOÇ
Dr. Öğretim Üyesi Hasan YILMAZYAŞAR
Dr. Cezmi KARASU

YAYIN KURULU
Oğuz ŞENLİK
Prof. Dr. Semra GÜNAY
Prof. Dr. Hülya PİLANCI
Doç. Dr. Eylem DERELİ
Resul ÇOBAN
Gülben CURA
İlknur SOLMAZ

CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILINDA ESKİŞEHİR SAYISI EDITÖRÜ
Doç. Dr. Eylem DERELİ

GRAFİK TASARIMI VE DÜZENLEME
Gülben CURA
İlknur SOLMAZ

İLETİŞİM
Eskişehir Valiliği, ozelkalem@eskisehir.gov.tr / Tel: 0 222 214 27 71

BASKI

FOTOĞRAFLAR
Eskişehir Valiliği Arşivi

Yayınlanan yazıların sorumluluğu imza sahiplerine aittir. Yazara telif ücreti ödenmez.

CUMHURİYET'İN 100.YILINDA ESKİŞEHİR

HÜSEYİN AKSOY
ESKİŞEHİR VALİSİ

Tarihte eşine az rastlanır bir destanla kurulan ve bugün 100 yaşına ulaşan Türkiye Cumhuriyeti, o günden bu yana vizyonunu geliştirerek emin adımlarla geleceğe yürümekte ve büyük Türkiye ideali yolunda hedeflerini gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Cumhuriyetimiz ilk asrını tamamlayıp adına Türkiye Yüzyılı dediğimiz ikinci asra yelken açıyor. Bugün 100. yaşına ulaşan Türkiye Cumhuriyeti, kökleri derinlerde ulu bir çınar misali ihtişamıyla gözleri kamaştırmaya devam ediyor.

Gazi Mustafa Kemal kurucusu olduğu Cumhuriyet'i bakınız nasıl anlatıyor: "Cumhuriyet, bedava kazanılmış değildir Türkiye Cumhuriyeti, binlerce yıldır elden ele, gönülden gönüle ve nesilden nesile aktırılan muazzam bir hazinedir. Bunu elde etmek için kan

döktük, her tarafa kırmızı kanımızı akıttık." Gazi Mustafa Kemal'in dediği gibi Cumhuriyet binlerce vatan evladının kanı, canı ve fedakârlığı üzerinde ilan ve inşa edilmiştir.

Tarihte eşine az rastlanır bir destanla kurulan ve bugün 100. yaşına ulaşan Türkiye Cumhuriyeti, o günden bu yana vizyonunu geliştirerek emin adımlarla geleceğe yürümekte ve büyük Türkiye ideali yolunda hedeflerini gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Bu duygularla, Gazi Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere istiklal ve istikbal

mücadelemizin tüm kahramanlarını, aziz şehitlerimizi ve gazilerimizi saygı, minnet ve şükranla anıyorum. Bin yıldır bu toprakların vatanımız olması için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan tüm kahramanlarımıza Allah'tan rahmet diliyorum.

100. yıl dönümünü idrak ettiğimiz Cumhuriyetimiz bizim için hem bir iftihar vesilesi hem de ilham kaynağıdır. Bilindiği üzere, Eskişehir mazisi ile tarihe tanıklık eden ve birçok farklı medeniyetin kültürel mirasını günümüze taşıyan eşsiz bir kenttir. Yunus Emre'nin, Nasreddin Hoca'nın, Battal Gazi'nin şehri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu müjdeleyen hutbenin okunduğu şehir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün övgülerine, özellikle de vatanseverlik ve cesaretine nail olmuş bir şehrimizdir.

Amacımız "Yeni Türkiye Yüzyılı" vizyonuna Eskişehir'i en güçlü şekilde taşımak için her zamankinden daha fazla el ve gönül birliğiyle çalışmaktır. Eskişehir'imizin birinci yüzyıldaki başarıları bizleri nasıl gururlandırıyororsa gelecek yüzyılın Eskişehirli-

leri de bu şehrin katkılarıyla gururlanacaktır. Gönüllerin bulunduğu Eskişehir'i geçmişimizden aldığımız güçle aydınlık geleceğimize emin adımlarla taşıyacağız.

Dergimizin bu 7. sayısıyla geçmişten sadece ibret değil, aynı zamanda kuvvet de alma bilinciyle şanlı mazimizin her safhasını bağrımıza basıyor, Yüzyılın Türkiye'sini hep birlikte şehrimizin katkılarıyla inşa edeceğimize inanıyorum.

Bu vesileyle Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'a, Fetih ve Medeniyet dergimize yazıları ile katkıda bulunan Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy'a bu konuda desteklerini esirgemeyen katkı veren tüm devlet kurum ve kuruluşlarına şükranlarımı sunarım. "Cumhuriyetin Yüzyüncü Yılında Eskişehir" sayımıza kıymetli çalışmaları ile katkıda bulunan tüm akademisyenlere, araştırmacılara ve derginin yayımlanmasında emeği geçenlere teşekkür eder, selam ve saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ARALIK 23

06

“CUMHURİYET’İN 100.YILINDA ESKİŞEHİR”
MEHMET NURİ ERSOY

08

“1923’TEN 2023’E ESKİŞEHİR TARİHİNE
KISA BİR BAKIŞ”
BURHAN SAYILIR

18

“CUMHURİYET’İN 100. YILINDA ESKİŞEHİR NÜFUSU”
HARUN TUNCEL
DENİZ ATEŞ

32

“CUMHURİYET’İN YÜZÜNCÜ YILINDA BİR GÖÇMEN
KENTİ OLARAK ESKİŞEHİR’İN SOSYO-KÜLTÜREL
YAPISI”
ENGİN KIRLI

42

“CUMHURİYET DÖNEMİ ETKİLERİNİN ESKİŞEHİR
MİMARISİNE YANSIMALARI”
ELİF ATICI

52

“CUMHURİYET DÖNEMİ’NDE ESKİŞEHİR’DE
TARIM, TURİZM, EĞİTİM”
MESUT ERŞAN

62

“ESKİŞEHİR ENDÜSTRİ YAPILARI VE FABRİKALAR
BÖLGESİ”
NURAY ÖZASLAN

72

“BÜTÜNSSEL BİR BAKIŞLA ESKİŞEHİR İLİNİN TURİZM
POTANSİYELİ”
SEMRA GÜNAY

92

“CUMHURİYET’İN 100. YILINDA ESKİŞEHİR’İN
ENLERİ İLKLERİ”
GÜLBEN CURA

98

“İSTİKLALDEN İSTİKBALE CUMHURİYET VE
ESKİŞEHİRDE HAVACILIK”
T. HİKMET KARAKOÇ
MURAT AYAR

108

“ŞEHİRİN 100. YILINDA ÖNEMLİ PORTRERLER”
EYLEM DERELİ

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ESKİŞEHİR

MEHMET NURİ ERSOY*

Cumhuriyet tarihinin göz bebeklerinden olan Eskişehir, çok kadim süreçlerin yaşandığı bir coğrafyadır. Hititler ve Friglerden başlayarak Romalılar ve Bizanslılar ile devam eden ve nihayetinde Selçuklular ve Osmanlılar ile modern zamanlara uzanmış, kendi dönemlerinin en büyük medeniyetlerine ev sahipliği yapmıştır.

Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılına ulaştığımız bu tarihî günlerde Eskişehir, Anadolu'da yıldız gibi parlayan şehirlerimizden biri olarak öne çıkmaktadır. Eskişehir köklü bir tarihe sahiptir. Anadolu'nun Cumhuriyet öncesi ev sahipliği yaptığı farklı medeniyetlerden kalan miras özenle korunmuş ve tanıtımına ayrı bir önem verilmiştir. Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarındaki sanayileşme sürecine ilk dâhil olan şehrimiz endüstri mirasının oluşmasına da katkı sağlamıştır. Bir göçmen kenti olarak taşıdığı sosyokültürel zenginlikleriyle bir kültür ve medeniyet şehri olarak bilinmektedir. Sanayi alanındaki öncü rolü çerçevesinde Eskişehir, Türkiye'nin ilk lokomotifini "Karakurt"un yapıldığı şehirdir. Bununla beraber

Cumhuriyetimizin kuruluş döneminde açılan atölye ve hangarlarda üretilen uçaklar da Cumhuriyetimizin ilklerinden olmuştur. Türk otomotiv sanayisinin ilk göz ağrısı olan "Devrim Arabaları" Eskişehir'de üretilmiştir. Eskişehirimizin bu ilkleri, mirasını haleflerine bırakmış; Türk Endüstrisi'ni ateşleyen birer kıvılcım olarak hafızalarımızdaki yerini almıştır.

Son 20 yılda turizm alanında büyük bir farkındalık oluşturan Eskişehir; koruduğu Tarihî Odunpazarı Evleri, Dağlık Frigya Bölgesi, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınan Sivrihisar Ulu Cami ve daha birçok cazibe merkeziyle potansiyelini en doğru ve etkin şekilde kullanma gayreti içinde olmuştur. Özellikle 2013 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti unvanını alan Eskişehir, bu sü-

*Kültür ve Turizm Bakanı

reçte uluslararası alanda ses getiren çalışmalara imza atarak potansiyelini daha da arttırmıştır. Eskişehir halkı, Kurtuluş Savaşı'nda büyük bir kahramanlık göstererek 1920 yılında Yunan işgaline uğrayan kenti, 1921 yılında yapılan İnönü Savaşları ile geri almıştır. İnönü Savaşları, 1922 yılında yapılan Büyük Taarruz ile yurdun tamamen kurtarılması ve yeniden kurulması yolundaki tarihî başarının ilk adımı olan zaferler olarak tarihteki yerini almıştır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Eskişehir'i birçok kez ziyaret etmiş ve kentin gelişmesine destek vermiştir. Bu vesileyle de Eskişehir, Kurtuluş Savaşı'nın anısını yaşatan birçok müze, anıt ve tarihî esere sahip şehirlerimizden biri olmuştur.

Cumhuriyet tarihinin göz bebeklerinden olan Eskişehir, çok daha kadim süreçlerin yaşandığı bir coğrafyadır. Hititler ve Friglerden başlayarak Romalılar ve Bizanslılar ile devam eden ve nihayetinde Selçuklular ve Osmanlılar ile modern zamanlara uzanmış; kendi dönemlerinin en büyük medeniyetlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerin izlerini taşıyan birçok antik kent, kale, cami, türbe, hamam ve tarihî ev, Eskişehir'in kültürel zenginliğini göstermektedir.

Kültür turizminin yanı sıra, doğa turizmi, termal turizm, mağara turizmi, hava sporları turizmi, inanç turizmi ve kongre turizmi gibi alternatif turizm türlerinde de oldukça önemli bir imkâna sahiptir. Yemyeşil doğasıyla Sündiken Dağları, şifalı sularıya kent merkezi ve çevresindeki termal hamamlar, İnönü ve Sivrihisar Havacılık Merkezleri, üniversiteler, müzeleri, turistik tesisleri, festivalleri, sanat etkinlikleri, lezzetleri ve misafirperverliği ile şehrin sahip olduğu daha birçok özellik sayesinde inanıyorum ki Eskişehir turizm hareketliliğinden çok daha büyük gelirler elde edecek, Cumhuriyet tarihinin gururu, Türkiye'nin yüz akı bir kent olarak varlığını sürdürecektir.

Yüzüncü yılımızda yükselişin öncü şehirlerinden Eskişehir'in, tarihî, kültürel ve sanatsal değerlerine her sayıda farklı temalarla yer veren Fetih ve Medeniyet Dergisi'nin içeriğine katkı sağlayan yazar, araştırmacı ve akademisyenler başta olmak üzere yayına hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyor, çok kıymetli Eskişehirli hemşehrilerimize saygılarımı iletiyorum.

1923'TEN 2023'E ESKİŞEHİR TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

BURHAN SAYILIR*

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Eskişehir Hüdavendigâr vilâyetinin Kütahya Sancağına bağlı bir kazası idi. 1886 yılından sonra değişip gelişerek müstakil bir mutasarrıflığın merkezi hâline gelmiş ve 1925 yılından itibaren vilayet olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra sancak ve mutasarrıflıkların il yapılma kararında sonra Eskişehir de il merkezi hâline gelmiştir.

Eskişehir, Kafkaslardan ve Balkanlardan yerlerini terk etmek zorunda kalanların sığınağı, Birinci Dünya Savaşı'nın ve Türk İstiklal Harbi'nin bunalımlı zamanlarında gündeme gelen jeopolitik ve jeostratejik bir şehirdir. Bu özellikleri Eskişehir'e önemli kazanımlar sağlamıştır ve sağlamaya da devam etmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Eskişehir Hüdavendigâr vilâyetinin Kütahya Sancağına bağlı bir kazası idi. 1886 yılından sonra değişip gelişerek müstakil bir mutasarrıflığın merkezi hâline gelmiş ve 1925 yılından itibaren vilayet olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra sancak ve mutasarrıflıkların il yapılma kararında sonra Eskişehir de il merkezi hâline gelmiştir.

1926-1927 yılı devlet salnâmelerinde elde edinilen bilgilere göre Eskişehir vilâyeti-

nin Sivrihisar, Mihalıççık (Kuyucak), Seyitgazi adlarında üç kazası; Mahmudiye (Çifteler), Sivrihisar'da Günyüzü adı ile bir nahiyesi ve toplamda da 380 köyü vardı. 1940'larda ise Eskişehir vilayeti; Eskişehir, Mihalıççık, Seyitgazi ve Sivrihisar kazalarından oluşmaktaydı. Bu yıllarda Eskişehir vilâyetinin nüfusu 147.603 idi.

1960'ların sonunda Eskişehir'de 15 belediye teşkilatı mevcuttur. Bunlardan biri il merkezinde, altısı ilçe merkezinde, 5'i bucak merkezlerinde ve 3'ü köylerde.

22 Mart 2008 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 5747 sayılı Yasa ile de merkez ilçe kaldırılarak Odunpazarı ve Tepebaşı adıyla iki yeni ilçe daha kurulmuş ve ilin toplam ilçe sayısı 14'e ulaşmıştır. Eskişehir, 2 Eylül 1993'te çıkarılan 504 sayılı Kanun Hükmün-

* Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, burhansayilir@anadolu.edu.tr

Eskişehir

de Kararname ile büyükşehir ünvanı kazandı.

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi hükümlerine dayanarak haksız işgallere kalkışan İtilaf Devletleri, Eskişehir'deki ulaşım ve iletişim ağını kontrol etmek için Eskişehir'i de işgal etmişlerdir. İşgallerle birlikte gerek İngiliz subayların gerekse İngilizlerin himayesindeki azınlıkların taşkınlıkları halkı oldukça rahatsız etmiştir. Halkın örgütlenme düşüncesi ve çabası gerek İngiliz işgal kuvvetlerinin baskısı gerekse iş birlikçi yöneticilerin tutumları nedeniyle mümkün olmamıştır. Ancak, İzmir'in Yunanlılarca; Antep, Urfa ve Maraş'ın İngilizlerce işgali birçok Anadolu kentinde olduğu gibi Eskişehir'de de tepkilere neden olmuştur. 17 Mayıs 1919'da Eskişehir'de büyük bir katılımı ile işgalleri protesto mitingi yapılmıştır. Odunpazarı Meydanı'nda toplanan on bin kişinin katılımıyla gerçekleştirilen büyük bir mitingde işgal protesto edilmiştir. Mitingden sonra işgalleri protesto etmek için iş yerleri yirmi dört saat süreyle ka-

patılmış, işgalleri telin eden çok sayıda protesto telgrafi çekilmiştir. Mitingde kürsüye çıkanlar işgal ile ilgili ayrıntılı konuşmalar yapmıştır. Ayrıca miting öncesi düzenleme heyeti tarafından hazırlanan bir beyanname halka okunmuştur.

Türk İstiklal Harbi'nin askerî safahatı sırasında Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde Türk ordusu büyük bir yenilgi ve dağılma yaşadı. 10 Temmuz'da başlayan Yunan saldırıları sonucunda 13 Temmuz'da Afyon, 17 Temmuz'da Kütahya Yunanlıların eline geçmiştir. 17 Temmuz'da Yunanlılar iki koldan Eskişehir'i hedef alarak taarruza geçmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa bölgeye gelerek Batı Cephesi karargâhında bir durum değerlendirmesi yapmış ve durumun hassasiyetine binaen Türk ordusunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesi uygun bulunmuştur. Bu karar doğrultusunda 19 Temmuz'da Eskişehir boşaltılmıştır. Uşak ve Bursa üzerinden Kütahya ve Eskişehir üstüne saldırıya geçen Yunan kuvvetleri, 20 Temmuz 1921'de Eskişehir'i

Eskişehir Hava şehitliği

işgal etmişlerdir. Böylece 2 Eylül 1922 tarihine kadar sürecek esaret yılları başlamıştır. 24 Temmuz'da Batı cephesi karargâhı Polatlı'ya alınmış, 25 Temmuz'da da Türk ordusunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilme işlemi tamamlanmıştır.

Eskişehir'in Yunanlıların eline geçmesi Yunanistan'da büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Yunan basınında çıkan haberlerde Sevr'in hükümlerinin Yunanistan için yeterli olmayacağını, Anadolu'nun verimli topraklarına sahip olunması gerektiğini savunan haberler yayımlanmıştır.

Yunan kralı Konstantin Eskişehir'in işgalinin ikinci günü şehre trenle gelmiştir. Yunanlılar başkomutanlık karargâhlarını Odunpazarı'nda bir konağa kurmuşlardır. Kral için de Zeytinoglu ailesinin ev olarak kullandıkları bina seçilir. Askerler tüm evlerden halıları toplayarak tren garından kralın kalacağı bu eve kadar yolları halı ile kaplanmıştır. Ne de olsa Eskişehir artık Yunan toprağı idi. Ama 26 Ağustos'ta başlayan Büyük Taarruzla bu hayalleri kısa sürmüş ve yaklaşık bir yıl kadar sonra, 2 Eylül 1922'de Eskişehir tekrar Türk toprağı hâline gelmiştir. Ancak işgal yıllarında Batı Anadolu'da şehirlerin Yu-

nan vahşetinden nasibi alması gibi Orta Anadolu ve Eskişehir de bu vahşetten nasibini almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin banisi Gazi Mustafa Kemal Atatürk hem Milli Mücadele Dönemi'nde hem de cumhurbaşkanlığı döneminde çok defa Eskişehir'i ziyaret etmiştir. Toplamda Atatürk Eskişehir'e hayatı boyunca 22 defa ziyarete gelmiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Eskişehir'i ziyaretlerini kısaca şu şekilde verebiliriz:

Mustafa Kemal Paşa'nın Eskişehir'i **ilk ziyareti** ilerleyen Yunan taarruzu karşısında durumu yerinde görmek amacıyla gelişidir. 21 Haziran 1920'de saat 11.00'de, beraberinde Millî Savunma Bakanı Fevzi Çakmak ve Genelkurmay Başkanı İsmet İnönü ile tren istasyonuna geldi. Yunan taarruzunun durumunu, sınıf arkadaşı ve Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Cebesoy ile burada görüşmüştür..

İkinci ziyareti: 27 Temmuz 1920'de gerçekleşmiştir. Batı Cephesini incelemek için geldiği ve Yunan taarruzlarının devam ettiği günlerde gerçekleşen bu ziyaretinde Millî Savunma Bakanı Fevzi Çakmak ile 12. Kolordu

Eskişehir Düşman İşgalinde

Komutanı Fahrettin Altay, bazı komutanlar ve 20 kadar milletvekili kendisine refakat etmişlerdir. Burada Ali Fuat Paşa ile görüştüğten sonra Bilecik'e hareket etmiş, Bilecik'ten Pazarlık'a, sonra sırasıyla Karaköy'e, Ertuğrul'a geçmiş ve akabinde tekrar Eskişehir'e dönmüştür. Ali Fuat Paşa ile tekrar birkaç saat görüştüğten sonra Afyon'a, oradan da Uşak'a geçmiştir.

Üçüncü ziyareti: 27 Ağustos 1920'de Kurban Bayramı'nın birinci günü, Batı Cephesi'ni bir daha teftiş etmek ve askerlerle bayramlaşmak üzere Eskişehir'e gelmiştir. Ertesi gün beraberindeki heyetle Afyon'a hareket etmiştir.

Dördüncü ziyareti: 4 Aralık 1920'de Batı Cephesi Komutanı İsmet İnönü Ethem'in arasını bulmak üzere görüşmeler yapmak için Eskişehir'e gelmiştir. Bir gün sonra Bilecik'e hareket etmiştir.

Beşinci ziyareti: 11 Şubat 1921 sabahı hem savaş meydanlarını görmek hem de Batı Cephesi'nin ihtiyaçlarını tespit etmek üzere Eskişehir'e gelmiştir. Geceyi karargâhta

çalışarak geçiren Atatürk, 12 Şubat'ta Birinci İnönü Savaşı'nın geçtiği yerleri tetkik etmiştir.

Altıncı ziyareti: 2 Mayıs 1921'deki ziyaretinde Güney ve Batı Cephesi'nin birleştirilmesi konusu karara bağlanmıştır. Batı Cephesi Komutanlığına da İsmet İnönü getirilmiştir.

Yedinci ziyareti: 15 Ocak 1923'te Eskişehir'e gelmiştir. Çeşitli heyetleri kabulünden sonra yeni hükümet şekli ve siyaseti, Hakimiyet-i Milliye, Halifelik Makamı, Halk Fırkası'nı kurma gibi konularda bilgi veren bir konuşma yapmıştır. Odasına geçtiği sırada, İzmir'den annesi Zübeyde Hanım'ın ölüm haberini almıştır.

Sekizinci ziyareti: Türk Murahhas Heyeti'yle görüşmek üzere 19 Şubat 1923 tarihinde Latife Hanım ile Eskişehir'e gelmiştir. Aynı gün Ankara'ya hareket etti.

Dokuzuncu ziyareti: Afyon'dan Kütahya'ya 24 Mart 1923 akşamı Eskişehir'e Latife Hanım ile gelmiştir. Saat 21.00'e doğru Ankara'ya hareket etmiştir.

Eskişehir Yunanlılar Tarafından Yakılması

Onuncu ziyareti: 29 Ağustos 1924 günü Ankara'dan kalkan tren gece 1.30'da Eskişehir' ulaşmıştır. İstasyon binasında bir saatlik görüşmeler yapılmıştır.

On birinci ziyaret: 20 Eylül 1925'te Ankara'dan hareket eden trenin ilk durağı 21 Eylül sabahı Eskişehir olmuştur. İstasyonda yarım saate yakın görüşmeler yapılmış, ardından İzmit'e hareket edilmiştir.

On ikinci ziyaret: Atatürk Ankara'dan İstanbul'a giderken tren, 1929'da 5 Ağustos'u 6 Ağustos'a bağlayan gece Eskişehir'de durmuş, yetkililerle görüşmeler yapılmış ve ardından İstanbul'a hareket etmiştir.

On üçüncü ziyaret: Atatürk Ankara'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti toplantısından sonra İstanbul'a geçerken 20 Temmuz 1931 gecesi trenle Eskişehir İstasyonu'na uğramıştır.

On dördüncü ziyaret: Atatürk, 1933 yılına yeni bir yurt gezisiyle girmiştir. İlk durağı, 16 Ocak'ta Eskişehir idi. Kolordu karargahını,

valiliği, belediyeyi ziyaret etmiştir. Öğleden sonra şeker fabrikasının yerini, hava meydanını, Eskişehir Lisesini ve tayyare karargâhını da ziyaret ettikten sonra Derince'ye doğru hareket etmiştir.

On beşinci ziyaret: Atatürk Batı Anadolu Bölgesi'ndeki birliklerini denetimden Ankara'ya dönerken 16 Nisan 1934'te Eskişehir istasyonunda bir saat kalmıştır.

On altıncı ziyaret: Tayyare Alayını ve okulunu yerinde görmek ve denetlemek üzere, Atatürk, 9 Haziran 1936'da İstanbul'dan Eskişehir'e hareket etmiş, incelemelerinden sonra Ankara'ya dönmüştür.

On yedinci ziyaret: İran Şahı Rıza Pehlevi Atatürk'ü ziyarete 16 Haziran 1934 tarihinde gelmiştir. Şahı dört gün Ankara'da konuk ettikten sonra Şah ile İzmir'e gitmek üzere Ankara'dan hareket etmişler ve 21 Haziran 1934 günü Eskişehir'e uğramışlardır.

On sekizinci ziyaret: Atatürk 1937 yılına Hatay meselesi ile girmiştir. Konya'ya

giderken yolu üzerinde Eskişehir'de bu konuyla ilgili görüşmeler yapmıştır. 6 Ocak 1937 sabahı İstanbul'dan Eskişehir'e, buradan da akşam saatlerinde Konya'ya hareket etmiştir.

On dokuzuncu ziyaret: Hatay çalışmalarını İstanbul'da sürdürmek üzere 9 Ocak 1937 günü Ankara'dan Eskişehir'e hareket etmiştir. Orduevinde subaylarla toplantı yapmış, 10 Ocak'ta sabaha karşı İstanbul'a hareket etmiştir.

Yirminci ziyaret: Atatürk, 4 Haziran 1937 gecesi Eskişehir Garı'na trenle gelmiştir. Bulunduğu vagona, onu karşılayanlarla görüşmeler yapmış, halkı selamlamış, ardından da İstanbul'a hareket etmiştir.

Yirmi birinci ziyaret: Atatürk 12 Kasım 1937'de Ankara'dan hareketle bir Doğu Anadolu gezisine çıkmıştır. 20 Kasım tarihinde Eskişehir'e ulaşmıştır.

Yirmi ikinci ziyaret: Atatürk, Yalova'da dinlenmek üzere Ankara'dan İzmit'e giderken 20 Ocak 1938 günü Eskişehir Garında durmuştur. Eskişehir heyetiyle görüşmelerde bulunmuştur.

Son ziyareti: 21 Kasım 1938 tarihinde Atatürk'ün naaşını taşıyan tren sabaha karşı istasyona gelmiş, on binlerce kişi istasyona akın etmiş, hazırlanan çelenkler vagona yerleştirilmiş, tren ağır ağır Ankara'ya hareket etmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında sönük bir şehir kimliği sergileyen Eskişehir zamanla her alanda gelişmeye başlamıştır. Bunda elbette Ankara'ya yani başkente yakın olmasının da etkisi vardı. Ayrıca ulaşım ağı bakımından stratejik bir konumda olan Eskişehir bu konumundan yararlanma yoluna gitmiştir. Nüfusu 1927 yılında 32.342 olan Eskişehir 1945'te 30.096, 1955'te 120.075, 1965'te 174.451, 1970'te 216.373 ulaşmıştır. Bugün ise Eskişehir'in merkez nüfusu 600.000'e ulaşmıştır.

Cumhuriyet'in kazanımlarını ve yeni devletin, sosyal ve kültürel politikalarını yaygınlaştırmaya çalışmışken 1934 yılından itibaren Halkevleri açılmış ve bu görev Halkevlerine verilmiştir. Halkevleri içinde Eskişehir Halkevi ilk kurulanlardandır. Halkevi ilk önce bugün Süleyman Çakır Lisesi'nin bulunduğu yerdeki

bir binada faaliyete başlamış, 1 Ocak 1936 tarihinde Eskişehir Belediyesi Fen İşleri Şefi Mimar İzzet (Baysal) Bey tarafından planı çizilen, konferans salonu ve dükkânlarıyla bir kompleks hâlindeki 250 kişilik yeni binasına taşınmış ve faaliyetlerini bu binada sürdürmüştür. Bu arada Eskişehir'deki halkevi yalnızca şehir merkeziyle sınırlı kalmamıştır. İlçe ve köylerde de halkevi ve halk odası açılmış, bunlar da 1951 yılına kadar faaliyetlerine devam etmişlerdir.

1950'li yıllardan sonra Eskişehir'in gelişiminde büyük bir ivme yakalandığı görülür. Özellikle sanayi alanında Türkiye'de öncülük olacak atılımlar gerçekleştirildi. Eskişehir'in işgali ile düşman eline geçen cer atölyesi, 2 Eylül 1922'de Eskişehir'e geri dönmüş ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) Genel Müdürlüğüne bağlanmış, genç Cumhuriyet'in en büyük atılımı için çalışmaya başlamıştır. Yurdu demir ağlarla örmek yolundaki büyük çabanın başaktörlerinden olmuştur. 1925'te 500 dönüme ulaşan bir arsa üzerinde art arda atölyeler kurulmaya başlanmış; vagon ve özellikle lokomotif montajı yapacak "montajhane", buharlı lokomotifler için kazan üretecek "kazanhane", dişli ve tekerlek üretimi için "çarkhane", köprü, makas, kantar, yol güvenliği için araç gereç üretecek atölyeler, hepsi iki yıl içinde kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Bu tesisi önemli kılan diğer bir özelliği de Cumhuriyet'in ilk ve uzun bir dönem tek ağır sanayi kuruluşu olmasıdır. O yıllarda ortaokul ve lise kitaplarında Eskişehir Cer Atölyesi için ağır sanayi tesisimiz ifadesi kullanılmaktadır.

1950'lerden itibaren Eskişehir'in kalkınmasında önemli hamleler gerçekleştirilmiştir. Sanayi ve ticaret alanında yeni devlet yatırımları yapılmış, istihdam imkânları da artırılmıştır. Bu nedenle şehir merkezi hızlı bir göç hareketliliğine de sahne olmuştur.

Bu yıllarda Eskişehir'de iki önemli doğal afet de yaşanmıştır. 5 Mart 1950'de Porsuk Çayı'nın taşması sonucu Eskişehir'de sel felaketi meydana gelmiş, 50 bin kişi açığa kalmıştır. Bu felakette 2.500 ev yıkılmış

ve 6 kişi boğularak hayatını kaybetmiştir.

20 Şubat 1956'da Eskişehir'de oluşan şiddetli yer sarsıntısı meydana gelmiştir. 6,0 şiddetinde olan bu depremde, 1.379 bina ağır, 1.486 bina orta, 9.862 bina da hafif derecede hasar görmüştür. Bir kişinin öldüğü depremde 19 kişi de yaralanmıştır.

27 Mayıs 1960 Darbesi'nin bütün ülkeye etkisini görmek mümkündür. Ancak darbenin en çok hissedildiği yer Eskişehir olmuştur. Çünkü dönemin Başbakanı 25 Mayıs'ta Eskişehir'e gelmiş, bir dizi etkinliklere katılmıştı. 27 Mayıs darbesini sabah saatlerinde Eskişehir'de konakladığı Şeker Fabrikası misafirhanesinde almıştır.

1961 yılında 1915 beygir gücünde 97 ton ağırlığında, 70 km/h hız yapabilen Türk işçi ve mühendislerinin eseri olan ilk yerli buharlı lokomotif "Karakurt" tesislerde yapılmıştır. Yine aynı yıl Türkiye'nin ilk yerli otomobili de burada imal edilmiştir.

4 Nisan 1957 yılında Eskişehir Çimento Fabrikası için Eskişehir'e gelen Başbakan Adnan Menderes bir gün sonra Cer Atölyesi'ni gezdi, burada halka treni sevdirmek için yapılan "Mehmetçik" ve "Efe" adlı minyatür trenleri inceledi. Ardından da bu lokomotiflerin büyüğünün yapılması emrini verdi. 1958 yılında Cer Atölyesi bu minvalde büyük hedefler için yeniden dizayn edildi.

16 Haziran 1961 tarihinde Türk mühendisleri Cer Atölyesi'nde bir araya gelerek Türkiye'nin ilk yerli ve milli otomobilinin yapımı için çalışmalara başlamıştır. Kısa sürede büyük bir başarı hikayesi ile iki adet "Devrim" adlı otomobil üretilir ve 29 Ekim törenleri için Ankara'ya gönderilir.

Eskişehir 1993 yılında büyükşehir statüsüne kavuşmuştur. Bugün Odunpazarı, Tepebaşı, Alpu, Beylikova, Çifteler, Günyüzü, Han, İnönü, Mahmudiye, Mihalgazi, Mihalışçık, Sarıcakaya, Seyitgazi, Sivrihisar ilçeleridir.

Eskişehir nüfusu 2022 yılına göre 906.617'dir. Nüfusunun %49,78 erkek, %50,22 kadındır.

Eskişehir bugün sanayi ve ticare-

tin yanında üç üniversitesi ve yüz bini bulan öğrencisi ile büyük bir üniversite ve öğrenci kendi kimliğini de taşımaktadır. Cumhuriyetin yüzüncü yılında bu alanlarındaki çalışmalar tüm hızıyla devam etmektedir. Muasır medeniyet seviyesinden uzaklaşmadan geleceğin Eskişehir'inin hazırlanması yolunda çalışmaların hız kazanmasında yarar vardır.

Eskişehir'de Cumhuriyet Dönemi'nde görev yapmış valiler, belediye başkanları ve milletvekillerinin isimleri şu şekildedir:

Valiler

Arif Nihat Bey (1923-1925), Cemil Bey (1925-1927), İsmail Hakkı Bey (1927-1935), Talat Öncal (1935-1936), Kadri Üçok (1936-1938), Y. Sezai Uzay (1938-1939), Şükrü Yasin (1939-1941), Hamit Özkay (1941-1943), Danış Yurdakul (1943-1949), Ahmet Kınık (1949-1950), Arif Özgen (1950-1959), İ. Tevfik Kutlar (1959-1960), Süleyman Utkun (27 Mayıs 1960), Raşit Demir (Haziran-Ekim 1960), İhsan Özalp (1960-1962), İhsan Tekin (1962-1966), Osman Meriç (1966-1967), Mustafa Karaer (1967-1971), Mehmet Saraçoğlu (1971-1975), Münir Güney (1975-1978), Nazif Demiröz (1978-1979), Naim Cömertoğlu (1979-1982), Ömer Haliloğlu (1982-1984), Hanefi Demirkol (1984-1988), Bahaeddin Güney (1988-1992), Ali Fuat Güven (1992-1999), Sami Sönmez (1999-2003), Kadir Çalışıcı (2003-2009), Mehmet Kılıçlar (2009-2011), Kadir Koçdemir (2011-2013), Güngör Azim Tuna (2013-2016), Azmi Çelik (2016-2017), Özdemir Çakacak (2017-2020), Erol Ay yıldız (2020-2023), Hüseyin Aksoy (2023-....)

Belediye Başkanları

Hacı Nafiz Hüseyin Efendi, Asarcıklı Ali Efendi, Damat Beyzade Nuri Efendi, Tüfekçi Mehmet Nuri, Siyahizade Halil İbrahim Efendi, Hacı Müslim Efendi, Hacı Veli Efendi, Hacı Hafız Ömer Efendi, Takiddin Bey, Dr. Rıza Tahir Bey, Kenanzade Süleyman, Halit Ziya Bey, Sait Karamanoğlu, Kamil Erden, Dr. Sa-

lih Güvenç, Hasan Basri Bey, Topçuzade Kamil Kaplanlı, Mesrur Demirel, Galip Yeginsu, Arif Özgen (1950-1959), İbrahim Tevfik Kutlar (1960-1962), İlhan Özalp (1960-1962), İlhan Tekin (1962-1965), Sebahattin Günday (1965-1973), Hicri Sezen (1977-1981), E. Tuğ. Gen İlhan Hakman (1981-1982), E. Tüm Gen. Şefik Aktuğlu (1982-1984), Sezai Aksoy (1984-1989), Selami Vardar (1989-1994), Aydın Arat (1994-1997), Orhan Soydaş (1997-1999), Yılmaz Büyükerşen (1999-...),

Vekiller

I. DÖNEM: Abdullah Azmi Torun, Emin Sazak, Eyüp Sabri Akgöl, Veliyullah Akbaşlı, Halil İbrahim Sipahioğlu, Hüsrev Sami Kızıldoğan, Mehmet Niyazi Çamoğlu
II. DÖNEM: Abdullah Azmi Torun, Ali Ulvi Bayrakdar, Mehmet Arif Bey, Emin Sazak
III. DÖNEM: Ali Ulvi Bayrakdar, Emin Sazak, İsmail Besim Ardakut, Sait Bey
IV. DÖNEM: Ahmet Özdemir, Cafer Sayılır, Emin Sazak, Yusuf Ziya Özer
V. DÖNEM: Emin Sazak, Osman Işın, İstamat Zihni Özdamar, Ahmet Özdemir, Yusuf Ziya Özer
VI. DÖNEM: İzzet Arukan, Osman Işın, Yusuf Ziya Özer, Emin Sazak, İstamat Zihni Özdamar
VII. DÖNEM: Emin Sazak, İstamat Zihni Özdamar, Yavuz Abadan, İzzet Arukan, İzzet Ulvi Aykurt
VIII. DÖNEM: İsmail Hakkı Çevik, Ahmet Oğuz, Hasan Polatkan, Abidin Potuoğlu, Emin Sazak, Kemal Zeytinoğlu, Yavuz Abadan
IX. DÖNEM: Muhtar Başkurt, Ekrem Baysal, Ali Fuat Cebesoy, Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoğlu, İsmail Hakkı Çevik, Abidin Potuoğlu
X. DÖNEM: Arif Nihat Asya, Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoğlu, Muhtar Başkurt, Salih Fuat Keçeci, Abidin Potuoğlu, İsmail Sayın, Hicri Sezen
XI. DÖNEM: Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoğlu, Halil Akkurt, Muhtar Başkurt, Mustafa Çürük, Hamit Dedelek, Abidin Potuoğlu,

Hicri Sezen, Şerafettin Yaşar Eğin (Temsilciler Meclisi)

XII. DÖNEM: Ertuğrul Gazi Sakarya, İbrahim Cemalcılar, Şevket Asbuzoğlu, Aziz Zeytinoğlu, Celalettin Uzer, Seyfi Öztürk XIII.

DÖNEM: Aziz Zeytinoğlu, Ertuğrul Gazi Sakarya, Mehmet İsmet Angı, Seyfi Öztürk, Ahmet Hayri Başar, Şevket Asbuzoğlu

XIV. DÖNEM: Mehmet İsmet Angı, Mehmet Şemsettin Sönmez, Orhan Oğuz, Seyfi Öztürk, Bekir Sıtkı Karacaşehir, Şevket Asbuzoğlu

XV. DÖNEM: Ayşe Aliye Köksal, Murat Kahyaoglu, Niyazi Onal, İbrahim Ethem Gündör, Mehmet İsmet Angı, Orhan Oğuz, Seyfi Öztürk

XVI. DÖNEM: Mehmet İsmet Angı, Seyfi Öztürk, Yusuf Cemal Özkan, Gündüz Ökçün, Tevfik Fikret Alparslan (TBMM Danışma Meclisi)

XVII. DÖNEM: Cemal Büyükbaş, İsmet Oktay, Mustafa Balcılar, Mehmet Nuri Üzel, Münir Sevinç

XVIII. DÖNEM: Erol Zeytinoğlu, İsmet Oktay, Mustafa Balcılar, Cevdet Selvi, Zeki Ünal

XIX. DÖNEM: Hüsametdin Cindoruk, İbrahim Yaşar Dedelek, Muammer Fevzi Yalçın, Hüseyin Aksoy, Mustafa Balcılar

XX. DÖNEM: Hanifi Demirkol, Mustafa Balcılar, İbrahim Yaşar Dedelek, Demir Berberoğlu, Necati Albay, Mahmut Erdir

XXI. DÖNEM: Mahmut Erdir, Mehmet Mail Büyükerman, Necati Albay, Süleyman Servet Sazak, İbrahim Yaşar Dedelek, Mehmet Sadri Yıldırım

XXII. DÖNEM: Fahri Keskin, Hasan Murat Mercan, Muharrem Tozçöken, Cevdet Selvi, Mehmet Ali Arıkan, Mehmet Vedat Yücesan

XXIII. DÖNEM: Kemal Unakıtan, Hasan Murat Mercan, Emin Nedim Öztürk, Fehmi Murat Sönmez, Hüseyin Tayfun İçli, Beytullah Asil

XXIV. DÖNEM: Nabi Avcı, Salih Koca, Ülker Can, Süheyl Batum, Kazım Kurt, Ruhsar Demirel

XXV. DÖNEM: Gaye Usluer, Utku Çakırözer,

Cemal Okan Yüksel, Nabi Avcı, Salih Koca,
Ruhsar Demirel
XXVI. DÖNEM: Nabi Avcı, Harun Karacan,
Emine Nur Günay, Utku Çakırözer, Gaye
Usluer, Cemal Okan Yüksel
XXVII. DÖNEM: Nabi Avcı, Harun Karacan,
Emine Nur Günay, Utku Çakırözer, Jale Nur
Süllü, Arslan Kabukcuoğlu, Metin Nurullah
Sazak
XXVIII. DÖNEM: Utku Çakırözer, Jale Nur
Süllü, İbrahim Arslan, Fatih Dönmez, Ayşen
Gürcan, İdris Nebi Hatipoğlu

Kaynakça

ACAR, Ş.M., 2009, Eskişehir, Zaman, Mekân,
Şehir, Eskişehir.Eskişehir İl Yıllığı, (1967).
Eskişehir Valiliği, Eskişehir.Eskişehir İl Yıllığı,
(1973). Eskişehir Valiliği. Eskişehir.

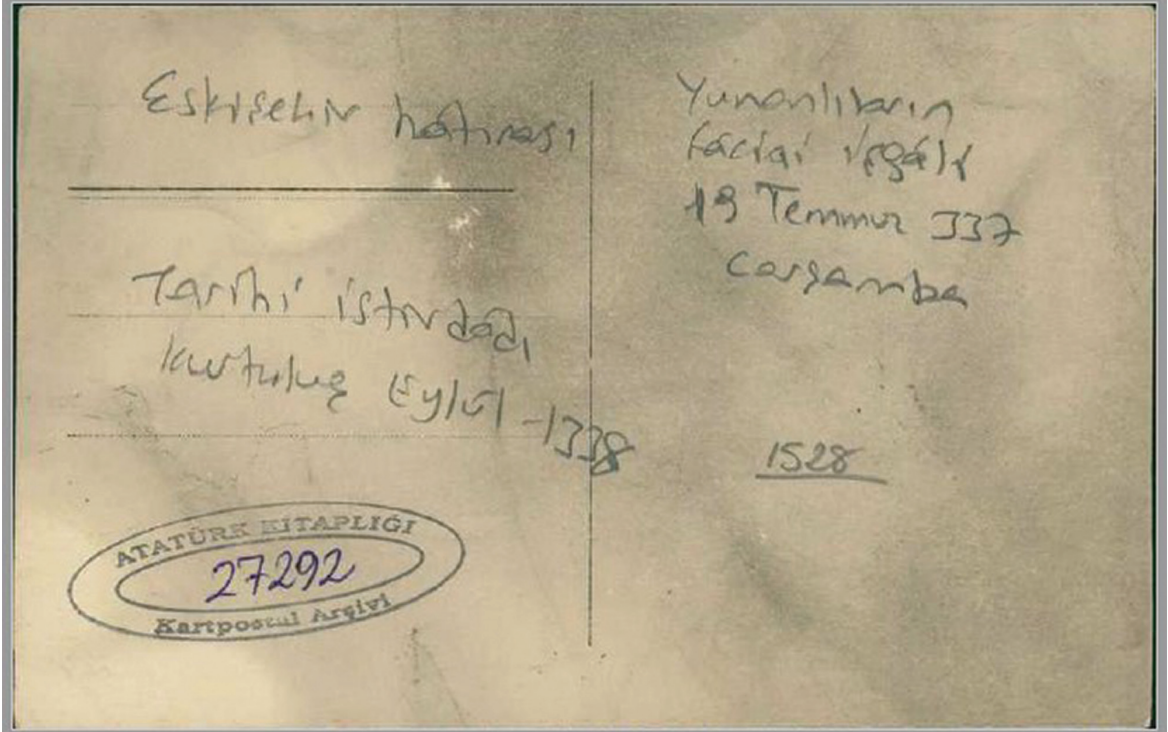
FIRAT, D. Ç., 2015. **Eskişehir, Anadolu'nun
Yıldızı**, Eskişehir.

GÜNEŞ, İ. Yakut, K., (2007). **Osmanlı'dan
Cumhuriyete Eskişehir**. Anadolu Üniversitesi,
Eskişehir.

KOYLU, Z. Birgül, M., (2015). **Eski Bir
Şehrin Hikayesi, Eskişehir Ticaret Odası**,
Eskişehir.

KOYLU, Z., (2008), **XX. Yüzyılın Başlarında
Eskişehir**, ATAM, Ankara.

SARAÇOĞLU, Y., (1974). **Eskişehir Çevre
İncelemesi**, Bizim Kitabevi, Eskişehir.

İstiklal Harbi Eskişehir Hatırası (Atatürk Kitaplığı Kartpostal Arşivi)

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ESKİŞEHİR NÜFUSU

HARUN TUNÇEL*

DENİZ ATEŞ**

Eskişehir çevresi tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve coğrafi konumu, ulaşım potansiyeli, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı bakımından daima dikkat çekmiştir. Eskişehir ili günümüzde üç devlet üniversitesine sahip olması bakımından da oldukça genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahiptir.

Nüfus, sınırları belli bir ülke, bölge veya idari ünite, belli bir zamanda yaşayan insan topluluğudur. Demografik yapıdaki nüfus büyüklüğü, yaş yapısı, cinsiyet durumu, eğitim seviyesi vb. gibi değişkenler ekonomik kalkınma planları, ulusal politikalar, sosyal hizmetler ve diğer planlamalar açısından önemlidir. Bu nedenle nüfus yapısının analiz edilmesi ve değerlendirilmesi sürdürülebilir planlamalar için kritik öneme sahiptir. Cumhuriyetin kurulmasının hemen ardından ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Daha sonra 1935 yılından 1990'a kadar beşer yıllık arayla nüfus sayımları uygulanmıştır. 1990 yılındaki nüfus sayımından

sonra 10 yılda bir sayım yapılması kararlaştırılmasına rağmen 1997 yılında seçmen kütüklerinin belirlenmesi amacıyla bir nüfus tespiti yapılmış, 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonrasında ise nüfus verileri Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi yoluyla elde edilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada Cumhuriyetin 100. Yılında Eskişehir nüfusunun nasıl bir gelişim gösterdiğini belirlemek amaçlanmıştır. Eskişehir çevresi tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve coğrafi konumu, ulaşım potansiyeli, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı bakımından daima dikkat çekmiştir. Eskişehir ili günümüzde üç devlet

* Prof. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Öğrencisi

Tablo 1. Eskişehir İlinin 1927 Yılı Nüfusu

İlçeler	Kadın	Erkek	Toplam
Merkez	41.310	40.449	81.759
Sivrihisar	16.765	14.698	31.463
Mihalıççık	12.302	11.129	23.431
Seyitgazi	9.375	8.304	17.679
Toplam	79.752	74.580	154.332

Kaynak: İUM, 1929, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri

üniversitesine sahip olması bakımından da oldukça genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahiptir.

Eskişehir'in idari bölünüşünde 1950 yılına kadar Merkez, Mihalıççık, Seyitgazi ve Sivrihisar olmak üzere 4 ilçesi bulunmaktadır. 1954 yılında Çifteler ve Mahmudiye; 1958 yılında Sarıcakaya; 1987 yılında ise Alpu, Beylikova, İnönü; 1989 yılında Günyüzü ve Han; 1990 yılında Mihalgazi ilçeleri kurulmuştur. Eskişehir ili 2000 yılında toplamda 13 ilçeye ulaşmıştır. 22 Mart 2008 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 5747 sayılı yasa ile merkez ilçe kaldırılarak Odunpazarı ve Tepebaşı adıyla 2 yeni ilçe kurulmuştur (Eskişehir Valiliği, 2008). Böylelikle günümüzde Eskişehir ilinde 14 ilçe vardır.

Eskişehir İlinin Nüfus Gelişimi

Eskişehir nüfusu, Cumhuriyet Döneminin ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılından bu yana farklı gelişme hızları gösterse de genel itibariyle sürekli bir artış eğiliminde olmuştur.

1927 yılında Eskişehir ilinin 4 ilçesinde toplam nüfus 154.332 kişidir (bkz. Tablo 1). Bu yılda nüfusun 79.752'i kadın, 74.580'i ise erkektir. İlin merkez nüfusu ise 81.759'dur. Bu rakamın 40.449'u erkek, 41.310'u ise kadındır.

İlk nüfus sayımı sonucundan elde edilen bilgilere göre, nüfusun % 89'u (137.270 kişi) okuma yazma bilmemektedir, okuryazar nüfus oranı sadece % 11'dir (17.062 kişi), bu nüfus içerisinde de kadınların sayısı yalnızca 3272 kişidir.

Daha sonrasında ayrıntılı olarak sözü edileceği üzere, Cumhuriyetin öncesinde dıştan Anadolu'ya olan göçlerin etkisi, nüfusun anadil yapısında kendisini açıkça yansıtmaktadır. Sayım verilerine göre ilde ana dili Türkçe olan 147.882 kişi yaşamaktadır. Tatarca konuşan nüfus 3117'dir, anadili Çerkezce olan 1227 kişi, Bulgarca olan 278 kişi ve Arnavutça olan ise 261 kişi vardır, geri kalan 1567 kişinin ana dili ise muhteliftir.

Bu sayımdan elde edilen bilgilerden birisi de çalışan nüfusun sektörlere göre bölünüşüdür. Sayım zamanında bir işte çalışan kişi sayısı 51.519'dur. Bunun büyük bölümü % 76,2 oranıyla (39.292 kişi) tarım sektöründedir, bunu % 15,5 (7.935 kişi) ile hizmet sektörü ve % 8,3 ile (4.292 kişi) sanayi sektörü takip etmektedir. Sonrasında değinilecek olan Eskişehir'in günümüzdeki ekonomik yapısı ve çalışan nüfusun sektörel bölünüşü göz önüne alındığında sanayinin ülke ekonomisi ve kalkınmasındaki etkisinin ne kadar önemli olduğu da açıkça görülmektedir.

Nüfus sayımlarının yapıldığı 1927-2000 döneminde Eskişehir nüfusu dikkati çeken bir gelişim yaşamıştır. Söz konusu dönemde nüfus sürekli ve düzenli artış göstermiştir. 1927'de 154.332 kişi olan nüfus, 2000 yılında 706.009'e yükselerek % 357 oranında artmıştır. 2000 yılı sonrasındaki dönemde ise Eskişehir nüfusu son 22 yılda % 28,41 oranında artış göstermiştir. Nüfus miktarı açısından bakıldığında 2022 yılında Merkez ilçelerin ardından Sivrihisar en büyük ilçe durumundadır. Bunu Çifteler, Seyit-

gazi ve Alpu takip etmektedir. Nüfus miktarı en az olan ise Han ilçesidir (bkz Tablo 2 ve 3, Şekil: 1). Genel olarak son 95 yılda Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 6,5 kat artış göstermiştir. Eskişehir ilinin nüfusu ise aynı dönemde yaklaşık altı kat artarak 906.617 kişiye ulaşmıştır (TÜİK, 2022).

Her dönemde, il merkezi nüfusunun en büyük paya sahip olması dikkat çekicidir, 2022 yılında il nüfusunun % 89'u merkez ilçelerde yaşamaktadır. İlin merkez ilçelerinde kırsal nüfus genel olarak daha azdır, buna karşılık diğer ilçelerde ise genellikle ilçe merkezlerindeki nüfus kırsal kesimde yaşayan-

lardan daha azdır. Bu durum il merkezinde sanayi ve ticaretin, ilçelerde ise tarımsal yapının ön planda olduğunun bir göstergesidir.

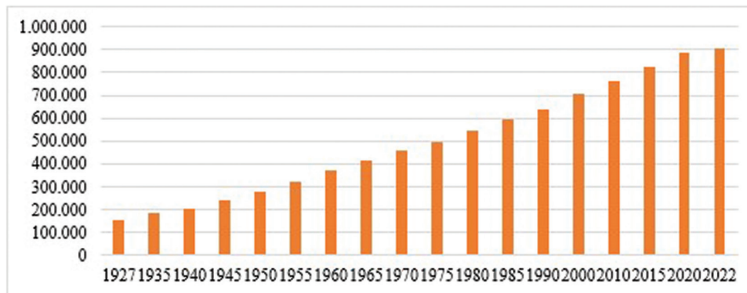
Eskişehir İlinde Kırsal ve Şehir Nüfusu

Eskişehir'in nüfus yapısında kırsal ve şehir nüfusunun ilçelere göre bölünüşü incelendiğinde merkez ilçede 1940 yılına kadar kırsal nüfusun şehir nüfusundan daha fazla oluşu dikkati çeker. Merkez ilçede 1935 yılında 56.200 kadar olan kırsal nüfusu 1950 yılına kadar artarak 85.000'i geçmiş ancak sonra-

Tablo 2. Sayım Yıllarına Göre Eskişehir İlçelerinin Toplam Nüfusu

İLÇELER	1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Merkez	81.759	103.252	121.883	150.531	175.107	187.629	209.046	243.033	284.100	324.950	373.998	430.670	447.926	519.602
Alpu													18.679	16.727
Beylikova													10.946	10.506
Çifteler						16.933	18.493	23.306	24.567	24.954	25.649	25.955	20.073	18.545
Gönyüzü													15.310	16.508
Han													4.277	3.681
İnönü													9.377	9.331
Mahmudiye						10.993	11.937	12.984	12.921	12.238	12.045	11.661	11.267	10.132
Mihalgazi													9.059	14.029
Mihalıççık	23.431	25.605	27.187	29.646	31.962	35.516	40.306	42.271	41.275	38.312	37.191	35.838	24.088	18.696
Sarıcakaya							12.053	13.527	14.146	14.501	14.277	14.441	7.996	14.968
Seyitgazi	17.679	19.316	20.527	22.742	24.814	25.422	26.604	26.372	25.992	25.835	24.691	25.657	24.762	21.701
Sivrihisar	31.463	35.032	37.197	41.332	44.281	47.018	50.388	53.608	56.366	54.307	55.961	53.175	37.297	31.583
Toplam	154.332	183.205	206.794	244.251	276.164	323.511	368.827	415.101	459.367	495.097	543.812	597.397	641.057	706.009

Şekil 1: Eskişehir İlinde Nüfus Artışı

Kaynak: TÜİK, 2022.

Tablo 3. Eskişehir’de İlçelere Göre Toplam Nüfus (2010-2022)

İlçeler	2010	2015	2020	2022
Odunpazarı	358.713	383.523	415.230	422.423
Tepebaşı	284.927	333.553	371.303	384.645
Alpu	12.768	11.526	10.614	9.966
Beylikova	6.562	6.091	6.222	5.781
Çifteler	16.716	15.232	14.925	14.906
Günyüzü	7.025	5.970	5.455	5.155
Han	2.165	1.959	2.100	2.052
İnönü	7.228	6.822	6.355	6.173
Mahmudiye	8.770	7.987	7.740	7.575
Mihalgazi	3.876	4.507	3.099	2.987
Mihalıççık	10.482	8.850	8.011	7.659
Sarıcakaya	5.642	5.678	4.790	4.621
Seyitgazi	16.222	13.753	12.844	12.587
Sivrihisar	23.488	21.265	20.140	20.087

Kaynak: TÜİK ADNKS Verileri

sında sürekli azalmış ve 2000 yılında yaklaşık 37.000’e kadar gerilemiştir. Buna karşılık şehir nüfusu sürekli bir artış göstermiştir, 1935 yılı nüfusu 47.000 kişi kadarken sayım dönemleri boyunca devamlı artış göstermiş ve 2000 yılında 483.000’e (%93) yaklaşmıştır (bkz Tablo: 4).

Diğer ilçelerde ise kırsal alanlarda yaşayanların miktarı genel olarak ilçe merkezlerinde yaşayanlardan fazladır. Bu durum yöre insanının kırsal ekonomik faaliyetlerinin geçimleri için yeterli olduğunun da bir göstergesi durumundadır, kır nüfusu ekonomik, sosyal ya da kültürel gerekçelerle ilçe merkezlerine göç etmeyi düşünmemiştir. Bu duruma ilişkin iki istisna dikkati çekmektedir. Bunlardan Çifteler ilçesinde kır nüfusu 1970 yılında 17.000’i geçmişken sonrasında azalmaya başlamış ve 6000’e kadar gerilemiştir, öte taraftan ilçe merkezi nüfusu ise 3000 civarındayken 2000 yılına gelindiğinde 12.000’e yaklaşmıştır. Benzer bir durum Mahmudiye için de söz konusudur, 7000 kişi kadar olan kır nüfu-

su giderek azalmış ve 5000’den aşağı inmiş, şehir nüfusu ise bunun tersine bir yapı göstererek 3500 kişiden 5000’e yükselmiştir. Mahmudiye ilçesinde kırsal alandan azalan nüfus ile ilçe merkezi nüfus artışı birbirini karşılar durumdadır, bu durum kırsal alanda yaşayanların ilçe merkezine göç ettiğinin bir göstergesi gibi görünmektedir.

2013 yılından itibaren 6360 sayılı Kanun ile Türkiye’de bazı büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırı olarak belirlenmiş ve bu sınırlar içinde yer alan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür (Resmî Gazete, 2013). Ancak kırsal nitelikte olan mahallelerde bazı idari, sosyal ve ekonomik sorunlar yaşanmaya başlanmış bunun sonrasında 2020 yılında 7254 sayılı Kanun ile büyükşehir sınırları içinde mahalleye dönüştürülen köylerde kırsal mahalle veya kırsal yerleşik alan olarak adlandırma yoluyla beliren sorunların çözümlenmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple 2013 yılı sonrası verilerinde tüm yerleşmeler şehir

Tablo 4. Yıllara Göre Eskişehir İlçelerinin Kır-Şehir Nüfusu

İlçeler		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Merkez	K	56.207	61.141	70.501	85.228	67.537	55.950	69.151	67.727	64.998	64.557	63.905	34.844	36.809
	Ş	47.045	60.742	80.030	89.879	120.092	153.096	173.882	216.373	259.952	309.431	366.765	413.08	482.793
Alpu	K												13.592	11.019
	Ş												5.087	5.708
Beylikova	K												4.951	5.086
	Ş												5.995	5.420
Çifteler	K					13.502	13.838	17.405	17.477	16.791	15.840	15.149	8.533	6.662
	Ş					3.431	4.655	5.901	7.090	8.163	9.809	10.806	11.540	11.883
Günyüzü	K												11.506	11.771
	Ş												3.804	4.737
Han	K												2.403	1.631
	Ş												1.874	2.050
İnönü	K												4.978	4.151
	Ş												4.399	5.180
Mahmudiye	K					7.438	8.229	8.084	7.936	6.998	6.747	6.087	5.486	4.991
	Ş					3.555	3.708	4.900	4.985	5.240	5.298	5.574	5.781	5.141
Mihalgazi	K												5.043	6.416
	Ş												4.016	7.613
Mihalççık	K	23.770	25.324	27.676	29.772	32.832	37.017	38.567	37.404	34.308	33.089	31.435	19.615	13.990
	Ş	1.835	1.863	1.970	2.190	2.684	3.289	3.704	3.871	4.004	4.102	4.403	4.473	4.706
Sarıcakaya	K						10.204	11.636	11.545	11.282	11.445	11.436	4.324	7.026
	Ş						1.849	1.891	2.601	3.219	2.832	3.005	3.672	7.942
Seyitgazi	K	17.585	18.736	20.871	22.774	23.146	24.027	23.760	23.436	23.016	21.781	22.057	21.539	18.420
	Ş	1.731	1.791	1.871	2.040	2.276	2.577	2.612	2.556	2.819	2.910	3.600	3.223	3.281
Sivrihisar	K	28.913	30.699	34.610	37.666	40.742	43.202	46.166	47.937	45.594	46.420	43.092	26.807	21.009
	Ş	6.119	6.498	6.722	6.615	6.276	7.186	7.442	8.429	8.713	9.541	10.083	10.490	10.574

Kaynak: DİE İstatistikleri

nüfusu içine alındığından kırsal nüfus görünmemektedir (bkz Tablo: 3), 2020 yılında yapılan değişiklik ise henüz verilere yansımamıştır.

Eskişehir İli Nüfus Yapısı Üzerinde Göçlerin Etkisi

Eskişehir çevresi tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve coğrafi konumu, ulaşım potansiyeli, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı bakımından daima dikkat çek-

miştir. Eskişehir çevresinde ilk muhacirlerin görünmesi, 1862'de Çerkezlerin, ardından 1886'da Abazaların Rusya'ya isyan etmeleri ancak başarılı olamamaları sonucunda Türkiye'ye göçleriyle başlamaktadır. Bu dönemde Eskişehir'de on Çerkez, üç de Abaza köyü kurulmuştur. 1860 ve sonrasında Kırimdan Anadolu'ya olan göçlerin etkisi Eskişehir'de de görülmeye başlanmış, bu tarihlerde on kadar da Tatar köyü kurulmuştur (Tunçdilek, 1954, s. 202-203). Eskişehir çevre-

Tablo 5. Eskişehir’de Başka İl ve Yurt dışında Doğanların Sayısı (1980, 2000, 2022 ilk on il)

1980		2000		2022	
Eskişehir	402.772	Eskişehir	489.509	Eskişehir	528.117
Afyonkarahisar	25.934	Afyonkarahisar	36.285	Afyonkarahisar	43.000
Bilecik	18.297	Bilecik	18.453	Ankara	27.013
Ankara	7.405	Ankara	16.038	İstanbul	19.325
Kütahya	6.025	Konya	10.939	Konya	16.611
Konya	5.329	Kütahya	9.492	Bilecik	15.768
İstanbul	3.455	İstanbul	7.505	Kütahya	15.240
Erzurum	3.382	Erzurum	5.611	Ağrı	11.795
Bursa	3.196	Ağrı	5.009	Samsun	8.748
Kars	2.112	Bursa	4.733	Bursa	8.324
Bolu	1.958	İzmir	3.733	İzmir	7.404
Yurt dışı	24.106	Yurt dışı	19.537	Yurt dışı	42.840
Bilinmeyen	11	Bilinmeyen	82	Bilinmeyen	14.680

Kaynak: DİE 1980, 2000 ve TÜİK 2022 İstatistikleri

sine yönelik ilk büyük nüfus hareketi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Kırım ve Balkanlardan gelmeye başlayan göçlerle yaşanmıştır (Ertin, 1994, s.103). Bu dönem göçlerinin etkisiyle Eskişehir’de, altı Çerkez köyünün yanı sıra, ilk Balkan muhaciri köyleri de kurulmaya başlanmış, yirmi beş kadar Balkan muhacir köyü kurulmuştur. Ayrıca Kırım göçmenleri de on beş kadar köy kurmuştur. Balkanlardan ve Kırımdan olan göçler sadece köy kurulması ile sonuçlanmamış diğer taraftan şehrin etrafında, özellikle kuzeyinde de pek çok yeni mahalle oluşumuna yol açmıştır (Tunçdilek, 1954, s. 202-203). Bu dönemin ardından Eskişehir çevresine Romanya ve Bulgaristan başta olmak üzere Balkanlar civarından olan göçler 1912 Balkan Savaşı sonuna kadar sürmüş bu devrede bir kaçını Arnavut ve Yugoslav kökenlilerin oluşturduğu yirmi kadar köy daha kurulmuştur.

Eskişehir’e Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da yurt dışından göçler olmuştur. Bu süreçte de iki köy kurulmuş olmakla birlikte iskân şekli de değişmeye başlamıştır. Örneğin 1950-1951 yıllarında Bulgaristan’dan gelen göçmenler daha öncesinde kurulmuş olan köylere yerleştirilmiştir, Eskişehir ve yakın çevresin-

Eskişehir nüfusunun yapısı üzerinde ülke içi göçlerin de etkisi vardır. İç göçlerin bir kısmının Eskişehir’e yönelmesi üzerinde ulaşım kolaylığı ve Ankara, İstanbul, Bursa gibi şehirlere olan yakınlık, çeşitli önemli sanayi tesislerinin varlığı ve ticaret hayatının görece canlı olmasının etkisi büyüktür, çünkü bunların tümü buldukları yere işgücünü çeken unsurlar durumundadır. Eskişehir nüfusu içerisinde başka ilde doğanlara ilişkin veriler incelendiğinde çoğunlukla çevre illerden göç aldığı dikkati çekmektedir.

deki köylerin % 19'u Muhacir (Bulgaristan), % 13'ü Tatar ve % 10'u Çerkez köyü durumundadır (Tunçdilek, 1954, s. 191, 202-203).

Daha sonrasında da çeşitli dönemlerde bu çevreye farklı yerlerden göçler yaşanmıştır. Ancak bunların tümünde kaç kişinin nerelere yerleştirildiğine ilişkin kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, göçmenlerin iskân edilmesi konusunda hazırlanan bir rapora göre 1923-1960 döneminde Eskişehir'e 15.000'i aşkın kişi yerleştirilmiştir (Geray, 1962, s. 30). Nüfus sayımı sonuçlarına göre 1960 yılında yabancı bir ülkede doğanların sayısı 30.000 kadardır (DİE

Eskişehir nüfusunun yapısı üzerinde ülke içi göçlerin de etkisi vardır. İç göçlerin bir kısmının Eskişehir'e yönelmesi üzerinde ulaşım kolaylığı ve Ankara, İstanbul, Bursa gibi şehirlere olan yakınlık, çeşitli önemli sanayi tesislerinin varlığı ve ticaret hayatının görece canlı olmasının etkisi büyüktür, çünkü bunların tümü buldukları yere işgücünü çeken unsurlar durumundadır. Eskişehir nüfusu içerisinde başka ilde doğanlara ilişkin veriler incelendiğinde çoğunlukla çevre illerden göç aldığı dikkati çekmektedir

1964, s. 77-105), ancak bu sayı içinde Osmanlı Devletinin son zamanları ile Cumhuriyetin ilk yıllarında gelenlerin bir kısmının ölmüş olmaları sebebiyle yer almadığını da unutmamak gerekir. Aynı yılda bir başka ilde doğanların sayısı ise 70.000'den fazladır (Tümer 1968, s.40).

Eskişehir nüfusunun yapısı üzerinde ülke içi göçlerin de etkisi vardır. İç göçlerin bir

kısımının Eskişehir'e yönelmesi üzerinde ulaşım kolaylığı ve Ankara, İstanbul, Bursa gibi şehirlere olan yakınlık, çeşitli önemli sanayi tesislerinin varlığı ve ticaret hayatının görece canlı olmasının etkisi büyüktür, çünkü bunların tümü buldukları yere işgücünü çeken unsurlar durumundadır. Eskişehir nüfusu içerisinde başka ilde doğanlara ilişkin veriler incelendiğinde çoğunlukla çevre illerden göç aldığı dikkati çekmektedir (Bkz. Tablo 5)

Son kırk yıla ilişkin bilgileri gösteren bu veriler incelendiğinde ilk on il arasında Afyonkarahisar doğumlarının Eskişehir nüfusu içerisinde sayıca fazla olmaları dikkati çekmektedir, Afyonkarahisar nüfusuna kayıtlı olanların % 65'i Emirdağlıdır (Yiğit ve Ateş, 2016). Bu durumun oluşmasında daha öncesinde Afyonkarahisar'a bağlı bazı yerleşmelerin Eskişehir idari bütünlüğü içine alınmasının payı büyüktür. Bunun dışında başka ilde doğan nüfus sayısı bakımından ilk on il içerisinde Bilecik, Kütahya, Konya, Bursa gibi yakın, komşu illerin hep ön sıralarda olması dikkat çekicidir. Bir diğer dikkati çeken durum ise Ankara, İstanbul ve İzmir doğumlulardır. Daha önceki yıllarda üçüncü ve altıncı sırada olan Ankara ve İstanbul doğumlarının sayısı giderek artarak, 2022 yılında Afyonkarahisar doğumlarının ardından ikinci ve üçüncü il olmuşlardır. Bu durum, Eskişehir'in artık sadece çevre iller için cazibe merkezi olmaktan çıktığının, ülkenin büyük şehirlerinde yaşayanlar için de tercih edilen bir merkez olduğunun belirgin bir göstergesidir. Ulaşım kolaylığı, sanayi ve ticari yapısının yanı sıra sosyokültürel yapısının bu gelişim üzerinde etkili olduğu muhakkaktır.

Eskişehir'de yaşayan ama başka illerde doğan nüfusta dikkati çeken bir diğer özellik de ilk on il içerisinde Erzurum, Ağrı ve Kars illerinde doğanların varlığıdır. Ele alınan ilk dönem içerisinde yer alan Kars doğumlarının 2000 yılında bulunmayışı, benzer şekilde ilk iki dönemde dikkati çeken Erzurum doğumlarının 2022 yılında olmayışı, son iki dönemde Ağrı doğumlu nüfusun miktarının iki katına çıkarak ilk on il

Tablo 6. Eskişehir İli Nüfusunun Yaş Gruplarına Bölünüşü

Yaş Grupları	2010	2015	2020	2022
0-4	44.763	48.912	49.524	46.580
5-9	46.156	49.616	54.604	56.037
10-14	53.436	49.748	54.230	54.715
15-19	57.418	59.807	54.797	58.564
20-24	70.082	70.668	74.035	72.202
25-29	64.426	65.361	65.482	67.418
30-34	62.064	65.477	66.243	65.587
35-39	58.881	65.595	68.523	67.400
40-44	55.204	61.533	68.887	70.947
45-49	56.314	57.001	63.961	65.954
50-54	47.507	57.151	58.079	60.905
55-59	42.544	47.597	57.111	56.925
60-64	32.960	40.967	46.605	51.262
65-69	25.202	31.180	39.080	40.989
70-74	20.475	22.582	28.419	30.461
75-79	15.050	16.860	18.877	19.652
80-84	8.493	10.669	12.183	12.577
85-89	2.862	4.746	6.034	6.203
90+	747	1.246	2.154	2.239

Kaynak: TÜİK, 2022.

Eskişehir Nüfusunun Yaş Kompozisyonu

içinde yer alması Eskişehir'in başka illere göç etme niyetinde olan nüfus için önemli olduğunu yansıtmaktadır. Bir başka ifade ile asıl hedefleri Bursa, Kocaeli, İstanbul gibi ülkenin ekonomik yapısında büyük katkısı olan illere göç etmek olan nüfusun Eskişehir'i bir ara basamak olarak kullandığını, bu ilin kademeli göç için önemli bir merkez durumunda olduğunu göstermektedir.

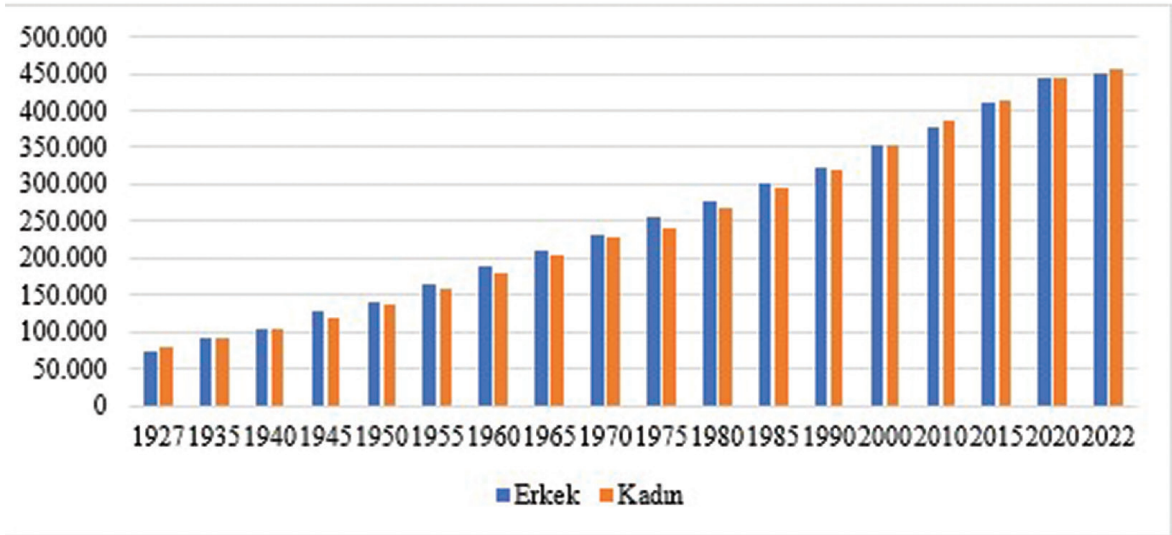
Nüfusun yaş yapısının bilinmesi demografik, askerî, sosyal ve ekonomik açıdan önemlidir. Eskişehir il nüfusunun yaş gruplarına göre bölünüşü incelendiğinde genç ve dinamik bir nüfusun varlığı dikkat çeker. 2022 yılı verilerine göre Eskişehir ilinin % 63,82'sini çalışma çağındaki nüfus olarak adlandırılan 20-64 yaş aralığındaki nüfus oluşturmaktadır. Bağımlı nüfusun toplam nüfusa oranı ise % 29,73'tür

Eskişehir Nüfusunun Cinsiyet Yapısı

(bkz. Tablo 6). Tüm yıllarda 20-24 yaş grubunun yüksek olması Eskişehir'de bulunan 3 devlet üniversitesinin varlığına bağlıdır (Ateş ve Tunçel 2023), ancak bunun dışında Eskişehir'de çeşitli sanayi kuruluşlarının varlığı ve ticaretin canlı olması da istihdama destek olmakta bu da çalışma çağı nüfusuna etki etmektedir. Nüfusun geleceği hakkında ipuçları vermesi sebebiyle yaş yapısında ele alınması gereken pa-

Nüfusta cinsiyet yapısının bilinmesi sadece demografik olarak değil sosyoekonomik bakımdan da büyük önem taşımaktadır. Cinsiyet dağılımındaki dengesizlikler doğum, evlenme, çalışma vb. gibi pek çok hususta güçlüklerin yaşanmasına yol açabilmektedir. Eskişehir il nüfusunun cinsiyet yapısına bakıldığında 1940 yılına kadar kadın nüfus miktarının erkek nüfusundan biraz fazla olduğu görülmektedir. 1940 yılından itibaren denge sağ-

Şekil 2. Eskişehir Nüfusunun Yıllara Göre Cinsiyet Yapısı

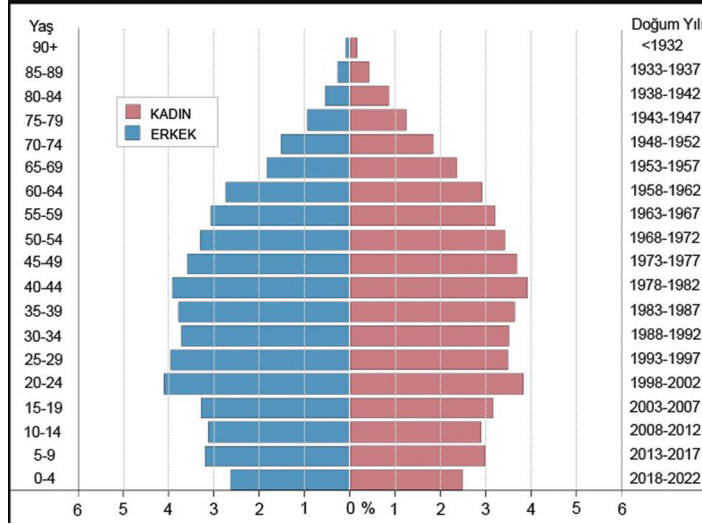

Kaynak: TÜİK, 2022

rametrelerden biri de medyan yaştır. Eskişehir ilinin nüfusunda medyan yaş gittikçe yükselmektedir. 2010 yılında medyan yaş kadınlarda 34, erkeklerde 33 iken 2022 yılında bu değer kadınlarda 39'a erkeklerde 36'ya yükselmiştir. Bu veriler bize Eskişehir nüfusunun süratle yaşlanmakta olduğunu göstermektedir. Söz konusu bu yaşlanma yakın gelecekte Eskişehir'de iş kollarında ciddi bir iş gücü açığı olacağına da göstergesidir

lanarak 1945-2000 yılları arasında erkek nüfus miktarı, kadın nüfusu geçmiştir. 2000 yılından günümüze kadar ise kadın nüfus miktarının tekrar erkek nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. 2022 yılında erkek nüfusun oranı % 49,8 iken kadın nüfus oranı % 50,2'dir (bkz. Şekil 2).). Hemen her yaşta erkek ölüm oranı aynı yaşta kadınlara göre daha yüksek olmaktadır. Erkek ölüm oranındaki fazlalık yaş ilerledikçe dengenin bozulmasına yol açmakta ve kadın nüfusu fazla gözükmemektedir (Tandoğan, 1998).

Şekil 3: Eskişehir İli Nüfus Piramidi (2022)

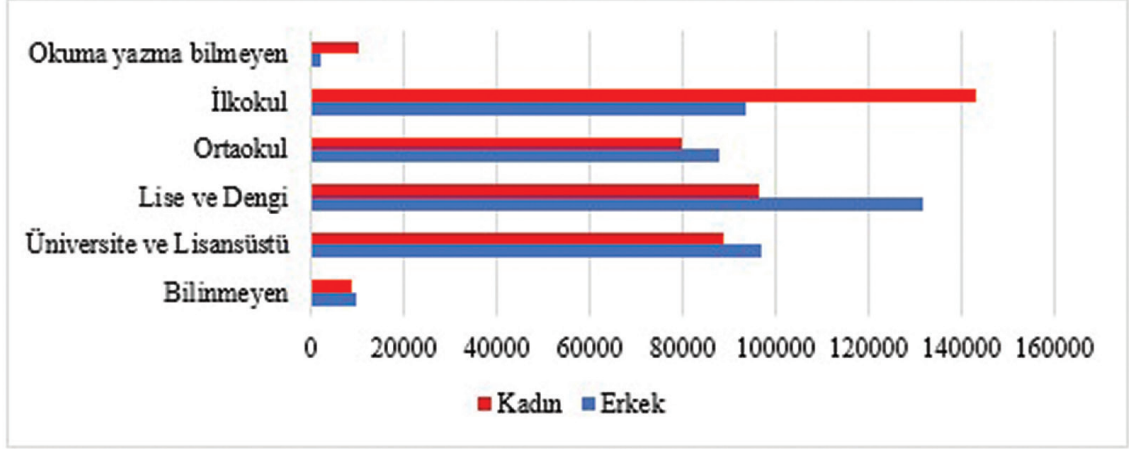

Kaynak: TÜİK, 2022

Nüfusun yaş yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler yansıtan nüfus piramidi incelendiğinde en belirgin özellik olarak taban kısmının giderek daralmakta olduğu göze çarpar 80'li yıllardan bu yana nüfus kontrolü hakkında yapılan faaliyetler, kentsel nüfusta çalışanların az sayıda çocuk sahibi olması eğilimi, eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak evlenme yaşının da yukarılara çıkması gibi faktörler doğum oranlarında azalmaya ve piramitte belirgin bir taban daralmasının görülmesine yol açmıştır.

Nüfusun yaş yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler yansıtan nüfus piramidi incelendiğinde en belirgin özellik olarak taban kısmının giderek daralmakta olduğu göze çarpar (bkz. Şekil 3). 80'li yıllardan bu yana nüfus kontrolü hakkında yapılan faaliyetler, kentsel nüfusta çalışanların az sayıda çocuk sahibi olması eğilimi, eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak evlenme yaşının da yukarılara çıkması gibi faktörler doğum oranlarında azalmaya ve piramitte belirgin bir taban daralmasının görülmesine yol açmıştır. 15-64 yaş aralığındaki faal nüfusun toplam nüfusa oranı % 70,28'dir. Çalışan nüfusun fazla olması nüfusun son derece aktif yapıda olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaş gruplarında 20-24 yaş aralığındaki genç nüfusun varlığı Eskişehir'in üniversite şehri özelliğine bağlıdır (Ateş 2019). Yaşlı nüfus olarak adlandırılan 65 yaş üstü bağımlı nüfusun toplam nüfusa oranı ise % 12,37'dir. Eskişehir ilinde yaşlı bağımlı nüfusun oranı diğer yaş gruplarına göre görece düşüktür. Ancak nüfus piramidi bize Eskişehir nüfusunun giderek yaşlanmakta olduğunu göstermektedir, bir başka ifadeyle yaşlı nüfus oranı kısa süre içerisinde daha da

Şekil 4. Eskişehir Nüfusunun Eğitim Düzeylerine Göre Bölünüşü (2022)

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2022

artacaktır. Bu sebeple yaşlı nüfusun barınma, sağlık, sosyal yaşam gibi temel ihtiyaçlarına dönük çeşitli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Eskişehir Nüfusunun Eğitim Yapısı

Eğitim düzeyi, nüfusun kalitesini belirleyen en önemli göstergelerden birisidir. Eğitim seviyesinin yüksek olması sosyoekonomik gelişmişlik, nitelikli insan kaynaklarına sahip olmakla ilişkilidir. Aynı zamanda nitelikli nüfus ekonominin gelişimi ve sosyal açıdan da kültürel zenginlik ve sosyalleşme düzeyi anlamına gelmektedir. Eskişehir'de Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında çok düşük seviyede olan okuryazar nüfus oranı günümüze doğru süratle artmış olmakla birlikte özellikle yaşlı nüfus içerisinde hâlâ okuryazar olmayan nüfus bulunmaktadır.

2022 yılı eğitim istatistiklerine göre Eskişehir ilinde okuryazar oranı % 98,56'dır. Aynı zamanda Eskişehir, 25 yaş ve üzeri nüfusun aldığı ortalama eğitim süresinin en yüksek olduğu üçüncü il durumundadır (TÜİK, 2022). 2022 yılı eğitim düzeylerine göre ise nüfusun

2000 yılı verileri göz önüne alındığında il merkezi, ilçe merkezleri ve kırsal alanda çalışan nüfusun sektörel bölünüşünde belirgin farklılıkların olduğu dikkati çeker. Cumhuriyetin ilk yıllarında %76 kadar olan tarım sektörü çalışanının oranı %35'e düşmüş, sanayi sektöründe çalışanların oranı %8 gibi küçük bir değerdeyken yaklaşık %19'a çıkmış, benzer şekilde hizmet sektörü çalışanlarının oranı da %15,5'dan %46'ya yükselmiştir. Bu durum Eskişehir'de ekonomik yapının sağlıklı bir şekilde büyüyüp gelişmesinin göstergesidir.

Tablo 7. Eskişehir’de Sektörlere Göre Çalışan Nüfusun Miktar ve Oranları (2000)

Alan/sector	Tarım		Sanayi		Hizmet	
	Nüfus	Oran %	Nüfus	Oran %	Nüfus	Oran %
İl Merkezi	2.063	1,6	38.336	28,9	92.232	69,5
İlçe Merkezleri	5.076	27,0	2.942	15,0	11.092	58,0
Kırsal Alanlar	79.138	85,0	4.126	10,0	9.303	5,0
Toplam	86.277	35,3	45.404	18,6	112.627	46,1

% 47,63’ü ilkököl ve ortaokul, % 27’si lise ve dengi, % 22’si üniversite ve lisansüstü seviyesine sahiptir. Grafiğe göre kadın nüfusun ilkököl düzeyinde yüksek, erkek nüfusun ise ortaokul, lise ve üniversite düzeylerinde yüksek olması dikkat çekmektedir (bkz. Şekil 4). Ayrıca Eskişehir ili yaklaşık 2 milyon açık öğretim ve 70 bin örgün olmak üzere oldukça büyük üniversite öğrenci nüfusuna sahiptir (YÖK, 2022).

Eskişehir Nüfusunun Ekonomik Özellikleri

Eskişehir ilinde çalışan nüfusun sektörel bölünüşüne ilişkin en son sayım verisi ne yazık ki 2000 yılına aittir. Sonrası için çalışan nüfusun tümünü kapsayan bir veriye ulaşmak mümkün değildir. 2000 yılı verileri göz önüne alındığında il merkezi, ilçe merkezleri ve kırsal alanda çalışan nüfusun sektörel bölünüşünde belirgin farklılıkların olduğu dikkati çeker. Cumhuriyetin ilk yıllarında %76 kadar olan tarım sektörü çalışanlarının oranı %35’e düşmüş, sanayi sektöründe çalışanların oranı %8 gibi küçük bir değerdekken yaklaşık %19’a çıkmış, benzer şekilde hizmet sektörü çalışanlarının oranı da %15,5’den %46’ya yükselmiştir. Bu durum Eskişehir’de ekonomik yapının sağlıklı bir şekilde büyü-yüp gelişmesinin göstergesidir (bkz Tablo: 7).

Çalışan nüfusun sektörel bölünüşünde il merkezi ile diğer ilçe merkezleri ve kırsal alanlar arasında da belirgin farklar vardır. Nüfusun büyük kısmının yaşadığı il merkezinde tarım sektörünün payı yaklaşık %2 kadarken sanayide çalış-

şanların oranı %29, hizmet sektörü çalışanlarının payı ise %69,5’tir. Diğer ilçe merkezleri ve kırsal alanlar göz önüne alındığında bu sayılarda belirgin değişimler dikkati çeker. Tarım sektöründe çalışanların oranı ilçe merkezlerinde %27’ye, kırsal alanlarda %85’e kadar yükselmektedir. Ta-

Eskişehir il nüfusu Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana sürekli artmıştır. Bu artışın üzerinde göçlerin, üniversitelerin, sanayi ve hizmet sektöründeki gelişmelerin etkisi vardır. Aynı zamanda Eskişehir ili aldığı yurtiçi ve yurtdışı göçler sayesinde kozmopolit bir nüfus yapısına sahip olmuştur. Tarımın kırsal kesimde belirgin bir paya sahip olması tarımsal üretimin süregeldiğini göstermektedir. Diğer taraftan sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların oranları ve bu sektörlerdeki iş kollarının çeşitliliği göz önüne alındığında ise ilin ekonomik yapısının dengeli bir yapıya sahip olduğu görülür.

rımsal yapının bu özelliği sağlıklı bir gelişmeyi yansıtmaktadır, kırsal alanlarda üretimin süregeldiğini ve ülke ekonomisine katkısının devam ettiğini gösterir. Sanayi sektöründe çalışanların oranı sırasıyla %15 ve %10'dur. Bu durum il merkezinin sanayi açısından başat olduğunun en belirgin göstergesidir. Hizmet sektörü çalışanlarının payı ise ilçe merkezlerinde %58 iken, kırsal alanda doğal olarak %5'e geriler. İl ve ilçe merkezlerinin hizmet sektöründe ön planda olması sağlıklı bir ekonomik yapıyı yansıtır.

Çalışan nüfusun sektörel bölünüşüne ilişkin ulaşılabilen en son veriler sanayi ve hizmet sektörü için 2022 yılına ilişkindir (İŞKUR 2022), tarımda çalışan nüfus verisine ise yine 2022 yılı için Tarım İl Müdürlüğünden erişilmiştir. Buna göre 2022 yılında 20 ve daha fazla çalışmanı olan iş yerlerindeki nüfusun 62.637'si sanayi sektöründe 47.062'si ise hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Ancak doğal olarak bu sayı, çalışanların tümünü yansıtmamaktadır. Her iki sektör için de çalışan nüfus miktarı bundan çok daha fazla olmalıdır, zira veri sadece yirmi kişiden daha fazla çalışmanı olan işyerlerini içermektedir. Tarım sektörüne ilişkin olarak Eskişehir il müdürlüğünden alınan 2022 yılı verisine göre Çiftçi Kayıt Sistemi'ne dâhil olan 23.683 çiftçi nüfus vardır. Her iki veri grubu birlikte düşünüldüğünde istihdam edilen nüfusun daha fazla olduğu açıktır, diğer taraftan nüfusun miktarı ve buna bağlı olarak oranları düşünüldüğünde ekonomik yapının her sektörü yeterli ölçüde barındırdığı dikkati çeker.

Sonuç

Eskişehir il nüfusu Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu yana sürekli artmıştır. Bu artışın üzerinde göçlerin, üniversitelerin, sanayi ve hizmet sektöründeki gelişmelerin etkisi vardır. Aynı zamanda Eskişehir ili aldığı yurt içi ve yurt dışı göçler sayesinde kozmopolit bir nüfus yapısına sahip olmuştur. Tarımın kırsal kesimde belirgin bir paya sahip olması tarımsal üretimin süregeldiğini göstermektedir. Diğer taraftan

sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların oranları ve bu sektörlerdeki iş kollarının çeşitliliği göz önüne alındığında ise ilin ekonomik yapısının dengeli bir yapıya sahip olduğu görülür. Günümüzde genç nüfusun fazla oluşunun yanı sıra ortanca yaşın giderek yükselmesi, doğum oranlarının azalması gibi veriler Eskişehir nüfusunun yaşlanma eğiliminde olduğu göstermektedir. Yaşlı nüfusun çoğalması gelişmişlik seviyesinin arttığına bir göstergesi olmakla birlikte, gelecek için çeşitli tedbirlerin alınmasına da işaret etmektedir. Örneğin, ortaya çıkacak olan çalışma çağı nüfusu açığının kapatılması ve yaşlı nüfusun sağlık, bakım, barınma, sosyal ihtiyaçları gibi çeşitli alanlarda tedbirlerin şimdiden alınmaya başlanması zorunluluktur.

Kaynakça

ATEŞ, D., 2019, Üniversite Şehri Kriterleri Üzerine Bir Çalışma: Eskişehir Örneği. **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek lisans Tezi.**

ATEŞ, D. ve Tunçel, H., 2023, Üniversite Şehri Kriterleri: Eskişehir Örneği. **Coğrafi Bilimler Dergisi** C: 21, S: 2. S. 198-234, Ankara.

DİE, 1935-2000, Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri İstatistikleri.

ERTİN, G., 1994, **Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi.** Anadolu Üniv. Yay. No: 773, Eskişehir. Eskişehir Valiliği, 2008, Merkez ilçelerin oluşturulması. <http://www.eskisehir.gov.tr/odunpazari#> (Son erişim 29.11.2023).

GERAY, C., 1962, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923-1961). Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi No: 9, Ankara. İŞKUR, 2022, İşgücü Piyasası Araştırması Eskişehir İli 2022 Yılı Sonuç Raporu. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Eskişehir Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü. Eskişehir İUM, 1929, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I ve II. İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı: 7, İstanbul.

ÖZGÜR, E. M., 1988, Türkiye Nüfus Coğrafyası. Ankara. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022, Eskişehir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2022 Faaliyet Raporu. Eskişehir.

TANDOĞAN, A., 1998, **Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu.** Trabzon.

TUNÇDİLEK, N., 1954, Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Tarihine Toplu Bir Bakış. **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası** C: 15, Sayı: 1-4, s. 189-208. İstanbul.

TÜİK, 2010-2022, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Nüfus verileri.

TÜİK, 2022, Ulusal Eğitim İstatistikleri. TÜİK Haber Bülteni No: 49756, Ankara.

TÜMERTEKİN, E., 1968, **Türkiye'de İç Göçler.** İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1371, İstanbul.

YİĞİT, A., Ateş, D., 2016, Eskişehir Kentinde Yaşayan Emirdağlıların Mahalle Bazında Dağılımını Belirleyen Coğrafi Faktörler. **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S: 1, s. 121-153. Bilecik.

YÖK, 2023, 2022-2023 Eğitim Öğretim Yılı Yükseköğretim Öğrenci İstatistikleri. YÖK Bilgi Yönetim Sistemi (Son Erişim, 29.11.2023).

CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILINDA BİR GÖÇMEN KENTİ OLARAK ESKİŞEHİR'İN SOSYOKÜLTÜREL YAPISI

ENGİN KIRLI *

Cumhuriyetin 100. yılından geriye doğru bakıldığında Eskişehir'in sosyokültürel yapısının şekillendiren en temel dinamiğin göç ve göçmen olduğu gerçeği kolaylıkla fark edilebilir. Üstelik göç hadisesi sadece insanların bir coğrafyadan ayrılıp başka bir coğrafya gidip yerleşmesinden ibaret bir hadise değildir. Göçlerin demografik, ekonomik, ideolojik, dinî, kültürel, folklorik hatta gastronomiye kadar uzanan çok farklı etkileri ve boyutları bulunmaktadır. Üstelik bu unsurlar toplumların sosyolojik yapılarını da derinden etkilemekte ve şekillendirmektedir.

Göç olgusu tüm Türk topluluklarının tarihinde büyük bir yere ve öneme sahip olduğu gibi Eskişehir ilinin sosyoekonomik ve kültürel yapısının şekillenmesinde en belirleyici faktörlerden biridir. Modern birçok şehir ve toplumda olduğu gibi Eskişehir ilinin tarihinde de göç ve göçmen olgusu son derece önemlidir. Zira göçler ve göçmenler, modern Eskişehir'in hem kentsel hem kırsal yapısını şekillendirmiş aynı zamanda şehrin ekonomik ve sosyal açıdan karakteristik olan vasıflarını biçimlendirmiştir.

Eskişehir'in 19. asrın son çeyreğinden günümüze kadar geçirdiği evrimsel süreç, göç ve göçmen olgusu göz önünde bulundurulmadan asla tam olarak kavranamaz. Zira bu değişim ve dönüşüm Eskişehir'in yapısını ve görünümünü fiziksel açıdan şekillendirdiği gibi kent yaşamının hemen her alanında, yani sosyoekonomik ve kültürel yapısında da kalıcı etkiler meydana getirmiştir. Nitekim Eskişehir ilinin tarihsel gelişim sürecine göz atıldığında bu gerçek hemen fark edilebilir.

Eskişehir aslında Türkiye'nin kadim yerleşim bölgelerinden biridir. Eskişehir ili sı-

*Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail, engink2600@gmail.com.

Yunanistan Göçmenleri

nırları içerisinde yapılan arkeolojik araştırmalara göre, bu bölgedeki en eski yerleşmenin kökleri Şarhöyük ve çevresinde MÖ 3500 yıllarına kadar gitmektedir. Demircihöyük'teki arkeolojik buluntulara göre ise Eskişehir ve çevresinde tarih öncesi yerleşmenin geçmişinin MÖ 5500 yılına kadar uzandığı ileri sürülmektedir. Nitekim arkeologlar, Kalkolitik ve bu dönemi takip eden Bakır Çağlarında, yani MÖ 3500-2000 yılları arasında, Eskişehir çevresinde ve bilhassa Porsuk, Sarısu, Seydisu gibi akarsuların kenarlarında sık yerleşmelerin olduğu sonucuna varmışlardır (Kırlı 2011: 18).

İlkçağ'dan Osmanlılara kadar uzanan dönem boyunca Eskişehir, değişik devletler ve halklar tarafından yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir. Anadolu'da Doğu Roma'nın egemenliğine Türkler tarafından son verilmesinin ardından Eskişehir ve çevresine de Türkler yerleşmişlerdir. Osmanlı Devleti döneminde idari birim olarak kaza düzeyindeki mülki yapılanması ve 10.000 civarındaki kent nüfusuyla oldukça du-

rağan bir yapı ve görünüm sergileyen Eskişehir, 19. asrın ikinci yarısından itibaren oldukça hızlı bir değişim ve gelişim süreci içerisine girmiştir. Özellikle 19. asrın son çeyreğinden itibaren yakaladığı ivmeyi sonraki senelerde de sürdürmeyi başaran Eskişehir, 1900'lü yılların başında önce sancak ve yirminci asrın ilk çeyreği henüz sona ermeden de vilayet hâline gelmiştir.

Eskişehir, insanın adeta başını döndürecek derecedeki bu hızlı değişimi ve gelişimi nasıl sergiledi? Bu soru oldukça önemlidir. Çünkü yirminci yüzyılın en önemli tarihçilerinden biri olan Braudel'in de işaret ettiği gibi "XX. yüzyıldan önce dünyadaki herhangi bir kent asla biyolojik olarak doğumların ölümleri aştığına şahit olmamıştır. Zira bu tarihe dek kentlerde ölüm oranı doğum oranından daima fazladır. Bir kent eğer büyüyorsa bunu kendi kendine yapmıyordur" demektedir (Braudel 2004: 443).

19. asrın son çeyreğinden itibaren Eskişehir'in nüfus artışında meydana gelen bu hareketlilik; Kırım, Kafkasya ve Balkanlar ile İs-

Eskişehir Gar

lam dünyasının farklı mntıklarından bu şehre yönelik gerçekleşen göç ve iskân faaliyetlerinin bir neticesidir. İstanbul-Bağdat tren hattı güzergâhında yer alan Eskişehir'e 1892 yılında demir yolunun gelmesiyle birlikte ulusal ve uluslararası pazarlara daha kolay bağlanma imkânı sayesinde şehir, iktisadi açıdan üzerinde yükselebileceği son derece sağlam bir zemin elde etmiştir. Eskişehir bu süreçte sosyal ve ekonomik açıdan patlama yapmak için ihtiyaç duyduğu insan gücünü ise büyük ölçüde göçmenlerden temin etmiştir. Üstelik Eskişehir'e yönelik göç hareketleri Cumhuriyet Devri'nden sonra da devam etmiş ve başta Balkan ülkelerinden olmak üzere farklı coğrafyalardan göç ederek Türkiye'ye yerleşen göçmenlerin bir bölümü iskân mahalli olarak bu şehri tercih etmişlerdir. Görüldüğü üzere arkaik kökleri olmakla birlikte, modern Eskişehir'in şekillenmesinde göçler ve göçmenler oldukça önemli bir yere ve fonksiyona sahiptir.

Cumhuriyetin 100. yılından geriye doğru bakıldığında Eskişehir'in sosyokültürel yapısını şekillendiren en temel dinamiğin göç ve göçmen olduğu gerçeği kolaylıkla fark edilebilir. Üstelik göç hadisesi sadece insanların bir coğrafyadan ayrılıp başka bir coğrafya gidip yerleş-

mesinden ibaret bir hadise değildir. Göçlerin demografik, ekonomik, ideolojik, dinî, kültürel, folklorik hatta gastronomiye kadar uzanan çok farklı etkileri ve boyutları bulunmaktadır. Üstelik bu unsurlar toplumların sosyolojik yapılarını da derinden etkilemekte ve şekillendirmektedir. Göç ve göçmen hadisesinin Eskişehir ilinin sosyokültürel yapısını nasıl derinden etkilediğini daha kolay ortaya koyabilmek için meseleyi bazı başlıklar üzerinden ele almak faydalı olacaktır.

Eskişehir'in Demografik Yapısında Göçlerin ve Göçmenlerin Etkileri

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleşen göçler sonucunda Eskişehir'in kent nüfusu önemli ölçüde artış kaydetmiştir. Eskişehir'in hicri 1292 yani miladi 1874-1875 yılında toplam nüfusu 20.263 iken (Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, 1292: 150-151), hicri 1319 miladi 1895-1896 tarihinde toplam nüfusu 71.551 kişiye (Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi 1313: 350-351) ulaşmıştır. Yirmi bir yıl gibi kısa denecek bir sürede şehrin nüfusu neredeyse dört katına çıkmıştı. Bu derecede yüksek bir

Eskişehir
ili sosyal ve kültürel
açıdan da en köklü ve kalıcı
değişiklikleri 19. yüzyılın
ikinci yarısından itibaren
yaşamıştır. Kırım, Kafkasya ve
Balkanlar'daki bozgunlar, bu
geniş coğrafyada yaşayan ve
aslında kültürleri ve yaşam
biçimleri birbirinden oldukça
farklı Müslüman nüfusun
Anadolu'ya göç etmesine
yol açmıştır.

nüfus artışı oranı Eskişehir'in tarihinde ne daha önce ne de daha sonra asla kaydedilmemiştir. Bu istatistiki veriler bize Eskişehir ve çevresine 19. asrın son çeyreğinde yoğun şekilde göçmen iskân edildiğini göstermektedir.

Eskişehir ili sosyal ve kültürel açıdan da en köklü ve kalıcı değişiklikleri 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşamıştır. Kırım, Kafkasya ve Balkanlardaki bozgunlar, bu geniş coğrafyada yaşayan ve aslında kültürleri ve yaşam biçimleri birbirinden oldukça farklı Müslüman nüfusun Anadolu'ya göç etmesine yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, Eskişehir'e yapılan göçler ile birlikte kentin nüfus yapısı, dil, ırk ve kültür bakımından çeşitlilik gösteren bir karakter kazanmıştır. Zira Tatar ve Nogay topluluklarının kendilerine has bir lisanları vardı.

Uzmanlar tarafından "diller ülkesi" olarak adlandırılan Kafkasya'dan gelen başta Çerkezler olmak üzere diğer toplulukların da kendi lisanları bulunmaktaydı. Benzer şekilde Balkanlar'dan göç eden Arnavut, Pomak ve Boşnak

dilini konuşan insanların Eskişehir gelip yerleşmeleriyle birlikte bu dilsel çeşitlilik daha da arttı.

Modern Eskişehir'in günümüzdeki yapısı son yüz-yüz elli yılda yaşanan gelişmelerin bir neticesidir. Zira son yüz-yüz elli yıllık dönemde Eskişehir'in demografik yapısında büyük bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Üstelik bu dönemde dışarıdan Eskişehir'e göç olduğu gibi içeriden de Eskişehir dışına doğru göç hadiseleri yaşanmıştır. Eskişehir dışına gerçekleşen göçler sonucunda Osmanlı Devleti zamanında yayınlanan Salnâmeler'de şehrin sakinleri arasında adları yer alan Ermeni, Rum ve Yahudi nüfus da özellikle Milli Mücadele'nin ardından Eskişehir'den ayrılmıştır. Bunun sonucu Eskişehir neredeyse tamamen Müslümanlardan oluşan bir nüfus yapısına sahip olmuştur.

Göçlerin ve Göçmenlerin Eskişehir'in Kırsal Dokusunu Şekillendirmesi

Osmanlı Devleti'ne göç eden göçmenlerin büyük bir bölümü çiftçilikle meşgul olan köylülerden oluşmaktaydı. Çoğunluğu köylülerden oluşan göçmenlerin, memleketin neresinde ve nasıl yerleştirileceği, ayrıca zirai üretim gerçekleştirecekleri arazilerin nereden ve nasıl temin edileceği gibi bir takım meseleler aslında oldukça büyük problemlerdi.

Sahip oldukları her şeyi arkalarında bırakarak meçhul bir geleceğe doğru son derece elverişsiz şartlarda yola çıkan ve sayıları yüz binleri hatta 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde ve Balkan Savaşları'nda olduğu gibi kimi zaman milyonları aşan bu insan selinin karşılanması gereken beslenme ve barınma gibi bir takım acil ihtiyaçları bulunmaktaydı. Uzun vadede ise alışkın oldukları iktisadi faaliyetleri gerçekleştirebilecekleri şekilde uygun tarzda iskân edilmek gibi temel sorunları söz konusuydu. Göç etmeye zorlandıkları coğrafyalara ve toplumsal yapılarına sıkı sıkıya bağlı bulunan bu insanların ana-baba yurdundan atılmaları, tıpkı kökünden sökülen bir ağaç gibi atalarının ve hatıralarının

var olduğu topraklarından koparılarak başka diyarlara sürüklenmeleri, göçmenlerin ruh ve beden sağlığı açısından da çok tehlikeli bir vaziyetti. Muhacirlerin maruz kaldıkları bu son derece büyük travmayı gerçek manada atlatabilmeleri için maddi ve manevi anlamda ne kadar büyük bir ilgiye ve özene muhtaç oldukları ortadaydı. Bu nedenle iskân işinde bilgi ve tecrübeye sahip bir kadroya sahip olmak son derece önemliydi. Zira kendi kaderine terk edilmiş veya başıboş ve yardım-sız bırakılmış ya da bilgisiz ve bilinçsiz bir yönetimle kötü tarzda tatbik edilmiş bir iskân faaliyeti, Türk nüfusu ve ekonomisi üzerinde telâfisi son derece zor tahripler meydana getirebilirdi (Barkan, 2000: 490). Dolayısıyla göçmenlerin ülkenin iktisadi hayatına derhâl ve en faydalı şekilde katılmaları son derece önemliydi.

Ancak ziraatla uğraşan insanları iktisadi hayata kazandırmanın zannedildiği kadar kolay olmadığını vurgulamak gerekir. Zira ilk etapta pek çok kişinin zannettiğinin aksine, küçük zanaat erbabını veya esnafı kısa süre zarfında üretici hâle getirmek bir çiftçiyi üretici hâle getirmekten çok daha kolaydır. Bir çiftçi ailesinin iskânı için en iyimser tahminlere göre zaruri görünen yatırımlar ve masraflar dikkate alındığında, çiftçilikle uğraşan bir aileyi tekrar üretici konuma yükseltmenin ne denli zorlu bir süreç sonucunda gerçekleştiği daha iyi anlaşılacaktır. Zirai faaliyetleri gerçekleştirecekleri tarım arazilerinin bedelleri hariç olsa dahi göçmenlerin; mesken, ahır, samanlık, bir çift öküz, pulluk veya saban ile diğer tarımsal araçlarının bedelleri düşünüldüğünde karşı karşıya olunan

Eskişehir'e gelen göçmenlerin bir kısmı mevcut mahalle ve köylere yerleştirilirken, bir kısmı da boş sahalara iskân edilmek suretiyle yeni yerleşmelerin kurulması yoluna gidilmiştir. Göçmenlerin büyük çoğunluğu geçimlerini çiftçilikle temin eden kişilerden olduğundan alışık oldukları sosyal ve iktisadi sisteme uygun tarzda iskân edilmeleri için göçmenlerin büyük çoğunluğu hâlî yani boş vaziyetteki arazilere yerleştirilmişlerdi.

faturanın hiç de az olmadığı aşikârdır. Üstelik ziraatla uğraşan göçmenlerin üretici durumuna gelinceye kadar geçecek ortalama bir yıl boyunca, kendilerinin ve çift hayvanlarının beslenme giderleri, yakacak, nakliye ve tedavi masrafları gibi kalemler de dikkate alındığında karşılanması gereken fatura epey kabarmaktadır. Ancak tüm bu ağır faturaya rağmen devlet adamları, göçmenleri mümkün olduğunca alışkın oldukları iktisadi ve sosyal şartlar çerçevesinde iskân etmeye çalışmış, ülkenin uzun vadeli çıkarlarını da dikkate alarak kısa vadeli kolaycı yaklaşımlara meyiletmemiştir. Göçmenlerin sosyoekonomik yapısına uygun tarzda toplumsal yaşama adapte olabilmeleri için bu insanların büyük bir kısmı imparatorluk sınırları dâhilindeki uygun tarım alanlarına iskân edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin göçmenlere yönelik iskân politikalarını belirleyen temel kriterler arasında en önemlileri; sınırların güvenliğinin arttırılması, belirli mıntikalarda Müslüman-Türk nüfusun arttırılması suretiyle etnik dengenin sağlanması, stratejik hedefler ve toprağın işlenir hâle getirilmesi gibi başlıklar yer almaktaydı. Göçmenler tarafından kurulacak olan köylerin, iklimi göçmenlerin alışkın oldukları şartlara elverişli, ormanlara yakın, mümkün mertebe yüksek tepeler civarında veya harap ve yıkılmış köy sahalalarında kurulması, orman içlerine ve kurak bölgelere göçmen yerleştirilmemesi ilke olarak benimsenmişti. Ancak savaş döneminin karışıklığı, göçmenlerin yoğunluğu, arazi darlığı gibi sebeplerden dolayı bu ilkelere her zaman uyulamamıştır.

Kırım Göçmenleri

Eskişehir'e gelen göçmenlerin bir kısmı mevcut mahalle ve köylere yerleştirilirken, bir kısmı da boş sahalara iskân edilmek suretiyle yeni yerleşmelerin kurulması yoluna gidilmiştir. Göçmenlerin büyük çoğunluğu geçimlerini çiftçilikle temin eden kişilerden oluştuğundan alışık oldukları sosyal ve iktisadi sisteme uygun tarzda iskân edilmeleri için göçmenlerin büyük çoğunluğu hâli yani boş vaziyetteki arazilere yerleştirilmişlerdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında Eskişehir'e gelen göçmenler, genellikle boş topraklar üzerinde yeni yeni köyler kurarak yerleştirdiklerinden, şehrin nüfus yapısının köylü-kentli dağılımı üzerinde köylerin geçmişte daha önce hiç olmadığı kadar ağırlık kazanmasına yol açmıştı. XIX. yüzyıldan önce Eskişehir'in kır nüfusunun seyrek olması, şehrin bazı bölgelerinde büyük çiftliklerin kurulmasına yol açmıştı. Ancak muhacir olarak da anılan göçmenlerce yeni köylerinin kurulmaya başlamasıyla birlikte 20. yüzyılda Eskişehir'de geniş alanlara sahip çiftliklerin büyük kısmı ortadan kalktı. Köy birimleri Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Eskişehir'de hâkim unsur hâline geldi.

Farklı coğrafyalardan gelen muhacirlerin iskân yerlerini tespit etmelerinde gelenekleri önemli rol oynadı. Çerkez ve Abazalar,

özellikle dağlık ve ormanlık sahaları, Rume-
li'nin step bölgelerinden gelen göçmenler ise
plato ve alüvyol ovaları tercih ettiler. Eskişehir
ve çevresinde göçmenler tarafından o kadar
çok yeni köy kurulmuştur ki Necdet Tunçdi-
lek 1950'li yıllarda sahada yaptığı incelemeler
sonucunda il sınırları dâhilindeki köylerin %
42'sinin göçmenler tarafından iskân edil-
miş olduklarına dikkat çeker. Özetle Es-
kişehir il sınırları içinde kalan köyler bü-
yük oranda göçlerin ve göçmenlerin eseridir.

Eskişehir'in Kent Merkezine Yerleştirilen Göçmenler

Eskişehir, 1850 yılına kadar oldukça
sönük bir kasaba yapısına sahipken, bu tarihten
sonra bölgeye yerleştirilen göçmenlerle hem nü-
fus artışı yaşamış hem de kentsel gelişme yoluna
girmiştir. 1877 Rus Harbi'nden sonra Eskişehir'e
gelen göçmenlerin bir bölümünün Porsuk'un kar-
şı sahiline yerleşmeye başlamasıyla şehrin bu ke-
simi de iskâna açılmıştır (Tunçdilek 1986: 204).

Osmanlı hükümeti 1877 senesine kadar
muhacirlerin şehir merkezlerine yerleştirilme-
sine pek müsaade etmedi. Bu tarihe kadar şe-
hirlere yerleştirilmelerine izin verilen göçmen-

ler yüksek memur veya ilmiye sınıfına mensup olanlar ile sanatlarını ancak şehirlerde icra edebilecek zanaatkârlardan oluşmaktaydı. Fakat 93 Harbi olarak da anılan 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde Rumeli'den bir buçuk iki milyon ve Kafkaslar'dan da yaklaşık 200.000-300.000 kişi göç etmişti. Bu kadar kalabalık kitlelerin tamamını hâli (boş) durumdaki arazileri tespit ederek sevk etmek kolay değildi. Üstelik muhacirler arasında dokumacı, kunduracı, marangoz başta olmak üzere değişik mesleklere mensup çok sayıda küçük esnaf ve zanaatkâr da bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu muhacirlerin mesleklerini icra edebilmeleri için mutlaka şehir ya da kasabalara iskân edilmeleri gerekmektedir. Nitekim ziraat ile meşgul olmadıkları hâlde köy ve kasabalara yerleştirilmiş olan göçmenler, şehir hayatına ve ticarete alışık olduklarından iskân edildikleri yerleri terk ederek şehirlere yerleşiyorlardı. Vilayetlerden gelen bu haberler üzerine Bâb-ı Âli 14 Haziran 1878 tarihinde çıkardığı talimatın 35. maddesinde "muhacirin-i merkumenin kâffesinin kura-yı kadimeye veyahut yeni oluşturulacak köylere yerleştirilmeleri lâzım gelmeyip şehir ve kasaba kenar ve civarlarında boş arazi varsa oralara da iskân olunabilirler" hükmü gereğince göçmenler şehir merkezlerinde de iskân edilmeye başlandı (Eren, 1966: 82). Ailelerinden kopmuş veya yakınlarından hayatta kalmış kimselerin olmadığı başta yaşlılar olmak üzere, özellikle yoksul, dul kadınlar ile çocukların da genellikle şehir merkezlerinde iskân edildikleri çeşitli örneklerden anlaşılmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi,, 272-11/8-11-8 ; Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 272-11-9-14-11). Böylece göçmenlerin kent ve kasabalara yerleştirilmelerine başlanmasıyla birlikte basit anlamda da olsa gecekondular ve çarpık kentleşme probleminin temelleri de atılmış oldu (Halaçoğlu, 1999: 659).

Eskişehir kent merkezine yerleştirilen göçmenler konut alanlarının mevcut sınırlarının taşmasına ve Porsuk'un karşı kıyıların da yerleşim bölgesi hâline gelmesine yol açtı. Ancak kent merkezinde göçmenlerce inşa edilen ilk

göçmen konutları, önceden belirlenen bir plan çerçevesinde düzgün şekilde yeni yerleşim alanlarının kurulması şeklinde olmadı. Muhacirlerin bir an evvel başlarını sokabilecekleri hanelerin yapılması düşüncesi ile göçmenler için kentte inşa edilen ilk meskenler oldukça plansız bir şekilde inşa edildi ve bu durum da beraberinde Eskişehir çevresinde gecekondulaşma eğilimine yol açtı. Kentsel manzara bir anda şu şekilde evrildi: İstasyon bölgesine ve Porsuk'un güney kıyısına doğru genişleyen bölgede çatıları kiremit kaplı, ahşap evlerden oluşan Müslüman mahalleleri kentin güneyindeki yamaçlar boyunca yayılırken toprak damlı kerpiçten yapılmış göçmen evleri Porsuk'un sol kıyısında her geçen gün daha geniş bir alana yayılmaktaydı.

Modern Eskişehir'in ilçe belediyeleri Porsuk Nehri esas alınarak oluşturulmuştur. Porsuk Nehri'nin güney kesimi Odunpazarı Belediyesi bölgesi olarak ayrılırken bu nehrin kuzey kesiminde yer alan bölge ise Tepebaşı Belediyesi alanını oluşturmaktadır. Tepebaşı Belediyesi bölgesinde yer alan kent kesiminin nüvesini ise göçmenler meydana getirmiştir.

Göçmenler tarafından Porsuk Nehri'nin karşı tarafında yani şehrin kuzeyinde kalan kesiminde yer alan Hacı Ali Bey, Hacı Seyyid, İhsaniye, Hoşnudiye, Hayriye, Ömerağa, Mamure, Işıklar, Mustafa Kemal Paşa, Tunalı, Şarhöyük, Fevzi Çakmak gibi yeni mahalleler göçmenler tarafından kurulmuştur. Özetle günümüzdeki Eskişehir'in kent merkezinde büyük bir öneme sahip olan Porsuk Nehri'nin kuzeyinde yer alan bölge, göçmenlerce iskâna açılmış ve buralarda yeni mahalleler teşekkül etmek suretiyle şehrin yeni yerleşim alanları göçmenler tarafından şekillendirilmiştir (Kırlı 2001:217-220).

Eskişehir'in geleneksel yerleşim merkezi olan Odunpazarı'na ve periferisine ise 1900'lü yılların başlarında göç edenler yerleştirilmiştir. Bu iskân faaliyetlerinin ardından Akarbaşı, Alanönü, Gökmeydan ve Şeker mahalleri ortaya çıkmıştır.

Balkan Savaşları'nın ardından Romanlar, istenmeyen unsur olarak bölgedeki tüm devletler tarafından yaşadıkları ülkelerden sü-

rülmüş ve bu insanlar da Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Osmanlı Devleti'ne sığınan Romanlar'ın bir bölümü de Eskişehir'in Tunalı ve Kuyubaşı mahallelerine yerleştirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde de göç hareketi devam etmiş özellikle 1950 ile 1960 yılları arasında başta Bulgaristan olmak üzere Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya'dan göç ederek Eskişehir'e yerleşmeyi tercih edenler, geçmişte göçmenler tarafından meydana getirilen semtlere yerleşmişlerdir.

Eskişehir'de göçmenler tarafından meskûn hâle getirilen son bölge, 1989 senesinde Bulgaristan'dan sürülen yaklaşık 300.000 göçmenin bir bölümünün yerleştirildiği kentin güneyindeki tepe üzerinde yer alan Çankaya Mahallesi'dir.

21. yüzyılda Büyük Orta Doğu (BOP) Projesi ve Irak'ın işgaliyle başlayan ve sonrasında Arap Baharı gibi gelişmelerin yaşanmasının ardından devlet otoritesi ve kamu güvenliğinin çökmesi sonucunda Kuzey Afrika ve özellikle Arap yarımadasının kuzeyinde yer alan bölgelerden göç eden milyonlarca mülteci Türkiye topraklarına sığındı. Bu mültecilerin bir bölümü aralarında Eskişehir'in olduğu Anadolu kentlerine dağıldı. Eskişehir'e yerleşen mültecilerin önemli bir bölümü geçmişte göçmenler tarafından oluşturulmuş olan Kurtuluş, Şeker, Mamure, Hacı Seyit, Işıklar, Hacı Alibey ve özellikle Tunalı, Fevzi Çakmak ve Şarhöyük gibi mahallere yoğun bir şekilde yerleşmeyi tercih etti.

Görüldüğü gibi modern Eskişehir'in kentsel dokusunun şekillenmesinde göçlerin ve göçmenlerin son derece belirleyici tesirleri olmuştur. Ancak göçmenler şehri yalnız fiziki olarak değil ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan da etkilemiş ve biçimlendirmişlerdir.

Göçlerin ve Göçmenlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Etkileri

Göçmenlerden önce Anadolu'da yer alan geniş arazilere sahip çiftlikler, en verimli toprakları ve bol kaynakların olduğu yerleri

içine almaktaydı. Bu verimli alanların genelde mera olarak değerlendirilmesi hayvancılığın gelişmesini sağlarken tarla kültürünün gelişmesine ise engel olmaktaydı (Tunçdilek 1986 :71-75). Eskişehir'e gönderilen göçmenler, Yörük ve Türkmenlerin yerleştirildikleri sahalardan dışında kalan mirî arazilere yerleştirilmişlerdi (İpek 1994: 229). Böylece daha önce işlenmeyen boş topraklar, göçmenler sayesinde tarıma açılmış, bunun sonucu tarım arazileri genişlemiş, tarımsal üretim de artmıştır.

Göçmenler, ekonomik gelişme konusunda değişikliklere oldukça yatkınlardır. Çünkü göçmenler, kendi memleketlerindeki nitelikli üretim tekniklerini ve vasıtalarının yanı sıra göç ettikleri yerlerin imkânlarını da dikkate alarak faydalı gelişmelere öncülük ederler. Nitekim Eskişehir'e yerleşen göçmenler, Anadolu tarımsal teknolojisine göre daha ileri düzeyde bir tarım teknolojisi getirmiş ve makine kullanmaya giden yolda öncülük etmişlerdir. Göçmenler, aynı zamanda pullukta ufak bir değişiklik yaparak, toprağı yüzeyden sürmeye başlamış, böylece kurak bir iklimi olan ilde, buharlaşmanın toprakta doğurduğu olumsuz etkiyi azaltmışlardır.

Göçmenler, mahallî gelenek ve uygulamalara yoğun şekilde maruz kalmadıklarından, yeni tarım makinelerinin kullanılmasına, yeni buluş ve uygulamalara açık insanlardır. Tatarların getirdikleri sandıklı mibzerle tohum ekmeye de faydalı bir alet olup Eskişehir'de kolaylıkla imal edilebilmekteydi. Göçmenlerin birçok eksikliklere rağmen ellerindeki imkânlar dâhilinde, mıntıkadaki şartlarına uygun bir ziraat sistemi takip ettikleri görülmektedir. Anadolu'nun geleneksel tarım aleti karasaban yerine pulluk kullanan, atla çekilen biçme makinesi, süt makinesi, gübre kullanma alışkanlığı olan, sebze tarımını yaygınlaştıran, bataklıkları kurutan, kısaca daha ileri düzeyde ve daha ticari bir tarımsal faaliyet gösteren göçmenler, ilin kaynaklarının değerlendirilmesinde en önemli öge olmuşlardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bile Eskişehir'in, ülkenin en fazla alet ve makine kullanılan yörelerinden biri olması, belli başlı

ürünlerde verimin yüksekliği gibi özellikleri büyük ölçüde göçmenlerden kaynaklanmaktaydı.

Göçmenler beraberinde getirdikleri kültür bitkilerini ve yeni tarım yöntemlerini, yerli halka tanıtmışlar, özellikle seracılığın ve çiçekçiliğin tanıtılmasında, tütüncülüğün geliştirilmesinde önemli rol oynamışlardır. Karadeniz'in kuzeyindeki ovalardan gelen çiftçi Kıdımlılar buğday üreticisi olduklarından, buğday tarımı Eskişehir'de büyük oranda Kıdımlılar tarafından geliştirilmiştir. Ürün çeşitliliğinin artmasıyla mümkün hâle gelen dönüşümlü ekim, Eskişehir'de hem birim alandan alınan mahsul miktarını artırmış hem de modern alet ve yöntemlerin benimsenmesini kolaylaştırmıştı. Nitekim şeker pancarı üretimi tarımsal mücadele yöntemlerinden bazılarının benimsenmesini gerektirmektedir. Çiftçinin pulluk ve gübre kullanımı gibi uygulamaları sayesinde Eskişehir'de şeker pancarı üretimi kısa sürede yükselerek Türkiye ortalamasının üzerine çıkmıştır (Kıdımlı 2001:262-265).

Ayrı kültür ve gelenekleri olan göçmen gruplarıyla "manav" adı verilen Eskişehir'in yerli halkı arasında özellikle ilerleyen dönemlerde yoğun bir kültür alışverişine girilmiştir. Yerliler, göçmenlerden kimi tarım tekniklerini almış, yeni ürünler ekmeye başlamışlardır. Demir yolunun gelişinden sonra, şehirde ticari faaliyetler canlanmış ve çevreye yerleşen göçmenlerin gayretleriyle Eskişehir, toprak ürünleri piyasası hâline gelmiştir. Nitekim hem demir yolunun inşası ile nakil imkânlarının gelişmesi hem de İç Anadolu Bölgesi'ne göçmenlerin yoğun bir şekilde iskân edilmesinin ardından 1893-1911 yılları arasında Konya, Eskişehir ve Ankara illerinden elde edilen tahıl, meyve ve sebze miktarı %1.000 oranında artış kaydetmiştir (Yurt Ansiklopedisi 1968: 426).

Göçmenler Eskişehir'in gerek tarım, gerekse sanayi sektörlerindeki erken gelişmenin kaynağını oluşturmuşlardır. Nitekim göçmenler yalnız tarım sektöründe değil, ticari ve sanayi sektöründe de kente tam manasıyla damgalarını vurmuşlardır. Nitekim göçler esnasında Kıdımlıların tanınmış tüccar ve eşraftan ileri

gelen bazı aileleri mülklerini satarak sermayeleri ile Anadolu'ya gelmişlerdi. Oldukça kabiliyetli ve ticari bakımdan maharetli olan bu göçmenler, 19. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'daki müteşebbis ve tüccar grubunun içinde, önemli bir rol üstlendiler. Kıdımlı iş adamları, Eskişehir'de ve yerleştikleri diğer bölgelerde ticari işletmeler kurdular. Bugün bile Eskişehir'de ve özellikle ahşap, metal, çikolata ve şekerleme, restoran-lokanta, pastane, kuruyemiş, bisküvi gibi sanayi kuruluşlarının ve önemli ticari işletmelerinin büyük bir bölümü göçmen kökenli insanlarca işletilmekte ve yönetilmektedir.

Göçmenler gastronomi alanında da şehre damgalarını vurmuşlardır: Çi börek, su böreği, kol böreği, Boşnak böreği, balaban kebabı, Arnavut ciğeri, Balkan köftesi, Balkan tulumbası, revani, helva, Çerkez tavuğu, çemen, kefir vb. yiyecekler şehre göçmenler tarafından getirildi.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki göç hareketleri, bir yandan imparatorluğun çöküş sürecinin bir yönünü oluştururken, diğer yandan, toplumsal görünümü itibariyle daha kolay tarzda bütünlük oluşturacak halkları da bir araya getirmiştir. Nitekim Anadolu'dan dışarıya ve Kıdımlı, Kafkasya ve Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru 150 yıl boyunca süren göçler, dini özellikleri bakımından daha "homojen" yapı sergileyen halkların bir araya gelmesini sağlamıştır. Bu sayede göçler aynı zamanda Anadolu'da yeni fikirlerin doğmasına ve en önemlisi millî devlet fikrinin yayılmasına sebep olmuştur. Bu durum Anadolu'da millî devletin kurulmasına zemin hazırlayan önemli bir gelişmedir. Bugün Eskişehir'deki insanların devlet ve millete ilişkin mevzularda hassas olması, geçmişte yaşadıkları acı tecrübelerin sonucu ve sahip oldukları şeylerin kıymetini bilmelerinden ileri gelmektedir.

Kaynakça

Cumhurbaşbakanlığı Cumhuriyet Arşivi,
272-11/8-11-8.

Cumhurbaşbakanlığı Cumhuriyet Arşivi, 272-
11-9-14-11.

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Hicri 1292,
Bursa 1292.

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, Hicri 1313,
Bursa 1313.

BARKAN, Ö. Lütfi, **Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, C. I, İstanbul 2000.

BRAUDEL, Fernard, **Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları**, (Çev: M: A. Kılıçbay) İstanbul 2004.

EREN, Ahmet Cevat, **Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri**, İstanbul 1966.

HALAÇOĞLU, Ahmet, "Balkan Savaşları'nda Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları" Osmanlı, C. 4, Ankara 1999.

KIRLI, Engin, "Eskişehir Vilayeti'nin Kuruluş Sürecinde Nüfus Kaynakları", Eski-Yeni, Mart 2011, s. 18.

KIRLI, Engin, **19. ve 20. Yüzyılda Eskişehir'e Yapılan Göçler**, ESOGÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2001.

TUNÇDİLEK, Necdet, "Eskişehir Bölgesi'nde Yerleşme Tarihine Toplu Bir Bakış" İ.Ü.İ.F.M., C. XV., S. 1-4, s.199-244.

TUNÇDİLEK, Necdet, **Türkiye'de yerleşmenin Evrimi**, İstanbul 1986.

CUMHURİYET DÖNEMİ ETKİLERİNİN ESKİŞEHİR MİMARİSİNE YANSIMASI

ELİF ATICI*

Cumhuriyetin ilanıyla birçok alanda ivme kazanan Türkiye Cumhuriyeti'nde Eskişehir'in önemli bir rolü vardır. Eskişehir demir yolu ağlarının kesişim noktasında olmasından dolayı ve sahip olduğu fabrikalarıyla o dönemin önemli kentlerinden birisi olmuştur. Mimari anlamda da yenilenen kent, ulusal mimarlık anlayışı ve modern mimari anlayışını benimseyen yapılar ortaya koymuştur.

Bir toplum içinde bulunduğu kent ve kent yapısından ayrı düşünülemez. Çünkü toplumu sarmalayan yapılar yaşanmışlığın bir simgesidir. Dönemin koşulları, kültür değerleri, sanat anlayışı ve bu doğrultuda şekillenen mimarlık anlayışının kente yansımaları kaçınılmaz bir durum olacaktır. Savaşın etkilerini üstünden atan ve Cumhuriyet'in ilanıyla birçok alanda ivme kazanan Türkiye Cumhuriyeti'nde Eskişehir'in önemli bir rolü vardır. Eskişehir demir yolu ağlarının kesişim noktasında olmasından dolayı ve sahip olduğu fabrikalarıyla o dönemin önemli kentlerinden birisi olmuştur. Mimari anlamda da yenilenen kent, ulusal mimarlık anlayışı ve modern mi-

mari anlayışını benimseyen yapılar ortaya koymuştur. Dolayısıyla yapılan bu çalışma Eskişehir'in Cumhuriyet Dönemi'nde kent planının değişmesini ve ortaya çıkan yapı türlerini ele almaktadır. Bu çalışma derleme bir çalışmadır.

Cumhuriyet Dönemi Eskişehir Kenti ve Mimarisi

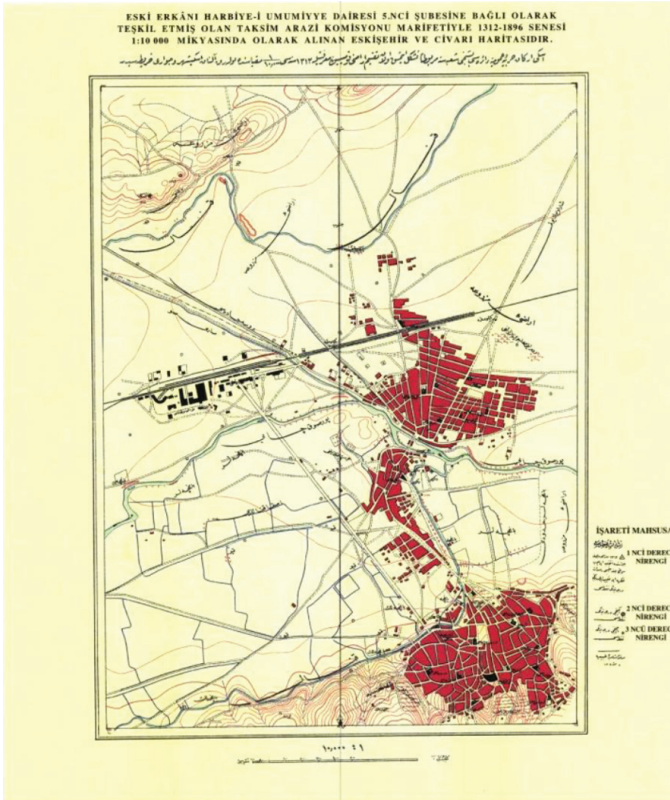
1896 yılındaki haritaya göre Hamam-yolu aksı, kentin ilk konut bölgesi ile göçmen mahalleleri arasında alışverişin yapıldığı ticari bir aks konumundadır (Üstün & Özkan, 2016, s. 60). Bu harita Görsel 1'de ifade edilmiştir. Harbiye Nezareti Arazi Dairesi Başkanlığı'nın

*Araştırma Görevlisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü, elifatici.026@gmail.com

1/10.000 ölçekli 1896 tarihli Eskişehir ve çevresi olarak tariflenen bu haritada Porsuk Nehri, şehri doğu-batı yönünde ikiye bölmektedir. Haritada bugünkü merkez alanın çekirdeğini oluşturan üç bölge görülmektedir. Güneyde Bademlik Tepesi'nde Odunpazarı olarak adlandırılan tarihi yerleşim; Porsuk Nehri'nin her iki yakası boyunca uzanan ve aynı zamanda demir yolunun da üzerinden geçen ticaret bölgesi ve Nehir boyunca batı yakasında büyüyen sanayi bölgesidir (Kaçar & Alpan, 2018, s. 87).

1905 ve işgal sonrası 1922 yıllarında Eskişehir'in çarşı bölgesinde (Hamamyolu) çıkan yangınlar sebebiyle Cumhuriyet öncesine ait yapıların büyük çoğunluğu yok olmuştur. Yeni yapılaşma eski kent dokusu üzerinden gelişmiştir. (Koca & Karasözen, 2010, s. 194). 1930'lu yıllardan sonra Hamamyolu bölgesinde çok küçük parsellerden oluşan 2-3 katlı evlerin bulunduğu

Eskişehir ve çevresi olarak tariflenen bu haritada Porsuk Nehri, şehri doğu-batı yönünde ikiye bölmektedir. Haritada bugünkü merkez alanın çekirdeğini oluşturan üç bölge görülmektedir. Güneyde Bademlik Tepesi'nde Odunpazarı olarak adlandırılan tarihî yerleşim; Porsuk Nehri'nin her iki yakası boyunca uzanan ve aynı zamanda demir yolunun da üzerinden geçen ticaret bölgesi ve Nehir boyunca batı yakasında büyüyen sanayi bölgesidir.

Görsel 1. 1896 Tarihli Eskişehir Kent Planı
(Kaçar & Alpan, 2018, s. 88)

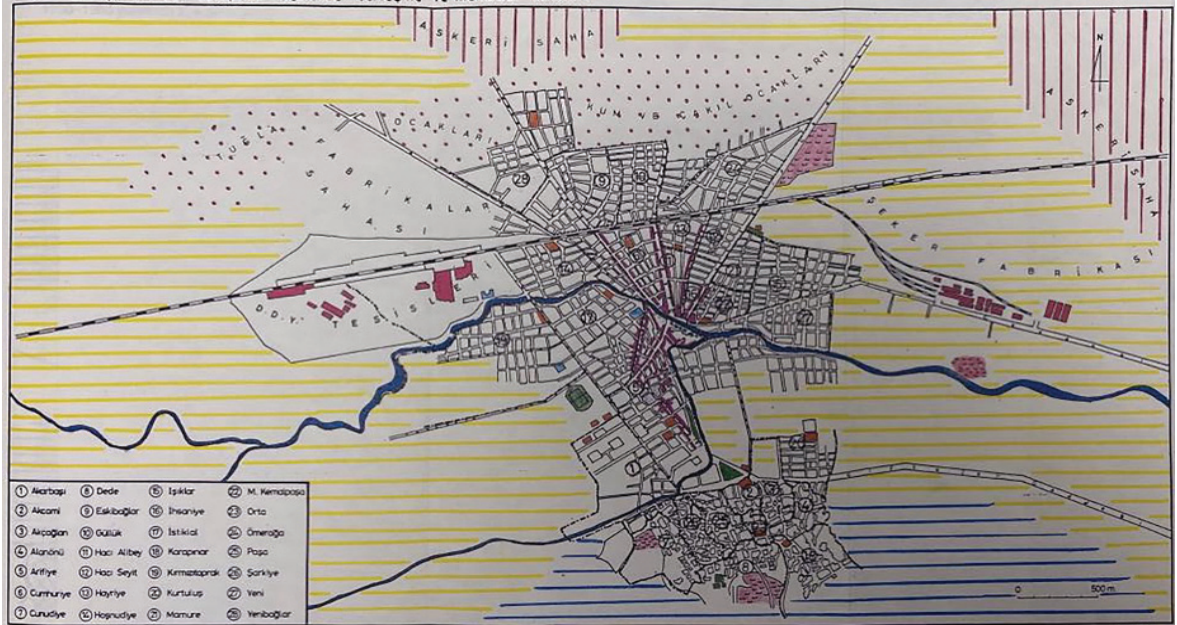
yapılaşma meydana gelmiştir. Bu yapıların alt katları ticari mekânlardır. Döneme ait geleneksel doku günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra kentin yerleşiminin ifadesi Görsel 2'de ifade edilmiştir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan sanayileşme Cumhuriyet'le birlikte hızlanarak yayılmıştır. Cumhuriyetin erken yılları yalnızca siyasi anlamda değil aynı zamanda yeni bir mekân anlayışının ortaya çıktığı dönem olmuştur. Cumhuriyetin ilk on yılında Eskişehir'de sanayi alanında yatırımlar önde gelen yapılaşma sürecini oluşturmaktadır. Bu yapılaşmaların başında; Demiryolu Fabrikası (1924) ve TÛLOMSAŞ'a dönüşen DDY Cer Atölyesi, Hava İkmal Bakım Merkezi'ne dönüşen Tayyare Bakım Merkezi (1926) ve Eskişehir Şeker Fabrikası (1933) yapılarından

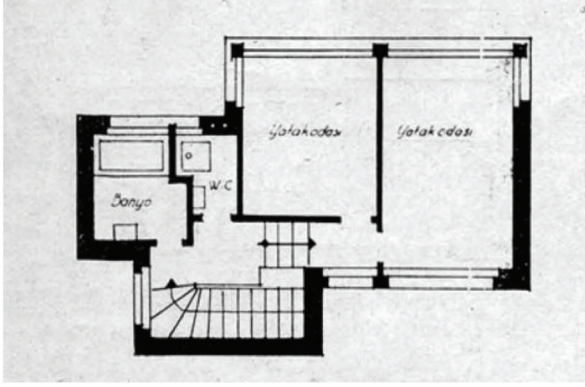
Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan sanayileşme Cumhuriyet'le birlikte hızlanarak yayılmıştır. Cumhuriyetin erken yılları yalnızca siyasi anlamda değil aynı zamanda yeni bir mekân anlayışının ortaya çıktığı dönem olmuştur. Cumhuriyetin ilk on yılında Eskişehir'de sanayi alanında yatırımlar önde gelen yapılaşma sürecini oluşturmaktadır. Bu yapılaşmaların başında; Demiryolu Fabrikası (1924) ve TÛLOMSAŞ'a dönüşen DDY Cer Atölyesi, Hava İkmal Bakım Merkezi'ne dönüşen Tayyare Bakım Merkezi (1926) ve Eskişehir Şeker Fabrikası (1933) yapılarından bahsedilebilir. Bu yapılar kenti sadece ekonomik boyutuyla değil; eğitim, sağlık gibi sosyal ve kültürel yönden de donatılmış bir biçimde desteklemiştir .

bahsedilebilir. Bu yapılar kenti sadece ekonomik boyutuyla değil; eğitim, sağlık gibi sosyal ve kültürel yönden de donatılmış bir biçimde desteklemiştir (Ertin 1994'ten aktaran: (Ekimci, 2016, s. 473). Demiryolunun kente gelmesi, kent için yeni bir açılım olmuş ve kente taşınan yeni inşaat teknolojisi ile birlikte yabancı okullar, otel, pasaj, mağazalar, lokantalar, yönetim binaları ve bankalar gibi daha önceden kentte bulunmayan yapı türleri Batı'nın yüzü olarak kendini göstermiştir (Ekimci, 2016, s. 474).

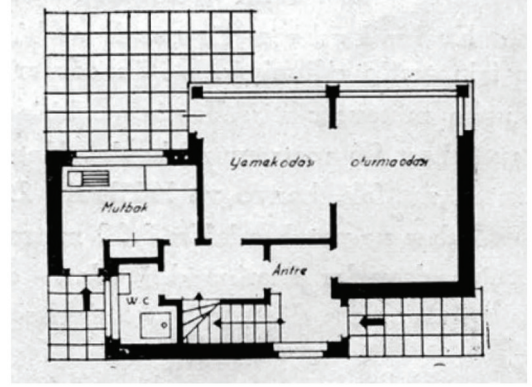
Cumhuriyetin ilanından sonra kentte nüfusun artmasıyla konuta olan ihtiyaç artmıştır. Apartman kavramı mimarlık dergilerinde yer almaya başlamıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi konut mimarisinin iki standart tipinden bahsedilmektedir. Bunlar; Eskişehir'de bahçeli müstakil ev ve "kira evi" ya da "apartmanlar" dır (Ekimci, 2016, s. 476). Konut mimarisine örnek olarak Devlet Demiryollarında mühendis olan Mustafa Bey'e ait konutun plan ve görselleri Görsel 3'te gösterilmiştir.

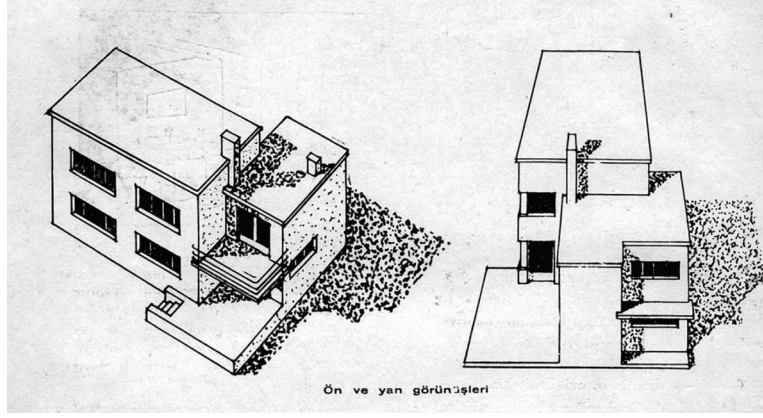
Görsel 2.1923-1950'de Kentteki Mekânsal Yerleşim (Ertin, 1994, s. 213).

Birinci Kat Planı: Ö:1/200

İkinci Kat Planı Ö:1/200

Görsel 3. Konut Örneği (İhsan, 1933)

Görsel 3'e göre konutlar kübik formda ve rasyonel çizgiler hâkimdir. Su seviyesinden beş metre yukarıda bulunan konuta su gelmemektedir (İhsan, 1933). Yapı, kömürlük olarak kullanılan bir bodrum kat ve üzeri iki kattan oluşmaktadır. Tuğla kâgır bir binadır, döşemeleri betonarme ve çatısı ruberoittir (Ekimci, 2016, s. 477). 1950-1965 yıllarında diğer bir konut tipi ise, fabrikalara çalışmaya gelen işçilerin konaklaması için yapılan konut kooperatifleridir. Bu konut tipine örnek olarak Şeker Fabrikası Kooperatif Konutları ilk olarak gösterilebilir.

Eskişehir'de 1946-1960 döneminde inşa edilen yapılar, Türkiye'deki mimari gelişmelere paralel olarak, İkinci Ulusal Mimarlık yaklaşımı ile Uluslararası Üslup anlayışında

Cumhuriyet'in ilanından sonra kentte nüfusun artmasıyla konuta olan ihtiyaç artmıştır. Apartman kavramı mimarlık dergilerinde yer almaya başlamıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi konut mimarisinin iki standart tipinden bahsedilmektedir. Bunlar: Eskişehir'de bahçeli müstakil ev ve “kira evi” ya da “apartmanlar” dır.

Görsel 4. Hükümet Konağı, (Vikipedi, 2008)

meydana gelmiştir. Döneme ait yapılar; Hükümet Konağı, Gar Binası, Adliye Binası, Merkez Bankası, Porsuk Oteli (Orduevi), Kılıçoğlu Sineması, İşhanı ve Apartmanı, Emek Oteli ve Otogar'dır (Koca & Karasözen, 2010, s. 196)

1945 yılında temeli atılıp 1948 yapımı tamamlanan Hükümet Konağı, Mimar Bedri Uçar tarafından yapılmıştır. Yatay plana sahip olan iki katlı yapı bir de bodruma sahiptir. İkinci ulusal mimarlık tarzındadır (Koca & Karasözen,

Görsel 5. Gar Binası (Güler Koca 2019, Koca & Karasözen, 2010, s. 207).

Görsel 6. Adliye Binası, (Altınoğlu & Olgar, Eski Adliye Binası, Eskişehir, 2023)

Eskişehir'de 1946–1960 döneminde inşa edilen yapılar, Türkiye'deki mimari gelişmelere paralel olarak, İkinci Ulusal Mimarlık yaklaşımı ile Uluslararası Üslup anlayışında meydana gelmiştir. Döneme ait yapılar; Hükümet Konağı, Gar Binası, Adliye Binası, Merkez Bankası, Porsuk Oteli (Orduevi), Kılıçoğlu Sineması, İşhanı ve Apartmanı, Emek Oteli ve Otogar'dır. 1945 yılında temeli atılıp 1948'de yapımı tamamlanan Hükümet Konağı, Mimar Bedri Uçar tarafından yapılmıştır. Yatay plana sahip olan iki katlı yapı bir de bodruma sahiptir. İkinci ulusal mimarlık tarzındadır.

2010, s. 197). Günümüzde İki Eylül cadde-sinden geriye çekilmiş konumdadır. Önün-de meydanı olan yapının çevresinde Adliye Binası ve Merkez Bankası bulunmaktadır.

Eskişehir Garı ilk olarak 1892 yılında İngilizler tarafından eski gar binası yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. Devlet Demiryolları Başkanlığı tarafından 1946 yılında Eskişehir Garı Projesi için bir yarışma açılmıştır. Ancak yarışmayı kazanan tasarım yerine Profesör Orhan Safa tarafından hazırlanan proje yapılmıştır. Temeli 1953'te atılan yapı 1955'te hizmete açılmıştır. Yapının yola bakan ve demir yoluna bakan cepheleri aynıdır. İkinci Ulusal Mimarlık anlayışı bu yapıda da görülmektedir (Koca & Karasözen, 2010, s. 198). Gar binası simetrik bir plana sahiptir. Simetri aksını oluşturan tam merkezinde bulunan, ön cephede ve arka cephede devam eden kemerli ve iki kat düzeyine oluşan sistemdir.

Adliye binası 1949 yılında inşa edilmiştir (Altınoğlu & Olgar, Eski Adliye Bi

Görsel 7. Merkez Bankası (Altınoğlu & Olgar, 2023)

Merkez Bankası Mimar Orhan Bolak tarafından 1952 yılında inşa edilmiştir. 2000 yılında kültür varlığı olarak tescillenmiştir. İkinci Ulusal Mimarlık anlayışına sahiptir. Pencere yükseklikleri kat yükseklikleriyle aynıdır. Giriş iki kat yüksekliğinde ve cepheden geri çekilmiş biçimdedir.

nası, Eskişehir, 2023). O dönemde asliye yapıları için tasarlanan bir tip proje biçimindedir. Vilayet Konağı ve Merkez Bankası ile birlikte meydana çevreleyen L plan tipine sahip bir kamu yapısıdır. Meydana cephesi yoktur. Girişi vurgulanan yapı, İkinci Ulusal Mimarlık anlayışına sahiptir (Koca & Karasözen, 2010, s. 198). Cephede dikdörtgen biçimde eşit boyuttaki pencerelerin sürekliliği görülmektedir. Cephedeki farklı renk detayı giriş kısmında ve açıkta kalan kolonlarda görülmektedir.

Bu farklılık mermer kaplama ile sağlanmıştır.

Merkez Bankası Mimar Orhan Bolak tarafından 1952 yılında inşa edilmiştir. 2000 yılında kültür varlığı olarak tescillenmiştir. İkinci Ulusal Mimarlık anlayışına sahiptir (Altınoğlu & Olgar, 2023). Pencere yükseklikleri kat yükseklikleriyle aynıdır. Giriş iki kat yüksekliğinde ve cepheden geri çekilmiş biçimdedir (Koca & Karasözen, 2010, s. 199).

Günümüzde ordu evi olan Porsuk Oteli, 1950'lerin başında yarışma sonucu birinci olan Vedat Dalokay'ın tasarımıdır. 1958 yılında inşası tamamlanmıştır. 1960 darbesinden sonra Ordu Evi olarak kullanılmıştır (Çizgen, -). Porsuk Oteli'nde teras çatısının varlığı ve dik açılı geometrik plana sahip olmasından dolayı Modern Mimari'nin katı rasyonel anlayışta tasarlanmış bir örneğidir. Ayrıca, Türkiye'de Hilton Oteli ile başlayan Uluslararası Üslup'un temsilcilerindedir (Koca & Karasözen, 2010, s. 200). Yapının ön cephesi, fotoğraftan da görüldüğü üzere Porsuk Nehri'ne bakmaktadır. Betonarme karakas sistemli olan yapının dikdörtgen blok şek-

Görsel 8.Porsuk Oteli, (Çizgen, -)

lindeki parçası 7 katlıdır. Yapının girişi, ana cep-
heden öne çıkararak vurgulu bir giriş sağlamıştır.

27 Eylül 1959'da açılan Kılıçoğ-
lu Sineması, 48 yıl boyunca Porsuk Nehri
kenarında Eskişehir için kentin önemli de-
ğerlerinden biri olmuştur. Abidin Mortaş
tarafından tasarlanan yapı inşaatına 1954 yı-
linda başlanmıştır (Arkiv, -). Modern anlayı-
şın brütalist yönünü vurgulayan yapının dışı
tuğlalarla kaplıdır. 2009 yılında yıkılmak için
boşaltılmıştır (Koca & Karasözen, 2010).

1964 yılında açılan Emek Oteli, 6 Ara-
lık 2006 tarihine kadar aktif olarak kente hiz-
met vermiştir. Günümüzde Eski Otogar olarak
tarif edilmektedir (Baloğlu & Olgar, 2023).
Yapı kompleksi Yunus Emre Caddesi ve ona
dik biçimde uzanan Porsuk Nehri ve Asarcıklı
Caddesi tarafından çevrelenmiştir. Otogar ya-
pısı iki katlı ve avlulu düzendedir. Otel yapısı
zemin ve asma kat üzerinde üç yatak katı ve en
üst katında bir restorandan oluşmaktadır. Zem-
in ve asma katlar tamamen cam cephe iken
yatak katlarının balkonları ızgara sistemli böl-
melerden meydana gelmiştir. Restoran katı ise

Günümüzde ordu evi olan Porsuk
Oteli, 1950'lerin başında yarışma
sonucu birinci olan Vedat
Dalokay'ın tasarımıdır. 1958 yılında
inşası tamamlanmıştır. 1960
darbesinden sonra Ordu Evi olarak
kullanılmıştır. Porsuk Oteli'nde teras
çatısının varlığı ve dik açılı geometrik
plana sahip olmasından dolayı
Modern Mimari'nin katı rasyonel
anlayışta tasarlanmış bir örneğidir.
Ayrıca, Türkiye'de Hilton Oteli ile
başlayan Uluslararası Üslup'un
temsilcilerindendir.

yatay bant pencerelerle şekillenmektedir. Sahip
olduğu bu özellikleriyle Emek Otel, Uluslara-
rası Üslup'u temsil eden özelliklere sahip bir
yapı olmuştur. 2009 yılında ise yıkılmak üzere
boşaltılmıştır (Koca & Karasözen, 2010).

Görsel 9. Kılıçoğlu Sineması, Apartmanı ve İş hanı, (Arxiv, -)

Sonuç

Eskişehir Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte 19. yüzyılın ikinci yarısında diğer kentlerde olduğu gibi modern kent yapısını benimser bir yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreçte Batı'dan gelen anlayışın etkin olduğu büyük ölçekli kamu yapıları ortaya çıkmıştır. Bu dönemde özellikle İkinci Ulusal Mimarlık

izleri görülmektedir. Bu yapılar kent ve kentin yaşanmışlığında dolayısıyla kentin belleğinde önemli yeri olan yapılardır. Bazı yapılar günümüzde var olmasa da bazıları hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bu yapıların korunması ve kültürel miras anlamında sürdürülebilir olması toplum birliği için oldukça kıymetlidir.

Görsel 10. Emek Oteli ve Otogar, (Baloğlu & Olgar, 2023)

Kaynakça

ALTINOĞLU, R., & OLGAR, İ. K. (2023, Mayıs,7). Eski Adliye Binası, Eskişehir. Kasım 2023 tarihinde Kültür Envanteri: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/eski-adliye-binasi-eskisehir/#17.1/39.771198/30.51738> adresinden alındı.

ALTINOĞLU, R., & OLGAR, İ. K. (2023, Ekim,16). Merkez Bankası Binası, Eskişehir. Kasım 2023 tarihinde Kültür Envanteri: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/merkez-bankasi-binasi-eskisehir/#17.1/39.771446/30.517874> adresinden alındı.

ARKİV. (-). Kılıçoğlu Sineması. Kasım 2023 tarihinde <https://www.arkiv.com.tr/proje/kilicoglu-sineması/6211> adresinden alındı.

BALOĞLU, B., & OLGAR, İ. K. (2023, Mayıs 6). Eskişehir Emek Oteli. Kasım 2023 tarihinde Kültür Envanteri: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/eskisehir-emek-otelı/#17.1/39.77446/30.524532> adresinden alındı.

ÇİZGEN, G. (-). Salt Araştırma. Kasım 2023 tarihinde Eskişehir Ordu Evi (Eski Porsuk Oteli) - Eskişehir Officer's Social Center (Formerly Porsuk Hotel): <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/86153> adresinden alındı.

EKİMCİ, B. G. (2016). **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığında Eskişehir'de Apartman Tipi Konutlar (1923-1965)**. II. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi Küresel ve Yerel Arasında Kentler: Stratejiler, Fırsatlar ve Sorunlar (s. 473-493). İstanbul: İdealkent.

ERTİN, G. (1994). **Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.**

İHSAN, B. (1933). Ev Projeleri. Arkitekt, 12-18, <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/88/924.pdf>.

ÜSTÜN, B., & ÖZKAN, C. (2016). Eskişehir Hamamyolu Caddesi'nin Cumhuriyet Döneminden günümüze mekansal değişimine yönelik bir araştırma. **Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 18(2), 54-77.

KAÇAR, D., & Alpan, A. (2018). The revival of the industrial heritage in Eskişehir-Turkey through the rehabilitation of the Porsuk River. GBER Special Edition, 86-100.

KOCA, G., & KARASÖZEN, R. (2010). 1945-1960 Dönemi Eskişehir Modern Kent Merkezinin Oluşumunda Öne Çıkan Yapılar. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(3), 191-211.

Vikipedi. (2008, Nisan 4). Eskişehir Government Office. Kasım 2023 tarihinde https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Eskişehir_Government_Office.jpg adresinden alındı.

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ESKİŞEHİR'DE TARIM, TURİZM, EĞİTİM

MESUT ERŞAN*

Cumhuriyet idaresi altında yeni bir hayata başlayan Eskişehir, gerek devraldığı kurumlar gerekse cumhuriyetin sağladığı imkânlarla modernleşme çabalarında örnek oluşturan bir kenttir. Çağdaşlaşmanın faziletlerini ilk anlardan itibaren fark eden ve benimseyen Eskişehir halkı da hiç şüphesiz modern Eskişehir'in inşasında belki de en önemli güç olarak ön plana çıkmaktadır.

Savaş yıllarını geride bırakarak Cumhuriyet idaresi altında yeni bir hayata başlayan Eskişehir, gerek devraldığı kurumlar gerekse cumhuriyetin sağladığı imkânlarla modernleşme çabalarında örnek oluşturan bir kenttir. Çağdaşlaşmanın faziletlerini ilk anlardan itibaren fark eden ve benimseyen Eskişehir halkı da hiç şüphesiz modern Eskişehir'in inşasında belki de en önemli güç olarak ön plana çıkmaktadır. Hayatın bütün alanlarında olduğu gibi özellikle tarım ve eğitim alanlarında yapılan uygulamalar ve örgütlenme çağdaş bir kentin ortaya çıkmasıyla daha anlamlı ve göz alıcı bir hâle gelmiş, bugünkü modern Eskişehir diğer Anadolu kentleri için bir model oluşturmuştur. Bu bağ-

lamda her alanda ama özellikle tarım, turizm ve eğitim alanlarındaki genel duruma bakıldığında aşağıda ayrıntıları verilen gelişmelerin yaşandığı görülür.

Tarım

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Türkiye'de ve Anadolu yaylasında ziraat son derece ilkel yöntemlerle yapılıyordu: kara sabanla tarla sürme, yağmur duaları ile arazi sulama, ele geçen her türlü tohumun ekilmesi ve ürünlerin ilkel yöntemlerle kaldırılması. Çiftçileri açlıktan kurtaran fakat yoksulluktan kurtaramayan bu ziraata "Nuh Peygamber Ziraatı" adı verilmişti. Ta-

* Prof. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, mersan@ogu.edu.tr

rım alanındaki olumsuz durum Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Tarımın önemini bilen ve içinde bulunduğu çıkmazı gören Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyetin ilanından önce 1923 yılında tarımla ilgili ilk beyannameyi yayınlamıştır. Buna göre, Aşar'ın ıslah edilmesini, tütün tarımı ve ticaretinin milli menfaatlere uygun olarak düzenlenmesini, Ziraat Bankasının sermayesini artırarak çiftçileri daha uygun ve daha fazla kredi ile desteklemesini, tarım makinelerinin ithalini, hayvan ıslahı ve sayısını artıran önlemlerin alınmasını istemektedir.

XIX. yüzyılın ortalarında işlenebilir ziraat alanları bakımından bugüne göre çok geri bir durumda olan Eskişehir'de XIX. yüzyılın ikinci yarısında zirai hayatta yeni bir gelişme meydana gelmiştir. Öncelikle Eskişehir'in yakın ziraat tarihinde asıl büyük gelişme ancak 1890'dan sonra yani Anadolu - Bağdat demir yolunun Eskişehir'e ulaşması üzerine başlamıştır. 1890-91 yılları Eskişehir'in ziraat tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bu tarihten sonra Eskişehir'de kapalı ekonominin terk edilip, ihracata yönelik bir ekonominin oluşturulduğu ve bundan sonra Eskişehir'in daima zirai maddeler ihraç eden bir merkez hâline geldiği görülmektedir."(Tunçdilek 1956:129) Demir yolu vasıtasıyla 1890'lardan itibaren buğday, arpa, afyon, tiftik, İstanbul'a ulaştırılıyor oradan da dış pazarlara açılıyordu. Böylece Eskişehir o dönemde imparatorluğun Avrupa ile yoğun ilişkide bulunan kesimi içine dâhil oldu ve ilin ulusal pazar ile bütünleşmesinin temeli atıldı. Ürünlerin pazara bol miktarda ve kısa zamanda ulaşmasını sağlayan ve tarım ürünlerinin ulaşım maliyetini düşünen demir yolu teknik gelişme bakımından da zorlayıcı ve özendirici bir etki yapmıştır. Tarımın gelişimine etki eden bir diğer olumlu unsur da göçmenlerin bu bölgeye yerleşmeye başlamasıdır. Özellikle göçmenlerin geldikleri yerlerden o zamanki Anadolu tarım teknolojisine göre daha gelişmiş alet ve usuller, yeni bitki türleri, gelişmiş iş disiplini ile büyük katkı yaptıklarını vurgulamak gerekir. Erken gelişmeye böylece sanayide de göçmenler öncü-

lük etmiştir. Karasaban yerine pulluk kullanan, atla çekilen biçme makinesi, süt makinesi ve gübreyi kullanma alışkanlığı olan, sebze tarımını yaygınlaştıran, bataklıkları kurutan, kısaca daha ileri seviyede ve daha ticari bir tarım faaliyeti ile ilin kaynaklarını daha iyi değerlendirmişlerdir. Böylece Cumhuriyet'in ilk yıllarında bile ülkenin en fazla alet ve makine kullanan, belli başlı ürünlerde verim yüksekliğini sağlayan vilayeti Eskişehir olmuştur(Önder, 1985:110).

Eskişehir'in tarımsal arazisi beş önemli bölgeye ayrılır. Birinci bölge Alpu-Beylikahır-Eskişehir Ovası, ikinci bölge Mahmudiyeye-Çifteler sahası, üçüncü bölge Seyitgazi ile Eskişehir arasındaki Kocakır-Karapazar arazisidir. Dördüncü bölge olan Sakarya Vadisi hava, iklim, arazi ve manzara yönüyle bambaşka özelliğe sahiptir. Muttalıp-Mollaoğlu kısmı ise beşinci bölgeyi meydana getirmektedir(Faruk Şükrü,1930-1931:27-31). Sakarya Vadisi, Sivrihisar bağlıkları, Gökçekısık Deresi, merkez ve Mihalıççık yaka köyleri gibi sınırlı bir bölgeden başka diğer bütün arazi çıplak ve ova olduğundan ziraatın temelini de hububat oluşturmaktadır (Faruk Şükrü, 1930-1931:26).

Türkiye'nin önemli bir tarım merkezi olan Eskişehir'de modern tarımın temelleri Cumhuriyetle birlikte atılmış, oluşturulan tarım istasyonları vasıtasıyla geleneksel yöntemler terk edilerek, tarımda çağdaşlaşma yolunda önemli mesafeler alınmıştır. Bu bağlamda ilk gelişme, 13 Aralık 1925 tarihinde ıslah-ı buzr (tohum ıslah istasyonu) istasyonunun açılmasıdır.(E.T. ve S. Odası Bülteni 1933:37) Bu istasyon, Sazova'da açılmış ve vakitsiz yağın yağmurların tohumu çürütmesiyle oluşan verimsizlik en aza indirilmeye çalışılmış, iklim şartlarına dayanıklı ve uyumlu tohumlar geliştirilerek teknoloji tarım alanında da kullanılmıştı (Koylu, 2015:104).

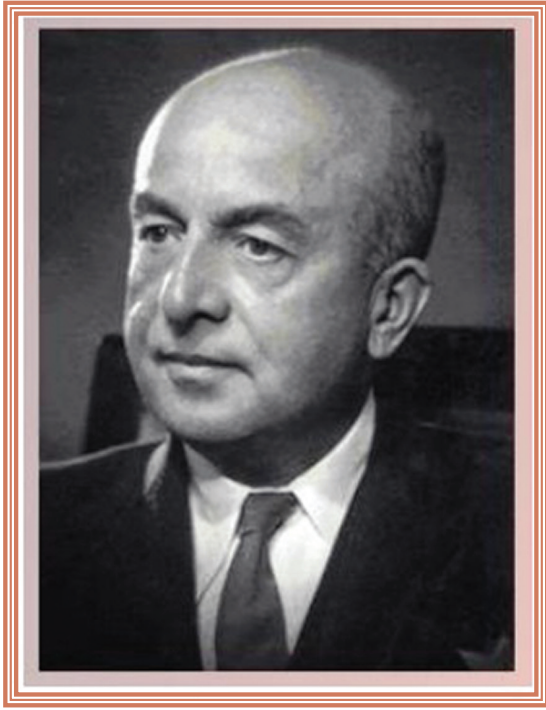
Tarihsel sürece bakıldığında Eskişehir'de 1930'lu yıllarda tarımsal durum hakkında şunları söylemek mümkündür: Eskişehir'de ziraat, iktisadi hayatın temelini oluşturmaktadır. Vilayetin geniş ve bereketli bir araziye sahip olması, bu araziden istenilen yerlere götürülebi-

lecek uygun büyük suların geçmesi, elde edilen ürünlerin kolayca ihraç edilmesine olanak sağlayan nakliye araçlarının bulunması Eskişehir'de ziraatın gelişmesi ve genişlemesine sebep olan en güçlü etmenlerdir. Türkiye'nin en gelişmiş illerinin (İstanbul, Kocaeli, Bursa, Zonguldak, Ankara gibi) yoğunlaştığı bir bölgede tam bu illerin ortasında yer alması Eskişehir'in bir başka avantajıdır. Büyük nüfusları ile önemli bir tüketim merkezi olan bu iller Eskişehir'in tarım ürünlerinin başlıca pazarıdır. Kentin çevre illerle ulaşım bağlantısının hayli gelişmiş olması pazar ilişkilerini hem kolaylaştırmış hem de hızlandırmıştır. Eskişehir'de tarımın 1930'lu yıllarda ekilen ürünler, ekim mevsimleri, zirai aletler, çift hayvanları, pazar yerleri, sevk istasyonları, sevk araçları, ünlü çiftlik ve kurumları açısından durumu da şöyledir: Ekilen ürünler ak buğday, sarı buğday, çavdar, ak arpa, siyah arpa, yulaf pirinç, darı, bakla, bezelye nohut, mercimek, fasulye, burçak, patates, pancar, soğan, pamuk, keten, susam, afyon. Ziraat aletleri Anadolu'nun birçok yerinde tamamıyla ilkeldir. Ancak Eskişehir zirai aletlerin kullanımı konusunda son derece gelişmiş bir düzeydedir. Kara pulluk, tek pulluk yanında iki demirli pulluk, üç demirli pulluk, dörtlü pulluk, traktör, orak makinesi, kalbur makinesi de önemli sayılabilecek durumdadır. Çift hayvanları olarak öküz, manda, at, kısrak, ester(-katır) ve merkep kullanılmaktadır. Eskişehir'in pazar yerlerinin en büyüğü merkezdedir. Merkez kazadan başka Sivrihisar, Mihaliççık, Seyitgazi, Mahmudiye, Çifteler, Beylikahır, Günyüzü ve Bozan'da da haftanın bir günü pazar kurulmaktadır. En önemli sevk istasyonları Eskişehir merkezi başta olmak üzere Beylikahır, Alpu ve Beylikköprü'dür. Otomobilden sonra en önemli nakliye araçları, öküz arabası, at arabası, fayton ve yaylı yolcu arabasıdır. Eskişehir'in 1930'lu yıllarda en meşhur çiftlik ve ziraat kurumları ise şunlardır: İslah-ı Büzur (Tohum İslah İstasyonu), Mahmudiye Çifteler Çiftliği, Sazak'ta Emin Bey Çiftliği, Sivrihisar'da Sölpük ve İbrahim Bey; Eskişehir'de Hasırca, Hasan Bey, Teverke, Şakir Ağa, Sarısunur, Gökdere, Kon-

yaloğlu, Mümin Çiftlikleri, Karapazar'da Derbent çiftliği¹ Ayrıca Fahriye örnek çiftliği de Orta Anadolu yaylasında kara saban, pulluk ve traktörlerle nadaslar yaparak çeşitli ziraat usullerinin verimliliğini artırmak, ekim ve harman sistemlerinin örneklerini sergilemekti. (15 Yılın kitabı, 1938:64) Cumhuriyet Dönemi'nde Eskişehir'de tarım alanında görülen gelişmelerin bir diğer örneği Dryfarming (Kuru Tarım) uygulamasıdır. Kuru tarımın mimarı olan ve Eskişehir tarımına önemli katkılar sunan Ali Numan Bey, Cumhuriyet idaresinin çiftçilikte fenni, bilgiyi ve deneyi gidilecek tek yol yapmak ve modernliği ziraat idare ve siyasetinde temel almak istediğini belirterek Eskişehir çiftçisinde de bütün Türkiye'de fene, bilgiye ve ziraat fen (bilim) adamlarına samimiyetle inanan bir örnek olduğunu ifade etmektedir. (Halkevi, 29 Ekim 1933:198). Bu istasyon 1931 yılında kurulmuştur. İlk adı Dryfarming Tecrübe İstasyonu olan bu kurum Eskişehir'deki kurak ve geniş arazide yapılan ziraat yöntemlerini araştırma, bunların eksikliklerini giderme, yenilikleri saptama ve yapılan deneylerin sonuçlarına göre ülkeye uygun sistemleri yaymak amacıyla açılmıştır. (Eskişehir, 15 Yılın Kitabı, 1938:63) Ali Numan Kırac Bey'in ABD'den dönüşünden sonra 10 yıl çalıştığı "Kuru Ziraat Deneme İstasyonu" nun yıllar içinde isim ve çalışma alanları da farklılaşmıştır. 1951 yılında "Eskişehir İslah ve Deneme İstasyonu", 1969 yılında "Eskişehir Zirai Araştırma Enstitüsü", 1986 yılında önce "Baklagil" daha sonra da "Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü", 1996 yılında "Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü", 2011 yılında "Havza Araştırma Enstitüsü" hâline gelmiş ve yapılan bu son düzenleme ile Enstitü "Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü" ismini alarak bugünkü şeklini almıştır (Eriş, 2018:6)

Böyle bir tarımsal potansiyele sahip Eskişehir'de tarımın gelişmesi ancak vizyon sahibi iyi yetişmiş teknik elemanlarla mümkündür. Bu şansı Ali Numan Kırac'la yakalayan Es-

1-A.g.e.,s.32-41

Görsel:1 Ali Numan Kıraç

kişehir, o günlerden zamanımıza değin tarım alanında önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Eskişehir tarımı bugünkü durumunu 1930'lu yıllarda Ali Numan Kıraç'ın yaptığı çalışmalara borçludur. Cumhuriyet hükümetinin son on yıl içinde hiçbir bölgeye nasip olmayan fen kurumlarını Eskişehir'de kurduğunu söyleyen Ali Numan Bey, modern çiftçiliğin en önemli göstergesi olan Tohum İslah İstasyonunun, Meteoroloji İstasyonunun, Dryfarming Deneme İstasyonunun ve tohum temizleme istasyonlarının memleketin bir çok bölgesine tercih edilerek Eskişehir'de kurulduğunu belirtir.

Eskişehir'de tarımsal gelişmeler 1950'den sonra öncesine göre birçok bakımdan farklılıklar gösterir. Traktörün tarıma girmesi, milli pazarın bütünleşmeye başlaması, Kore Savaşı'nın tarım ürünleri fiyatlarını arttırması, buğday üretiminin özendirilmesi ekim alanlarının artması ve buğdayın 1950'de Eskişehir'de 85.000 tondan 1970'te 235.000 tona ulaşması yeni buğday türleri (Kıraç 66, Porsuk 2800, Kundura 1.149, Gerek 79 vb.) en çok merkez

ilçe ve Sivrihisar'da kuru ve sulu şartlarda yetiştirilmesi bu dönemde yaşanmıştır. (Yurt Ansiklopedisi,1982:2859-2861). Bu yıllarda Eskişehir ziraatının karakteristik özellikleri Vatan gazetesi Eskişehir ilavesinde şöyle betimleniyor: "Eskişehir ziraatından bahsedilmek istenince, muhakkak onun memleket için örnek olacak geniş ziraat siteminden bazı karakteristikleri işaretlemek lazımdır. Eskişehir çiftçisi kuru ziraat sisteminin prensiplerini gayet iyi bilir ve onları tatbik eder. Orta Anadolu yaylasında Eskişehir çiftçisi kadar vasıta ve enerjisini tam randımanlı kullanan ve beher üniteye en geniş iş çıkaran başka bir mıntıka yoktur. Eskişehir çiftçisi vasıta bakımından kendi zirai bünyemize göre çok güzel mücehhezdir. Marshall Planı başlayalı beri Eskişehir çiftçisi bu nimetten faydalanmayı iyi bilmiş, 1948'de 178 traktör varken bugün (1952) traktör sayısı 600'ü bulmuştur.(Vatan 1952:1) Ancak Türkiye geneline oranla, tarımda makinalaşma ve modern yöntemlerin kullanılması çok daha yaygın olmasına karşın Eskişehir'de tarımsal üretim, yine de doğa koşullarına büyük ölçüde bağımlılık göstermektedir. Doğal yapı bakımından bazı tarım ürünlerine son derece uygun olan Eskişehir'de, Porsuk ve Sakarya Nehirleri gibi iki önemli sulama potansiyelinin de bulunması, tanının gelişmesinde önemli etkenler arasındadır. 1.365,248 hektar olan toplam il arazisinin 582.505 hektarı tarım arazisi durumundadır. Tarım arazilerinin 576.235 hektarı tarla, 7.696 hektarı da bağ-bahçe şeklinde kullanılmaktadır. Eskişehir'deki toplam tarım arazisininin 350.316 hektarlık alanı sulanabilir durumda olmasına karşın, bunun ancak yüzde 14.1'lik bölümü yani, 83.135 hektarı sulanmaktadır.(Işık vd.,1988:72).

Eskişehir bir tahıl ve şeker pancarı bölgesidir. Tabii şartları kuru tarıma elverişli olduğu için ürün çeşitlemesi buna uygun gelişmiştir. Yüzlerce yıldan beri yapılan tahıl üretimi gelişerek sürmüş, 1970'den itibaren şeker pancarı tahıla yetişir hâle gelmiştir. (Önder,1985:111) Öte yandan Eskişehir tarımı içinde buğday, arpa ve şeker pancarı gibi geleneksel ürünlerin yanı sıra ilin bazı kesimlerinde meyve ve sebzeçilik

de önemli yer tutar. İl genelinde olmamakla birlikte özellikle "mikro klima" yapı gösteren Sarıcakaya ve Sakarya Vadisi'nde sebzeçilik gelişmiş durumdadır. Sarıcakaya yöresinde üretilen sebze miktarı, il genelinde üretilen sebze miktarının %80.11'i civarındadır. Bu yörede üretilen ve çeşitlilik gösteren sebze; il içinde pazarlandığı gibi, bazı büyük yerleşim merkezlerine de intikal ettirilmektedir. 1987 yılında üretilen 141,331 ton sebzenin % 89.300 tonu Sarıcakaya'da elde edilmiştir. Sebze üretimi içinde birinci sırayı domates almakta; patlıcan, ıspanak, hıyar, marul kavun, karpuz, soğan üretimi de önemli yer tutmaktadır. Öte yandan son yıllarda Sarıcakaya'da aynı alandan yılda 3 kez değişik ürün alınabilmekte, bu yörede seracılık da gelişmektedir. (Işık vd, 1988:72) Sakarya Vadisi ayrıca pamuk üretimi açısından da dikkat çekmektedir. 1933 yılında vadide etütler yapılmış 1934'te de yeni pamuk çeşitleri özellikle "akala" cinsi pamuk ekimi başlamış, aynı tarihte pamuk ayırma istasyonu ve çırçır fabrikası kurulmuştur.(Eskişehir 15 Yıllık Kitabı, 1938:66). Günümüzde pamuk ekimi yok denecek kadar azalmıştır. Bugün Eskişehir tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayi açısından Türkiye'nin en gelişmiş illerinden biridir. Kentte 26.629 adet bitkisel, 15.675 adet hayvansal olmak üzere toplam 42.304 adet tarımsal işletme mevcut olup bu işletmelere 114 mühendis ve 99 veteriner hekim ile danışmanlık hizmeti verilmektedir.(Alkan 2018 :45) ayrıca Akıllı Azotlu Gübreleme Yayım Projesi, Kadın Çiftçiler Tarımsal Yeniliklerle Buluşuyor Projesi, Itri ve Tıbbi Bitkiler ile Boya Bitkileri Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Projesi, Genç Çiftçi Projesi gibi çalışmalarla Eskişehir tarımının gelişmesine önemli katkılar sağlanmaktadır.(Alkan 2018:48)

Turizm

Turizm alanında uzun bir süre hak ettiği değeri bulmayan Eskişehir son yıllarda yapılan yatırım ve buna bağlı olarak gelişen atılımlarla sektörde adı sayılır merkezlerden biri hâline gelmiştir. Tarih boyunca birçok medeniyete

ev sahipliği yapan kent Şarhöyük, Karacaşehir Höyük ve Kalesi, Midas (Yazlıkaya), Nikolei (Seyitgazi), Pessinus (Ballıhisar) Justinianopolis (Sivrihisar), Han Antik Kenti gibi arkeolojik eserlerin yanı sıra Seyit Battal Gazi Külliyesi, Üryan Baba Türbesi, Alaaddin Camii, Şeyh Şahabattin Türbesi, Şeyh Sücaeddin-i Veli Külliyesi ve Türbesi, Sivrihisar Ulu Camii, Kurşunlu Camii ve Külliyesi gibi Selçuklu ve Osmanlı Dönemi eserlerine sahiptir. Ayrıca Eskişehir, Lületaşı Müzesi, Çağdaş Cam Sanatları Müzesi, Cumhuriyet Tarihi Müzesi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Karikatürleri Müzesi, Seyitgazi Bor ve Etnoğrafya Müzesi, Eti Arkeoloji Müzesi, Çağdaş Sanatlar Müzesi, Hava Müzesi, İnönü Karargâh Binası ve Savaş Müzesi, Odunpazarı Belediyesi Cam Atölyeleri ve Müzesi, Kent Belleği Müzesi, Demiryolları Müzesi, Yunus Emre Müzesi, Yılmaz Büyükerşen Balmumu Heykeller Müzesi, Ballıhisar/Pessinus Açık hava Müzesi, Eskişehirspor Müzesi ve Odunpazarı Modern Müze, Karikatür Müzesi, Cam Sanatları Müzesi gibi müzeleriyle zengin bir tarihi ve kültürel birikimin sergilendiği turizm mekânlarıyla da dikkat çekmektedir. Bunun yanında doğal zenginlikleri olan kaplıcaları, mağaraları ve mesire yerleriyle de önemli bir turizm potansiyeline ev sahipliği yapmaktadır. Öte yandan çağdaş kentleşmenin bir örneği olarak kentin var olan turizm potansiyeline Eti Sualtı Dünyası, Korsan Gemisi, Deneye Merkezi, Sabancı Uzay Evi, Masal Şatosu gibi değerler katılmıştır.

Eskişehir'in bu turizm potansiyeline dikkat çeken Eskişehir Halkevi başkanlarından Ali Numan Kıraç'ın 1930'lu yıllarda Sündiken Ormanlarına yapılan bir gezi esnasında Çatacak taraflarında dürbünle seyrettiği Sakarya Vadisi ile ilgili benzetmesi gerçekten kayda değer: "Bilmem ne kadar mümkün olacak. 200 km kadar uzayan bu derin vadinin tabiat güzelliklerini Amerika'daki Kolorado (Canyon)da olduğu gibi ziyaretçilerin istifadesine arz edebilecek miyiz?" (Halkevi, Temmuz 1945:24)

Eskişehir turizmüne değer katan ürünlerden birisi de lüle taşıdır. Osmanlı Dönemi'n-

Görsel:2 Turan Numune Mektebi

de de özellikle Avusturyalı tüccarlar vasıtasıyla Avrupa ülkelerine ihraç edilen lüle taşı Cumhuriyet Dönemi'nde de turizmin önemli bir ürünü olarak Eskişehir ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Örneğin 1950 yıllarında sandık ve pipo olarak Türk ekonomisine 7.7 milyon TL civarında döviz girdisi sağlayan bu ürün, Eskişehir'de olduğu kadar, ülke turizmine bağlı olarak ekonomiye de büyük katkısı olmuştur (Çelikkanat,1990:186). Bugün de lüle taşı işlemeciliği Odunpazarı semtindeki dükkânlarda önemli bir turizm değeri olarak varlığını sürdürmektedir.

Tarih ve doğa zenginlikleri bakımından sınırlı- olanaklara sahip olan Eskişehir'de turizm, gelişmenin yönünü belirleyici bir sektör değildir. Ancak, bu sektörün "hidroterapi" veya "kültür" turizmi şeklinde örgütlenmesi için Eskişehir gerekli potansiyele sahiptir (Işık vd. 1988 :133). Sonuç olarak gerek tarihi ve doğal mekanlar, gerekse güzel sanat

dallarındaki potansiyeliyle Eskişehir bugün, ünlü otellerin de yer aldığı 70 civarında otel ve 1 milyonu geçen turist sayısı ile önemli turizm destinasyonlarından biri hâline gelmiştir

Eğitim

Cumhuriyet Dönemi'nde Eskişehir'de eğitim hayatı açısından da önemli gelişmeler yaşanmış, okullar çoğaltılmış, talebe ve öğretmen sayısı artmış, öğretmen yetiştiren Çifteler Köy Enstitüsü yanında liseler, ortaokullar, sanat okulları, sağlık meslek liseleri, polis okulu gibi eğitim kurumları açılmıştır. Yükseköğretimde 1958'de açılan Yüksek İktisat Okulu ve 1959'da Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi ile devam eden süreç bugün Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve Eskişehir Teknik Üniversitesi gibi üç önemli yükseköğretim kurumu ile Eskişehir ve ülke yükseköğretiminde çok önemli bir noktaya ulaşmıştır.

Görsel:3 Halkevinde Daktilo Kursu(1935)
(Erşan 2015:98)

Ayrıca öğretmen yetiştiren bir kurum olarak Eskişehir Eğitim Enstitüsü de 1975-1981 yılları arasında önemli bir görevi yerine getirerek misyonunu tamamlamıştır.(Çınar 2005:125)

1925 yılında il merkezi olan Eskişehir'de lise dengi eğitim verdiği kabul edilen "idadi" ya da "sultani" yokken ilk lise 1925'te ortaokuldan dönüştürülerek yapılmıştır. Bu lise Köprübaşı Meydanı'nda ahşap bir yapıda öğretime başlamıştır. Bugün Atatürk Lisesi olarak bilinen Eskişehir Lisesinin 1925 yılında 180 öğrenci ile başlayan eğitim öğretim sürecinde 1930-1931 öğretim yılından itibaren lise kısmı açılarak Eskişehir Lisesi adıyla ilk öğrencilerini almış 1932-1933 yılında da ilk mezunlarını vermiştir. 1934-1935 ders yılında ise yeni binasına taşınmıştır. 1961 yılında da okulun adı Atatürk Lisesi olmuştur. 1955 ders yılına kadar tek lisenin bulunduğu Eskişehir'de lise sayısı 1965 ders yılında 4'e, 1980'de 22'ye ulaşmıştır. Günümüz-

de ise ortaöğretim sayılan lise okul sayısı 84'e çıkmıştır ve öğrenci sayısı da 39.673'e ulaşmıştır. İlk Endüstri Meslek Lisesi 1942-1943 öğretim yılında kurulmuştur. Çifteler Köy Enstitüsü ise 1937 yılında eğitim ve öğretime başlamıştır.

Okullaşma oranlarına baktığımızda Cumhuriyetin ilk yıllarında okul sayısı oldukça yetersizdir. Mustafa Kemal Paşa ile Eskişehir Millî Eğitim Müdürü Şerif Bey'in 1923 yılında yaptıkları bir konuşma metninden Eskişehir'de 1923 yılında beş erkek, iki kız okulu olduğu işgallerden önce ise sekiz erkek, beş kız okulu ve 2 bini aşkın öğrenci olduğu anlaşılmaktadır. (İnan, 1982: :37- 45) Öte yandan Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete devredilen eğitim kurumlarının bazıları şunlardır: Sakarya İlköğretim Okulu, Cumhuriyet İlköğretim Okulu, Ülkü İlköğretim Okulu, Turan İlköğretim Okulu, Eskişehir Lisesi (Atatürk Lisesi).(Türkmen, 2006:34) Ancak kısa bir süre sonra ilkokul sayısı 61'i bulmuş

bu sayı 1927'de 90'a, 1945'te 281'e 1961 yılında ise 403'e çıkmıştır. (Çelikkanat, 1990:25.)

Günümüzde ise ilkokulların ilköğretime çevrilmesiyle ilköğretim okul sayısı 240'a, öğrenci sayısı ise 83.570'e ulaşmıştır. Öte yandan 1982-1983 öğretim yılında 8 yıllık eğitimin ilk uygulaması olan ilköğretim okulları Eskişehir'de de açılmaya başlamıştır. Bu tarihte açılan üç okul ilkokul ile 1984-1985 öğretim yılında 6'ya, 1990-1991 öğretim yılında ise 27'ye ulaşmıştır. Bu sayı 1996-1997 öğretim yılında il genelinde 64, 1997-1998 öğretim yılında da 114 olmuştur. 1984-85 öğretim yılında köylerde 25733 öğrenci varken bu sayı 1997-1998 öğretim yılında 11348'e düşmüştür. Toplam öğrenci sayısı 1984-1985 öğretim yılında 112 752 iken, 1997-1998 öğretim yılında 115977'ye çıkarken öğretmen sayısı 5314'ten 5189'a düşmüştür. (Eskişehir'de Eğitim 1999:58).

Ortaöğretimde okullaşma Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretim düzeyindeki kadar olmamakla birlikte özellikle 1950'den sonra hızla gelişmiştir. 1925'te Eskişehir'de bulunan

1 ortaokulda 130'u erkek, 50'si kız olmak üzere 180 öğrenci öğrenim görmekteyken 1955 ders yılında okul sayısı 7'ye, 1965'te 14'e çıkmıştır. Ortaokul sayısındaki asıl artış 1965-1980 arasında olmuştur. Bu dönemde ortaokul sayısı 5 katına çıkarak 70'e ulaşmıştır.(Çınar 2005:111)

Eskişehir'de ilk yükseköğretim kurumu 1958'de "Yüksek İktisat Okulu" adıyla açılmıştır. Bu okul 1959'da çıkan 7334 sayılı yasa ile "İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi" ne dönüştürülmüştür. Anadolu Üniversitesinin temeli 1958 yılında Eskişehir İktisadi ve İdari İlimler Akademisi'nin kurulması ile atılmıştır. 1982 yılından itibaren de Anadolu Üniversitesi adı ile Eskişehir'de köklü bir devlet üniversitesi olarak hizmet vermektedir. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 1970 yılında; Tıp, Mühendislik- Mimarlık ve Fen- Edebiyat Fakültelerinin kurulması ile eğitim öğretime başlamıştır. Bu fakülteler 1972 yılında Anadolu Üniversitesi bünyesinde toplanmış olup 18 Ağustos 1993'te 496 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Osmangazi Üniversitesi adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Eskişehir

SAYIM YILI	TOPLAM	OKUMA YAZMABİLMEYEN	OKUMA YAZMA BİLEN	BİLİNMEYEN	OKUMA YAZMA BİLMEYEN ORANI	OKUMA YAZMA BİLEN ORANI
GENEL TOPLAM						
1935	148.812	107.298	41.514	-	72.10	27.90
1940	175.758	110.150	65.608	-	62.67	37.33
1945	201.203	104.463	96.740	-	51.82	48.08
1950	239.339	115.875	122.871	593	48.53	51.47
1955	268.415	107.864	160.026	525	40.26	59.74
1960	308.981	130.082	178.875	24	42.10	57.90
1965	349.434	116.416	232.910	108	33.33	66.67
1970	385.760	108.057	277.703	-	28.Eki	71.99
1975	428.210	97.883	329.643	684	22.90	77.10
1980	474.704	92.476	382.213	15	19.48	80.52
1985	528.575	66.928	460.816	831	Ara.68	87.32
1990	577.739	62.591	515.138	10	Eki.83	89.17
2000	644.580	45.389	599.056	135	07.Nis	92.96

Görsel: 4 Eskişehir'de Yıllara Göre Okuma Yazma Oranları
(Eskişehir'de Eğitim 1999:44)

Görsel: 5 Millet Mektebi Öğrencileri
(Faruk Şükrü 1934:48)

hir Teknik Üniversitesi ise 18 Mayıs 2018 tarihinde Anadolu Üniversitesine ait çeşitli eğitim birimlerinin aktarılmasıyla iki farklı yerleşkede beş fakülte, üç enstitü ve iki meslek yüksekokulu ile Eskişehir'de eğitim vermeye başlamıştır.

Örgün öğretim kurumları dışında yetişkinlerin de eğitim aldığı bazı kurumlar Eskişehir eğitimine önemli katkılar sağlamıştır. 19 Şubat 1932'de açılan Eskişehir Halkevi, 1 Mart 1932'de açılan Devlet Demiryolları Çıracık Okulu, akşam liseleri uygulamaları kapsamında açılan Akşam Ortaokulu ve Akşam Lisesi bu bağlamda anılmaya değer eğitim kurumlarıdır. Özellikle Halkevleri bünyesinde açılan okuma-yazma, çiçekçilik, şapkacılık, muhasebe, yabancı dil kursları, halk eğitiminde örnek oluşturacak uygulamalardır.

Millet Mektepleri 24 Kasım 1928'de yürürlüğe konulan yönetmeliğe göre yeni Türk harflerinin kolay bir şekilde okunup yazılabilmesinden bütün milleti faydalandırabilmek ve büyük halk kitlelerinin hızla okuryazar duru-

ma getirebilmek için kurulmuştur (Albayrak 2023). Türkiye'nin her şehri ve birçok köyünde açılan kurslar Eskişehir'de de açılmış ve bu kurslarda pek çok vatandaş okuma yazma öğrenmiştir. Eskişehir bu çabalar sonucunda Türkiye ortalaması üzerinde bir okur yazar nüfusa sahip olmuştur (Eskişehir'de Eğitim 1999:43).

Görüldüğü üzere gerek ilköğretim, gerek ortaöğretim, gerekse yükseköğretimde Cumhuriyet Dönemi'nde büyük gelişmeler yaşanmış, Eskişehir âdeta bir öğrenci kenti olmuştur. Diğer yandan halk eğitimine önem verilmiş, millet mektepleri uygulaması ve halk evinin eğitim-öğretim faaliyetleri ile halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesine çalışılmış, bu alanda da büyük başarılar elde edilmiştir.

Sonuç

Bir cumhuriyet kenti olan Eskişehir bugün gelişmişliğin simge şehri olarak diğer Anadolu kentlerine örnek olacak bir seviyeye ulaşmıştır. Tarım, tarıma dayalı sanayi ve eğitim alanlarında gösterdiği başarıya son yıllarda turizmi de ekleyerek her alanda bir atılım içinde olduğunu göstermiştir. Bu atılım ve gelişmişliğin sağlanmasında en büyük pay hiç şüphesiz, yeni fikir- lere açık, uygulama ve yeniliklere tarihten gelen birikimle uyum sağlayan Eskişehir halkınıdır.

Kaynakça

ALBAYRAK, Mustaf (2023), <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/millet-mek-tepleri/?pdf=3485> erişim20/11/2023.

ALKAN, Erkan (2018), “Eskişehir’de Tarım” **Eskişehir Ticaret Odası Dergisi**, S.122, ss.44-48, Eskişehir. **Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi Eskişehir’de Eğitim, Eskişehir 1999.**

ÇELİK KANAT, Fikret (1990), **Eskişehir**, Eskişehir.

ÇINAR, Serhat (2005), **Eskişehir Eğitim Tarihi**(1876-2004), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.

ERİŞ, Atilla (2018), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Tarımı Ve Ali Numan Kıraç”, **5. Uluslararası Baraj Güvenliği Sempozyumu, Ali Numan Kıraç. Tarım Çalıştayı: Bitki Biyoteknolojisi**, 30 Ekim 2018, İstanbul.

ERŞAN, Mesut (2015), **Eskişehir Halkevi**, Eskişehir.

FARUK Şükrü(1930-1931), Eskişehir, **Ticari, Ziraî, Coğrafi, Tarihi Malumat ve Halk Bilgileri**, Eskişehir .

IŞIK, Cahit-Kenan Şanlıer, (1988) **Sosyo-ekonomik Gelişmede Eskişehir**, Nereden Nereye, Eskişehir.

İNAN, Arı,, (1982), **Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Eskişehir İzmit Konuşmaları**, Ankara.

KOYLU, Zafer-Melis Birgün,(2015) **Eski Bir şehrin Hikayesi**, Eskişehir.

ÖNDER, Selahattin; (1986), **Cumhuriyet Devrinde Eskişehir**, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), **Eskişehir. Türkiye Cumhuriyeti Eskişehir Ticaret ve Sanayi Odası Bülteni**(1933), Eskişehir.

TUNÇDİLEK, Nejdet (1956), “Eskişehir Vilayetinin Buğday Ziraati,” **Türk Coğrafya Dergisi**, S.15-16, s.129, İstanbul.

TÜRKMEN, Özcan (2006) **Eskişehir Eğitim Tarihi**, Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü, Ankara. **Vatan**, Eskişehir İlavesi, 13.02 1952. İstanbul **.Yurt Ansiklopedisi**(1982,) , Eskişehir “, C.4, ss. 2859-2861, İstanbul.

ESKİŞEHİR ENDÜSTRİ YAPILARI VE FABRİKALAR BÖLGESİ

NURAY ÖZASLAN *

Eskişehir’de sanayinin gelişmesinde demir yollarının kente ulaşması ile birlikte başlayan süreç, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte uçak sanayinin gelişmesi ve bu alanda kentin günümüze kadar uzanan rolünün imalat, bakım-onarım, eğitim ve savunma alanlarında giderek artması da etkili olmuştur.

Kentler, tarih boyunca yaşadıkları süreçlerin izlerini taşıyarak özerk bir mekân karakterini inşa ederken bir yandan da nesiller boyu bu süreci deneyimleyen kentlilerin aidiyet ve kimlik duygularını oluşturan uygarlık göstergeleridir. Farklı tarihsel dönemler ve kültürel yapıların aynı coğrafi yerde ortaya çıkardıkları kentsel çevre, her şehrin kendine ait karakterini de oluşturmaktadır. İç Anadolu Bölgesi’nin kuzeybatısında, Sakarya Nehri havzası içinde yer alan Eskişehir, İç Anadolu, Marmara ve İç Ege bölgelerinin geçiş alanı içinde yer alması nedeniyle tarihin ilk dönemlerinden itibaren yerleşim alanı olarak seçilmiştir. Zengin tarım alanlarına ve su kaynaklarına sahip bu bölgede kentin kuruluşuna ait ilk izlere MÖ 4 bin yıldan itibaren rastlandığı görülmektedir (Oğuzoğlu & Emecen, 1995). Hititler, Frigyalı-

lar, Helenler, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlıların binlerce yıllık geçmişine ait izleri kentte hâlâ izlenebilmektedir.

12. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya yerleşmeye başlayan Türklerin Porsuk Nehri çevresinde Sultanönü adı ile bir yerleşim yeri kurması ile kentin tarihinde yeni bir dönem başlamış oldu. Osmanlı Beyi Osman Gazi, 1291 yılında Eskişehir Ovası’nın güneybatısında yer alan Karacahisar’ı fethederek daha sonra bir dünya imparatorluğuna dönüşecek olan devletinin bağımsızlığını ilan etti (Oğuzoğlu & Emecen, 1995). Porsuk Nehri’nin güneyindeki yamaçlara kurulan yerleşim alanlarının genişlemesiyle Odunpazarı bölgesi ortaya çıkmış, mescit ve camilerin etrafında kurulan mahallelerle 19. yüzyıla kadar geleneksel bir Osmanlı kent dokusu gelişmiştir. Porsuk Nehri’nin etrafındaki düzlükte ise sıcak

*Prof. Dr. Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Mimarlık Tarihi Ana Bilim Dalı, nozaslan@eskisehir.edu.tr.

sular bölgesinde hamamlar ve onların etrafında yer alan çarşı bölgesi yer almaktaydı. Şehrin ova kısmında Rum ve Ermeni mahallelerinin oluşturduğu yerleşim alanlarının da varlığıyla kentte aşağı mahalle ve yukarı mahalle olarak ikili bir kentsel yapının oluştuğu görülmektedir. Tarımsal üretime dayalı bir ekonomisi olan orta ölçekli bu kentin 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren kente gelen muhacirlerle hem demografik yapısının hem de kentsel yapısının değişmeye başladığı izlenebilmektedir. Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı sırasında gelenler Porsuk Nehri'nin batı yakasında kurulan mahallelere yerleştirildi (Koylu, 2008). Yüzyılın sonlarında belediye ve kaymakamlığa bağlı çalışan memurlar arasında gayrimüslim olanların sayısı dikkat çekicidir (Koylu, 2008).

Ancak 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başından itibaren Eskişehir'in tarımsal

ekonomiye bağlı gelişen geleneksel toplumsal ve ekonomik yapısı demir yolunun kente ulaşması ile değişmeye başladı. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1850'den itibaren demir yolu hatları yapılmaya başlanmış, 1889 yılında Alman sermayesi ile kurulan Anadolu-Osmanlı Şimendifer Kumpanyası tarafından Berlin-Bağdat demir yolu hattı projesi kapsamında yapılan hatlar Eskişehir'den geçerek Konya'ya varmıştı (Özkut & Özaslan, 2009). İstanbul'dan gelen ilk tren 1892'de Eskişehir'e ulaştı (Koylu, 2015:15). 1894 yılında Almanlar tarafından lokomotif ve vagon tamirâtı yapmak üzere Cer Atölyesi kuruldu (Özkut & Özaslan 2009). Kentteki ilk sanayi yapısı olarak tanımlayabileceğimiz bu atölye hem teknolojik altyapının hem de teknik iş gücünün gelişmesine katkıda bulunarak Es-

Görsel 1: Eskişehir Cer Atölyesi

Kaynak: Esaretten Özgürlüğe – 423 Gün, İngiliz İşgalinde Eskişehir, (Eskişehir Ticaret Odası Yayını no:24, Eskişehir)

kişehir'in sanayileşme sürecini başlattı (Görsel 1). İçinde lokomotif fabrikası, vagon ve yol geçreleri fabrikası, motor ve elektrik makineleri fabrikası, dişli-takım-kalıp fabrikası, döküm vekimyasal işlemler fabrikası ve bakım fabrikası gibi birimlerden oluşan bu tesiste kapsamlı sanayi üretimleri gerçekleştirilmektedir (Özkut& Özaskan, 2009). Zaman içinde farklı birimlerin eklenmesiyle büyüyen bu yerleşkede lojmanlar, hastane, yemekhane, okul gibi sosyal tesisler de bulunmaktadır. Uzun süre TÛLOMSAŞ olarak bilinen günümüzde de TÛRASAS olarak üretim faaliyetlerine devam eden bu önemli sanayi kuruluşu kentin ekonomisine olduğu kadar ülke ekonomisine de önemli katkı sağlamaya devam etmektedir.

Cer Atölyesinin kurulması ve demir yolunun kente gelişi ile birlikte başlayan sanayileşme süreci istasyon binasının hemen arkasında yer alan bölgede yapılan yeni fabrikalar ile kentin sosyal, kültürel ve iktisadi yaşamında değişimleri de beraberinde getirdi. Fabrikaların yeni üretim alanları olarak ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte kırsal alanlardan göçün de artarak kentlerde yeni konut alanlarını oluşturduğu görüldü. Sanayileşme ve modernleşmenin birlikte yol aldığı bu tarihsel süreçte yeni yaşam biçiminin gerektirdiği banka, postane, istasyon binası gibi yapı türleri de kentin işlevlerinde ve morfolojisinde değişimleri oluşturdu. Demir yolunun öncülüğünde gelişen sanayi toplumu mekanik ritme uygun, teknik bilgi ve becerinin önemli olduğu, kentsel alanlarda işleyişin ve altyapının planlanmasını gerektiren, artan zamanlarda kültürel faaliyetler ve alışverişe olanak sağlayan yeni bir kentsel mekânsal örgütlenme biçimini talep ediyordu. Bu gelişmelere bağlı olarak 20. yüzyılın başında Eskişehir kent strüktürü Odunpazarı geleneksel yerleşim yeri, Sıcaksular ve Çarşı bölgesi ile Porsuk kıyıları boyunca yer alan düzlük alanlarda ki gayrimüslim mahallelerine eklenen Rumeli'den, Kırım'dan gelen göçmenlerin oluşturduğu yeni mahallelerden oluşuyordu.

Cumhuriyet Dönemi Endüstri Yapıları

Demir yolunun kente gelişi ile sanayi ile tanışan kent, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan Mondros Mütarekesi'nin bir sonucu olarak İngilizler tarafından işgal edilmiş, İstanbul ve Anadolu arasında kilit rolü nedeniyle kentin demir yolları işgal kuvvetlerinin denetimine geçmişti (Yetim, 2023). Kurtuluş Savaşı sürecinde kilit rol oynayan kentin çevresinde yapılan savaşlarda galip gelen Türk ordusu, işgal kuvvetlerini ülkeden kovmuş ve ulusal bağımsızlığı ilan etmiştir. 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihinde toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde ülkenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek üretimleri gerçekleştirilebilecek fabrikaların ve büyük işletmelerin açılması teşvik edilmişti (Evsile, 2018). Bunun akabinde 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeni bir sanayileşme ve modernleşme hamlesi başladı.

Eskişehir'de sanayinin gelişmesinde demir yollarının kente ulaşması ile birlikte başlayan süreç, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte uçak sanayinin gelişmesi ve bu alanda kentin günümüze kadar uzanan rolünün imalat, bakım-onarım, eğitim ve savunma alanlarında giderek artması da etkili olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu 1903 yılında başlayan havacılık alanındaki gelişmeleri yakından izlemiş 1910 yılında ordu için pilot yetiştirilmesi planlanmıştı (Yalçın (2015)). Hemen akabinde İstanbul, Yeşilköy'de pilot yetiştirmek üzere 1912 yılında Tayyare Mektebi kuruldu (URL-1). Ancak Yeşilköy Hava İstasyonu işgal kuvvetleri tarafından işgal edildi ve malzemeleri yağmalandı (Yalçın, 2020). Osmanlı Hükümeti, 1920 yılında Osmanlı Havacılığını bütünüyle iptal etti ve bunun üzerine Milli Mücadele'ye katılan pilotların desteğiyle Ankara yönetimi aynı yıl Hava Kuvvetleri Şubesini kurdu (Yalçın, 2020).

TBMM tarafından 1920'de ilk kurulan teşkilatların başında Hava Kuvvetleri geldi ve Milli Savunma Bakanlığı'nın emriyle 1920 yılında Hava Kuvvetlerine bağlı iki hava istas-

yonundan biri Eskişehir'de kuruldu. 1. Uçak bölümünün Eskişehir'de faaliyete başlaması ve Hava Okulu'nun kurulmasının havacılıkla ilgili sanayinin Eskişehir'de gelişmesinin önünü açtığı söylenebilir (Yalçın, 2020). Hava okulunun gelişmesine bağlı olarak inşa edilen bugün 1. Hava İkmal ve Bakım Merkezi sahasında yer alan Eskişehir Hava Mektebi Binası, Erken

İktisadi kalkınmayı bağımsızlığın teminatı olarak gören genç Cumhuriyet yönetimi modern bir devlet olmanın öncelikle sanayileşme ile gerçekleştirebileceğini görerek 1924'ten itibaren ülkenin birçok kentinde yerli ve milli sanayi hamlesi başlatmıştı. Ülkenin dört bir yanında kurulan demir-çelik, tekstil, şeker, çimento ve diğer sektör fabrikaları bu dönemdeki sanayileşme çabalarını göstermektedir. Savunma sanayi için kurulan fabrikalar arasında uçak fabrikası kurma çabası dikkat çekicidir. Mustafa Kemal Atatürk yeni ve genç bir ülke kurarken en yeni teknolojilerin ülkeye getirilmesi gerektiğini ancak böyle onlarla rekabet edilebileceğini aksi takdirde yabancı ülkelere bağımlı olmaktan kurtulamayacağını söyler.

Cumhuriyet Dönemi mimarlarından İzzet Bay-sal tarafından 1936 yılında dönemin mimarlık anlayışına uygun olarak işlevsel, düz, geometrik modern mimari anlayışına göre tasarlanmıştır (Özaslan, 2010).

İktisadi kalkınmayı bağımsızlığın teminatı olarak gören genç Cumhuriyet yönetimi

modern bir devlet olmanın öncelikle sanayileşme ile gerçekleştirilebileceğini görerek 1924'ten itibaren ülkenin birçok kentinde yerli ve milli sanayi hamlesi başlatmıştı. Ülkenin dört bir yanında kurulan demir-çelik, tekstil, şeker, çimento ve diğer sektör fabrikaları bu dönemdeki sanayileşme çabalarını göstermektedir. Savunma sanayi için kurulan fabrikalar arasında uçak fabrikası kurma çabası dikkat çekicidir. Mustafa Kemal Atatürk yeni ve genç bir ülke kurarken en yeni teknolojilerin ülkeye getirilmesi gerektiğini ancak böyle onlarla rekabet edilebileceğini aksi takdirde yabancı ülkelere bağımlı olmaktan kurtulamayacağını söyler (Deniz, 2018).

Bu bakış açısıyla 1926 yılında Kayseri'de, Alman Junkers firması ile ortak kurulan uçak fabrikası Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) projesinin devamı olarak Eskişehir'de bir tamirhane ve bakım tesisi açıldı (Yalçın, 2020). Bu tesisler hâlen 1. Hava İkmal Bakım Merkezi olarak hizmet vermeye devam etmektedir. Türkiye'nin ilk uçak mühendisi ve pilotlarından olan Selahattin Reşit Alan eğitim için gönderildiği Fransa'dan dönerek 1931 yılında Eskişehir Tayyare Tamirhanesinde görev aldı (URL-2). Bugün kentte faaliyetlerini sürdüren kamu ve özel havacılık firmaları, Eskişehir Teknik Üniversitesi bünyesinde yer alan Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi ve Pilotaj Bölümü böyle bir mirasın üzerine gelişmelerini sürdürerek kent ekonomisine ve kimliğine katkı sunmaya devam etmektedir.

Eskişehir'in tarıma ve doğal kaynaklara dayalı ekonomik yapısı demir yolları ve uçak sanayisi teşekkülleri ile değişirken Cumhuriyet henüz ilan edilmeden 17 Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi ile planlı ekonomik kalkınmanın ilk yol haritası belirlenmiş oldu. Ekonomik bağımsızlığın sağlanabilmesi için ihtiyaçlarını kendisi üretebilen bir ülke olarak bu doğrultuda sanayi kuruluşları öncelikle kamu eliyle ve bir kısmı da özel sektör tarafından birer birer ülke çapında kurulmaya başladı. Cer Atölyesi ve havacılıkla ilgili tamir bakım atölyelerinin ve teknik kapasiteye sahip iş gücünün var-

Görsel 2: Eskişehir Şeker Fabrikası

(Kaynak: Türkşeker (<https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=11&MenuID=57&ID=16>, Erişim: 30.11.2023).

Sanayileşmeyi en önemli kalkınma aracı olarak gören Erken Cumhuriyet Dönemi'nde 1927 yılında çıkarılan Sanayi Teşvik Kanunu ile özel teşebbüsün sanayi yatırımı yapması teşvik edilmiştir (Demirer, 2020).

Kente gelen göçmenlerin öncü olduğu özel teşebbüs sanayi kuruluşlarının birçoğu kentin yerel olanaklarını değerlendirmiş, tahıl üretimine dayalı un fabrikaları ve toprağa dayalı işletmeler kurulmuştur.

lığı Eskişehir'in lokasyonu ile birleşince kentin sanayi yatırımları için uygun bir kent olmasının yolunu açtı. Kentteki üçüncü büyük sanayi tesisi 1933 yılında hizmete açılan Şeker Fabrikasıdır (Ertin, 1994: 25). Günümüzde üretime devam

eden bu tesisin fabrikalar, lojmanlar, misafirhaneler, lokanta, okul, toplantı ve balo salonları, sinema, stadyum ve diğer spor sahaları, yüzme havuzu, satış mağazaları, parklar, bahçeler, hastane gibi sosyal ve kültürel birimlerle işçinin, memurun, mühendisin birlikte yaşadığı büyük bir yerleşke olarak modern yaşamın mekânsal gerekliliklerini de karşılamaya dönük planlandığı anlaşılmaktadır (Görsel 2). Sanayi tesisleri bir yandan yeni üretim yöntemini kente yerleştirirken bir yandan da modern yaşamın gerektirdiği mekânsal programları kente kazandırmaktadır.

Fabrikalar Bölgesi

Bu üç önemli sanayi kuruluşu kent morfolojisinde büyük yerleşkeler olarak yer alırken çeperlerinde de yeni mahallerin kurulmasına neden olmuşlardır. Porsuk Nehri'nin kuzeybatısında yer alan TULOMSAŞ ve kuzeydoğusunda yer alan Şeker Fabrikası ile 1. Hava İkmal Bakım Merkezi, 20. yüzyılın başında Eskişehir'in modern bir sanayi kenti olması yolundaki en

önemli mihenk taşları olmuştur. Sanayileşmeyi en önemli kalkınma aracı olarak gören Erken Cumhuriyet Dönemi'nde 1927 yılında çıkarılan Sanayi Teşvik Kanunu ile özel teşebbüsün sanayi yatırımı yapması teşvik edilmiştir (Demirer, 2020). Kente gelen göçmenlerin öncü olduğu özel teşebbüs sanayi kuruluşlarının birçoğu kentin yerel olanaklarını değerlendirmiş, tahıl üretimine dayalı un fabrikaları ve toprağa dayalı işletmeler kurulmuştur. 1925 yılında kurulan Yasin Çakır Un Fabrikası (Görsel 3), 1948'de kurulan Gümülcineli ve Gamgam un fabrikaları, 1953'te kurulan Mühendisler Un, 1959'da kurulan Örnek Un, 1965'te kurulan Pak Un ve 1969'da kurulan Kanatlı Un Fabrikası izlemiş, birçoğu Porsuk Nehri'nin kuzeybatısında Fabrikalar Bölgesi içinde ya da yakınında yer almıştır (Ertin, 1994:122). Bu fabrikaların bir kısmı son

yıllarda yıkılarak yerlerine AVM, ofis, otel, konut gibi işlevleri olan yeni yapılar yapılmıştır.

Porsuk Nehri'nin ve demir yolunun kuzeyinde olan bölgede 20. yüzyılın başından itibaren kurulan sanayi tesislerinin oluşturduğu Fabrikalar Bölgesi'nde pişmiş toprak sanayisinin önemli kuruluşları yer almaktadır. Kentin toprağının tuğla ve kiremit üretimi için uygun olmasından dolayı 1927 yılına kadar ithal edilen Marsilya tipi kiremit üretmek üzere sırasıyla 1928 yılında Kurt Kiremit, 1933 yılında Çiftkurt Kiremit, 1938 yılında Aslan Kiremit, 1942 yılında Fil Kiremit, 1944 yılında Kartal Kiremit, 1946 yılında Güneş Kiremit ve Doğan Kiremit, 1949 yılında Kılıçoğlu Tuğla ve Kiremit ve 1968 yılında Kamışlı Ateş tuğla fabrikaları kurulmuştur (Çayır, 2011:13). Bu bölge, demir yollarına yakın konumu ve Bursa-İstanbul kara yoluna

Görsel 3: Yasin Çakır Un Fabrikası

Kaynak: <http://www.yasincakirun.com/index.asp> (Erişim: 01.12.2023).

Görsel 4: Eskişehir Endüstri Mirası Alanı - Tülomsaş ve Fabrikalar Bölgesi 2006
Kaynak: Google Earth (<https://earth.google.com/>), (Erişim:01.12.2023).

yakınlığı nedeniyle kentteki ilk sanayi bölgesi olarak gelişmiş, günümüzde de Fabrikalar Bölgesi olarak anılmaya devam etmektedir (Görsel 4). Pişmiş toprak sanayinin bu erken dönem önemli tesisleri aynı zamanda kentin ve ülkenin de önemli endüstri mirası alanını oluşturmak-

tadır. Arslan Kiremit Fabrikası olarak göçmen bir aile tarafından kurulan ve Türkiye'nin ilk modern kiremit fabrikası olan tesis, ekonomik zorluklar nedeniyle 1927 yılında el değiştirmiş ve Kılıçoğlu Kiremit adını almıştır (Sadioğlu&Yürük, 2020, 1056). Tesis, imalat, idare ve

Görsel 5: Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası

Görsel 6: Eskişehir Endüstri Mirası Alanı - Tülomsaş ve Fabrikalar Bölgesi, 2023
Kaynak:Google Earth (<https://earth.google.com/>, (Erişim:01.12.2023).

sosyal birimler içeren yapıları ile birlikte kiremit üretim bantlarının ve fırınlarının erken dönem teknolojisinin değerli kanıtları olması nedeniyle Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından tescil edilerek koruma altına alınmıştır (Görsel 5). Kılıçoğlu firmasının Köprübaşı mevkiinde 1959 yılında kurduğu Kılıçoğlu Sineması da uzun yıllar kentin sosyal hayatında yer alarak kent belleğinin önemli anı mekânlarından birisi olmuştur.

Günümüzde ESPARK Alışveriş Merkezinin yer aldığı bölgede 1928 yılında kurulmuş olan Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası 1998 yılında tescil edilmiş olmasına rağmen 2007 yılında yıkılmış, birkaç küçük ölçekli yapıyı ye-

niden işlevlendirilerek ve bacaları yeniden yapılarak korunmaya çalışılmıştır (Çayır, 2011:50). Hemen karşısında yer alan Çift Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası da 1933'te kurulmuş ve 1996 yılında tescil edilmiş ancak tonozlu büyük yapısı kar yükü nedeniyle yıkılmış, tuğla fırını dışında başka bir bölüm günümüze ulaşamamıştır (Çayır, 2011: 51). Fabrikalar bölgesinde yer alan bir başka kiremit fabrikası 1944 yılında kurulan Kartal Kiremit olup iki adet fırın ve iki adet baca olarak Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 2003 yılında tescil edilmiştir (Çayır, 2011:45). 1940 yılında Alman teknolojisi ile yapılmış olan Doğan Kiremit ve Tuğla Fabrikası da iki adet tuğla fırını, tuğla de-

posu, iki adet bacası ve diğer fabrika binaları ile Endüstriyel Mimarlık Örneği olarak tescil edilmiştir (Çayır, 2011: 44).

Fabrikalar bölgesinde büyük ölçekli kiremit ve tuğla işletmelerinin yanı sıra un ve gıda fabrikaları, şarap fabrikası, jant fabrikası, kereste fabrikaları kurulmuş ve kentin ekonomisine katkıda bulunmuştur. Kentin büyümesi ve bu bölgenin giderek kent merkezinde yer almasının yanı sıra üretim teknolojilerindeki yenilikler nedeniyle bu fabrikaların atıl kalmaları ve 1973 yılından itibaren fabrikaların Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi'nde kurulmaya başlanması Fabrikalar Bölgesi'ndeki yapıların birçoğunun giderek harabe hâline gelmesine veya işlev değişikliği ile hizmet sektörüne ait yapılara dönüştürülmesine yol açmıştır. Son yıllarda alanın karakterini göz ardı ederek yapılan yapılar ve endüstri mirası fabrikaların tescil kararlarına rağmen harabeye dönüyor olması alanın karakterinin hızlı bir biçimde bozulmasına yol açmıştır (Görsel 6).

Eskişehir'in uzun kent tarihi içinde yakın dönemin özgün bir karakterini temsil eden yapılardan oluşan Fabrikalar Bölgesi endüstri mirasının hem kent için hem de ülke için korunması gereken değerlerini barındırmaktadır. Bir dönemin hafızasının ve kent belleğinin korunması, alanın ve yapıların karakterlerine uygun bir biçimde yeniden işlevlendirilerek kentin kimliğinde güçlü bir biçimde yer almaya devam etmesi bundan sonraki yönetimlerin önemli bir sorumluluğu olmalıdır.

Kaynakça:

ÇAYIR, Canan (2011), Sanayi Mirasının Korunarak Yeniden İşlevlendirilmesi: Eskişehir Fabrikalar Bölgesi, Çift Kurt Kiremit ve Tuğla Fabrikası Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü.

DEMIRER, Mehmet Arif, (2020), **Teşvik Kanunu, Atatürk Ansiklopedisi**, (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sanayi-tesvik-kanunu/>, Erişim:01.12.2023).

DENİZ, Muzaffer (2018), "Başarısızlıkla Sonuçlanan bir Girişim: Tayyare ve Motor Türk Anaonim Şirketi (TOMTAŞ)", **Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2018, 2 (1), s.120-132.

ERTİN, Gaye, (1994), **Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi**, Anadolu Üniversitesi Yayını No:773, Eskişehir.

EVSİLE, Mehmet (2018), "Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme Faaliyetleri (1923-1950)", *Journal of History Studies*, Cilt: 10, Sayı: 8, s.109-119.

KOYLU, Zafer, (2008), "XX. Yüzyılın Başlarında Eskişehir", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 71, s.381-412.

KOYLU, Zafer, (2015), Esaretten Özgürlüğe – 423 Gün, İngiliz İşgalinde Eskişehir, Eskişehir Ticaret Odası Yayını no:24, Eskişehir.

OĞUZOĞLU, Yusuf & Feridun Emecen, (1995) "Eskişehir", TDV İslam Ansiklopedisi <https://islamansiklopedisi.org.tr/eskisehir#1>, Erişim:03.12.2023).

ÖZASLAN, Nuray (2010), “Eskişehir Hava Mektebi”, Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları, VI. Poster Sunuşları, Docomo-mo-tr, 2-4 Aralık 2010, Eskişehir, , s. 34.

ÖZKUT, Deniz & Nuray Özasan (2009), “Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayi”, Mimarlık, Sayı: 345, s. 68-71.

SADIOĞLU, Uğur & Esmâ Yürük (2020), “Eskişehir’in Endüstriyel Mirası Fabrikalar Bölgesinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri”, İdealkent, Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı, Cilt 11, s.1049-1072.

YALÇIN, Osman, (2015), “ Türk Hava Kuvvetleri Tarihinde Hava Okulu ve Harp Okuluna Geçiş Süreci”, Akademik Bakış, Cilt:9, Sayı: 17, s.229-260 (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/74058>, Erişim:01.12.2023).

YALÇIN, Osman, (2020), Atatürk Dönemi Türk Hava Kuvvetleri, (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-turk-hava-kuvvetleri/>, Erişim: 01.12.2023).

YETİM, Fahri (2023), “Milli Mücadele Döneminde İngiliz İşgali Sürecinde Eskişehir’de Asayiş Sorunları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:107, s.105-124.

(URL-1). <https://savunmasanayiidergilik.com/tr/HaberDergilik/Turkiye-nin-ilk-havacilik-okulu-Tayyare-Mektebi>,(Erişim: 30.11.2023).

(URL-2)<https://www.defensehere.com/tr/13-temmuz-1938-turkiyenin-ilk-ucak-muhendislerinden-selahattin-resit-olan-ve-fat-etti>,(Erişim:29.11.2023).

BÜTÜNSEL BİR BAKIŞLA ESKİŞEHİR İLİNİN TURİZM POTANSİYELİ

SEMRA GÜNAY*

Bir bölgenin turistik cazibesini belirleyen temel faktörlerden biri doğal güzellikler, iklim, arazi yapısı gibi unsurlardan oluşan fiziki coğrafyadır. Ayrıca, tarihi yapılar, kültürel miras, yerel gelenekler ve festivaller gibi beşerî coğrafya unsurları da turistik çekicilik oluşturur. Diğer bir ifadeyle turistik kaynaklar, sadece görsel güzellikleri değil, aynı zamanda o bölgenin özgün kültürünü, tarihini ve yaşam tarzını da içerir.

Turizm endüstrisi, coğrafi, kültürel ve ekonomik unsurları bir araya getirerek turistlere unutulmaz deneyimler sunmaktadır. Bir bölgenin turistik cazibesini belirleyen temel faktörlerden biri doğal güzellikler, iklim, arazi yapısı gibi unsurlardan oluşan fiziki coğrafyadır. Ayrıca, tarihi yapılar, kültürel miras, yerel gelenekler ve festivaller gibi beşerî coğrafya unsurları da turistik çekicilik oluşturur. Diğer bir ifadeyle turistik kaynaklar, sadece görsel güzellikleri değil, aynı zamanda o bölgenin özgün kültürünü, tarihini ve yaşam tarzını da içerir. Renkler, kokular, sesler gibi duyuşsal deneyimler, turistlerin bir yerde yaşadığı anı ve izlenimi şekillendirir. Bu nedenle,

bir turistik destinasyonun başarılı olması için coğrafi görünümün bütün unsurlarının etkili bir şekilde vurgulanması ve turistlerin bu çekiciliklere olan ilgisinin yönetilmesi önemlidir.

Her turizm kaynağının farklı turist gruplarına hitap etmesinin temel nedenlerinden biri, insanların coğrafi görünüm algılarındaki ve yaşam deneyimlerindeki farklılıklardır. Bu durum, turistlerin farklı ilgi alanları, kültürel arka planları ve beklentileri olduğu gerçeğinden kaynaklanır. Bu nedenle, turizm planlaması yapılırken, destinasyonların sadece belli bir çekiciliği değil doğal, kültürel ve tarihi bütün zenginlikleri göz önünde bulunduran bütünlük bir yaklaşım göz önünde bulundurul-

* Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi, semragunay@anadolu.edu.tr

malıdır. Böylece, destinasyonlar, çeşitli turist profillerine hitap edebilir ve tüm ziyaretçilere özgün ve anlamlı bir deneyim sunabilir.

Turistlerin özellikleri ve beklentileri ile teknolojiye gelişmeleri göz önünde bulundurarak Eskişehir çatı markası altında ilin tamamını kapsayacak şekilde turizmin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi ancak turizm potansiyelinin konumsal olarak belirlenmesi ve sürdürülebilirlik ilkeleri ile turizm planlamasının yapılmasıyla mümkündür. Turizm planlaması sayesinde kaynak değerlendirilebilir. Böylece turizm çeşitliliği artırılabilir, hizmet kalitesi yükseltilebilir, nitelikli turistler çekilebilir, konaklama süresi ve konaklama dışı harcamalar artırılabilir ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlanabilir. Bu nedenle öncelikle bütünsel yaklaşımdan hareketle Eskişehir ilinin turizm potansiyeline özet bir bakış sunulmuştur.

Eskişehir İlinin Konumu ve Turizm

Eskişehir, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatı ucunda konumlanmış bir ildir. İlin genel toprakları büyük çoğunlukla İç Anadolu Bölgesi'nde yer alsa da Karadeniz, Ege ve Marmara bölgelerine de yayılmış arazilere sahiptir. Bozdağ-Sündiken Dağları'nın su bölümü çizgisinin kuzeyi Karadeniz Bölgesi'nde yer alır. Türkmen Dağları'nın su bölümü çizgisinin batısı ise Ege Bölgesi'nde bulunur. Bozdağ ve Türkmen Dağları'nı ayıran Bozüyük ve İnönü arasındaki aşınım düzlüğü ise Marmara Bölgesi ile sınır kabul edilmektedir. Konumu itibarıyla İç Anadolu Bölgesi'nin batıya açılan kapısı, doğu ile batıyı birleştiren ana yolların kavşak noktasıdır. Bu özelliği ile tarihi süreç içinde stratejik önemini her zaman korumuştur. İznik üzerinden Marmara Denizi ve Boğazlara, Kütahya üzerinden Ege Denizi'ne, Afyon üzerinden Akdeniz'e ve Seyitgazi üzerinden Konya, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Ortadoğu'ya bağlanan bir geçit sahasında bulunması, tarih boyunca süregelen yerleşimlere zemin oluş-

turmuştur. Bugün ise Eskişehir, Porsuk Ovası (Orta Sakarya Vadisi) üzerinde önemli kara ve demir yolu ağlarına ev sahipliği yapmaktadır. Eskişehir ili, ulaşım açısından stratejik bir kavşak noktasında konumlanmış olup tarih boyunca yerleşime sahne olmuştur, günümüzde ise turizm için büyük avantajlar sunmaktadır.

Eskişehir İlinin İklimi ve Turizm

Turistlerin ziyaret ettiği günlerde hava şartları da kritik öneme sahiptir. İl genelinde yaz mevsimi kurak ve sıcak olmasına rağmen, subtropikal iklim kuşağında bulunan Eskişehir'de yaz aylarında güneşlenme süresi ve güneşli gün sayısı oldukça fazladır, bu da turistler için çekici bir özelliktir. Aslında, güneşli gün sayısı turizm sezonunun süresini belirlemede önemli bir faktördür ve Eskişehir'de nisan ayından kasım ayına kadar sürekli olarak güneşli günler gözlemlenmektedir. Eskişehir'in iklimi, İç Anadolu'nun yarı kurak iklimi, kuzeyinde Batı Karadeniz Bölümü'nün yarı nemli iklimi güneyinde ve batısında Akdeniz iklimine geçiş iklimlerinin etkilerini gösterir. Bu çeşitlilik, Eskişehir'e özgü bitki örtüsü ve yaşam alanlarının çeşitlenmesine neden olmuştur. Sarıcakaya ve Mihalgazi ilçelerinde bulunan mikroklima alanları, yaz mevsiminin uzun, sıcak ve kurak geçtiği bölgelerdir.

Şehir Turizmi

Eskişehir ili turizminin en güçlü yönü şehir turizmidir. Genel olarak Eskişehir turizmi denilince Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kalan Tepebaşı ve Odunpazarı ilçelerindeki turizm çekicilikleri ve turizm hareketliliği anlaşılabilir. Eskişehir'in şehir turizmi kaynakları oldukça çeşitlidir ve şehir genelinde mekânsal olarak dağılmış durumdadır. Turizmin ayrılmaz bileşenleri olan konaklama, tiyatrolar, kongre ve kültür merkezleri, sinemalar, tiyatro ve konser salonları, kütüphaneler, sosyal tesisler, hayvanat bahçesi, mesire alanı/piknik alanı, şehir parkla-

rı, tematik parklar, spor tesisleri, tıp merkezleri, yaşlı ve engellilere yönelik hizmetler ve tesisler ile otogar ve otoparklar açısından gelişmiş imkânlar sunmaktadır. Eskişehir aynı zamanda üniversiteleri ile bir eğitim şehridir. Müzeleri, sanat etkinlikleri, festivalleri ile bir kültür şehridir. Odunpazarı Evleri, Kurşunlu Camii ve Külliyesi, Atlıhan, Arasta, Reşadiye Camii gibi çekiciliklerle tarih ve inanç turizminin, Devrim Arabası, Haller Gençlik Merkezi gibi unsurlarla endüstriyel miras turizminin bir parçasıdır.

Eskişehir'e gelen turistlerin çoğu yerli turisttir ve büyük bir kısmı şehrsel rekreasyonist¹ ve şehrsel turisttir. Yerli turistlerin çoğunluğu genç ve orta yaşlı olup öğrenci ve memur ağırlıklı olmak üzere emekli, işçi ve serbest meslek çalışanları gelmektedir; ayrıca eğitim düzeyleri yüksektir. Şehir ağırlıklı olarak düşük ve orta düzeyde gelire sahip kitle gelmektedir. Eskişehir'e gelen yabancı turistler ise kongre, sergi veya diğer profesyonel işler için Eskişehir'de konaklamaktadır. Farklı nedenlerle de olsa Eskişehir'e gelen yabancı turistlerin, ziyaret etmeleri hâlinde ilin çeşitli kesimleri ile olumlu bir etkileşim kurdukları da söylenebilir. Turist değerlendirmeleri göz önüne alındığında Eskişehir'in modern dokusunun içindeki otantik yapısının dikkat çektiği ve ilin yerel halkının misafirperverliğinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Şehrin sunduğu turizm çekiciliklerinin yanı sıra Eskişehir ilinin geneli potansiyel turizm kaynakları² açısından zengindir ve şu şekilde özetlenebilir:

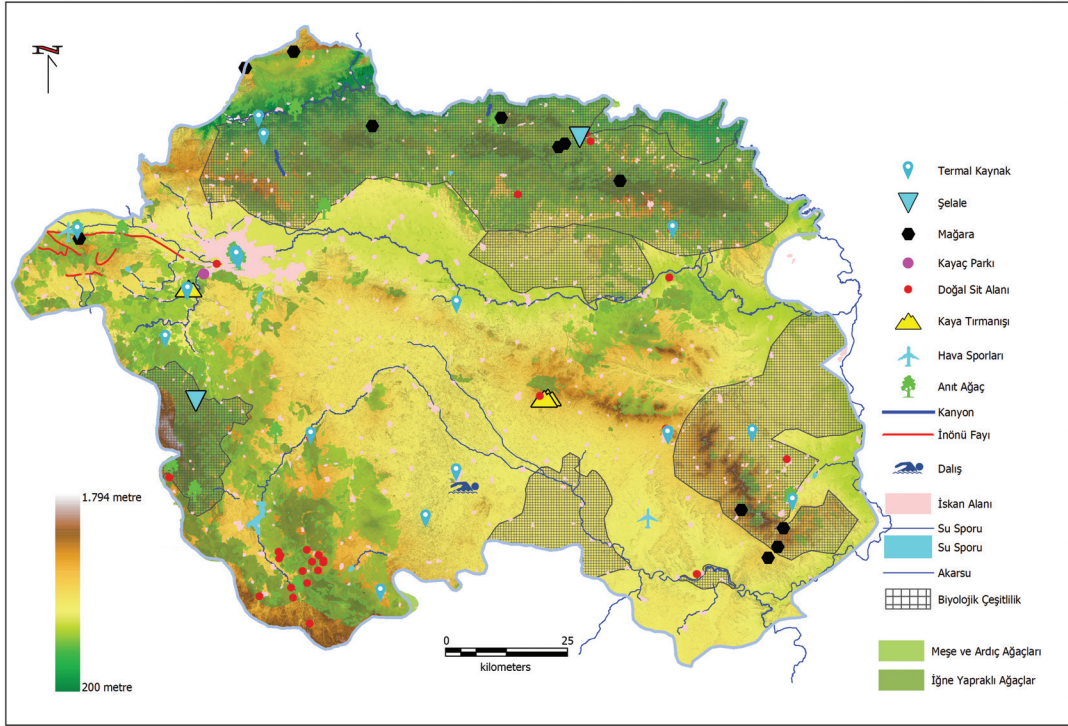
1-Şehrsel turist: Başka bir şehir veya ülkeden eğlenip dinlenme amacıyla gelen, şehirde en az bir gece konaklayan (akraba-arkadaş yanında konaklama da olabilir) ve turizm endüstrisinin sağladığı kolaylıklardan yararlanan kişi; Şehrsel rekreasyonist: şehirde konaklamayarak günlük gelip gidenler (Özgüç, 2007).

2-Turizm Kaynağı: Bir bölgenin veya yerin turizm potansiyeline sahip varlıklarını ifade eder. Bu kaynaklar, doğal, kültürel, tarihi, sanatsal, ekonomik veya başka türde olabilir. Turizm Çekiciliği: Bir bölgenin veya yerin turistleri kendine çekme gücüdür.

Eskişehir İlinin Jeoturizm Potansiyeli

Eskişehir ilinde jeoturizm amaçlı olarak değerlendirilebilecek iki önemli alan bulunmaktadır. Yazılıkaya 3. Jeolojik Zaman'da oluşan bir tuf platodur ve volkanik tüflerin yaygınlığı, peribacası ve mantar kaya gibi şekillerin arazide görülmesine neden olmuştur. Yazılıkaya Platosu Türkmen Dağı'nı da içerecek şekilde genişletilebilir. İnönü Fayı'nın bu alana dâhil edilip edilmeyeceği saha çalışması sırasında belirlenecektir. Han ilçesindeki yer altı şehri, Yazılıkaya'daki Kırkgöz Kayalığı ve Yazılıkaya Anıtı gibi birçok Frig eserini içermektedir. Tuf platolarının savunmaya uygunluğu ve tabanlı vadilerdeki verimli alüvyonlu toprak varlığı, Friglerin bu bölgelerde konut ve yerleşim kurmalarını kolaylaştırmıştır. Bu nedenle vadilerde birçok Frig eserine rastlanmaktadır. Tüfler, Frig uygarlığının arkeolojik izlerini günümüze taşımış ve bölgenin biyolojik çeşitliliğini zenginleştirmiştir. Doğal erozyon ve diğer çevresel etmenlerle aşınan tüfler, eşsiz doğa ve kültür anıtlarını ortaya çıkarmıştır. Bu özellikler, bölgeyi yürüyüş, bisiklet ve atlı turlar için çekici hâle getirmekte ve jeoturizm açısından bölgeyi rakiplerinden ayırmaktadır. Bu alandaki arkeolojik, tarihi ve kültürel kaynakların korunması da önem kazanmaktadır. Bu noktada jeopark bir çözüm olarak belirlenmektedir. Çünkü UNESCO tescilli jeoparklarda sadece jeolojik ve jeomorfolojik bileşenleri değil aynı zamanda tüm canlı varlıkları da kapsar. Bu canlı varlıklar arasında bitki ve hayvanlar âleminin yanı sıra insan ve insanla ilgili tüm somut ve soyut değerler de jeosittir. Jeoparklar, koruma ve yerel refahı geliştirme amacı güderken turizm hareketliliği için küresel çapta çekim gücüne sahiptirler. Ayrıca şehir merkezi ve hinterlant ilişkisi güçlendirilebilir ve bölgesel refaha olumlu katkı sağlanabilir.

Sivrihisar Dağları da jeoturizm potansiyeline sahip bir başka alan olarak göze çarpmaktadır. Bu alanın sınırlarının biyolojik çeşitlilik ve kültürel zenginlikleri de göz önüne alarak geniş-

Harita 1. Eskişehir İlinin Doğal Turizm Kaynakları

letilmesi, dağ ve insan etkileşimini vurgulayarak turizm hareketliliği açısından daha etkili olabilir.

Eskişehir ili 30'dan fazla mağara oluşumu ile mağara turizmi açısından bir potansiyele sahiptir. İki turizm amaçlı kanyonun yanı sıra diğer jeoturizm kaynakları da (şelaleler, düdenler, peribacaları) sürdürülebilir turizm ilkeleriyle değerlendirilebilir. Belirtilen turizm kaynaklarını Harita 1'de bulabilir ve konumlarını inceleyebilirsiniz.

Sağlık Turizmi Potansiyeli

Turizm eğilimleri açısından, sağlıklı yaşamak ve genel iyilik hâlini artırmak da seyahat motivasyonları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, sağlık turizmi, bireylerin koruyucu, tedavi edici, iyileştirici ve sağlığı geliştirici hizmetler almak amacıyla yaşadıkları ülke dışında veya kendi ülkelerinde farklı bir bölgeyi ziyaret

etmelerini ifade etmektedir. Sağlık turizmi, termal turizm, üçüncü yaş turizmi, engelli turizmi ve medikal turizm gibi kavramları içermektedir.

Eskişehir, jeolojik yapısı nedeniyle zengin termal kaynaklara sahip bir ildir. Eskişehir-Merkez, Kızılinler, İnönü Ilıcaları, Yenisoğça, Mihalgazi- Sakarılıca ve Sivrihisar termal alanları, bu zengin kaynakların birkaç örneğidir. Özellikle Kızılinler ve Sakarılıca sıcak suları, Bakanlar Kurulu kararıyla Termal Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir (bkz. Harita 1). Turizm merkezi olarak belirlenen bölgelerin yanı sıra, Eskişehir'de birçok hamam ve sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Jeotermal enerji amaçlarına hizmet etmese de sıcak su kaynakları su rekreasyonu ve hamam kültürü için avantajlı bir potansiyele sahiptir.

Sağlık turizmi açısından, Eskişehir'de Sağlık Bakanlığı tarafından yetki belgesi olarak hizmet verebilen sağlık kuruluşları da bulunmak-

tadır. Bu kuruluşlar, tıp turizmi alanında hizmet sunmaktadır. Ayrıca, Mahmuđiye'de bulunan atlı terapi (hipoterapi), bölgenin tarihi ve ekonomik dokusunu yansıtarak turizmi çekici kılmaktadır.

Yaşlı ve engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılımını sağlamak amacıyla erişilebilir tesisler önemli olup Eskişehir'de üçüncü yaş ve engelli turizmüne hizmet verebilecek oteller ve engellilerin spor yapabilecekleri Engelsiz Park gibi alanlar bulunmaktadır.

Klimatizm; temiz hava, dinlenme, eğlenme ve tatil yapma faaliyetlerini içerir ve sağlık turizmi bağlamında değerlendirmek mümkündür. Dağların orman örtüsü, rüzgâr hızını hafifletir, bağıl nem dengesini sağlar ve reçine kokuları gibi faktörlerle birleşerek sağlık için uygun koşullar yaratır. Ayrıca, dağların sıcaklıklarının nispeten kararlı geçtiği ve doğanın sunduğu huzurlu ortamların insanların sağlığını desteklediği bilinmektedir (Doğanay, 2001.) Bu, iklim kürleri için mükemmel bir zemin oluşturur. Orta yükseklikteki dağlar, özellikle reçinelerin rahatlatıcı etkisi göz önünde bulundurulduğunda iğne yapraklı ağaçlarla kaplı alanlar klimatizm için ideal ortamlar sunar. Eskişehir ilinde dağ ikliminin insanları rahatlatıcı ve sağlığı güçlendirici etkileri turizm amaçlı kullanılabilir. Klimatizm için en uygun bölgeler, Karadeniz geçiş iklimi etkisi altındaki orta yükseklikteki Bozdağlar-Sündiken Dağları'dır, özellikle Mihalgazi'nin alçak kesimlerinde kızılçam ormanlarına rastlanmaktadır. Klimatizme uygun diğer bir alan ise Türkmen Dağları ve Yazılıkaya Platosu'dur. Bu bölge, iğne yapraklı ormanlara sahip olup Akdeniz geçiş ikliminin etkisindedir.

Türkmendağı ve Kalabak çevresinde ise karaçamlar yaygındır. Eskişehir ilindeki klimatizme uygun sahaların şehir yaşamından uzak olması, klimatizm temalı ekoturizm/kırsal turizmin geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Dağların doğal güzelliklerini gözlemlemek, doğal ortamda kamp yapmak, köy evlerinde konaklamak ve birkaç günlük yürüyüşlere katılmak amacıyla orta yüksekliklere yapılan tırmanışlar hızla popüler hâle gelmektedir. Sarıcakaya ve Mihalgazi ilçelerindeki mikroklima alanları, yaz mevsiminin uzun, sıcak ve kurak geçtiği bölgelerdir. Bu mikroklima alanları, ekoturizm/kırsal turizm olanaklarını destekleyen özelliklere sahiptir.

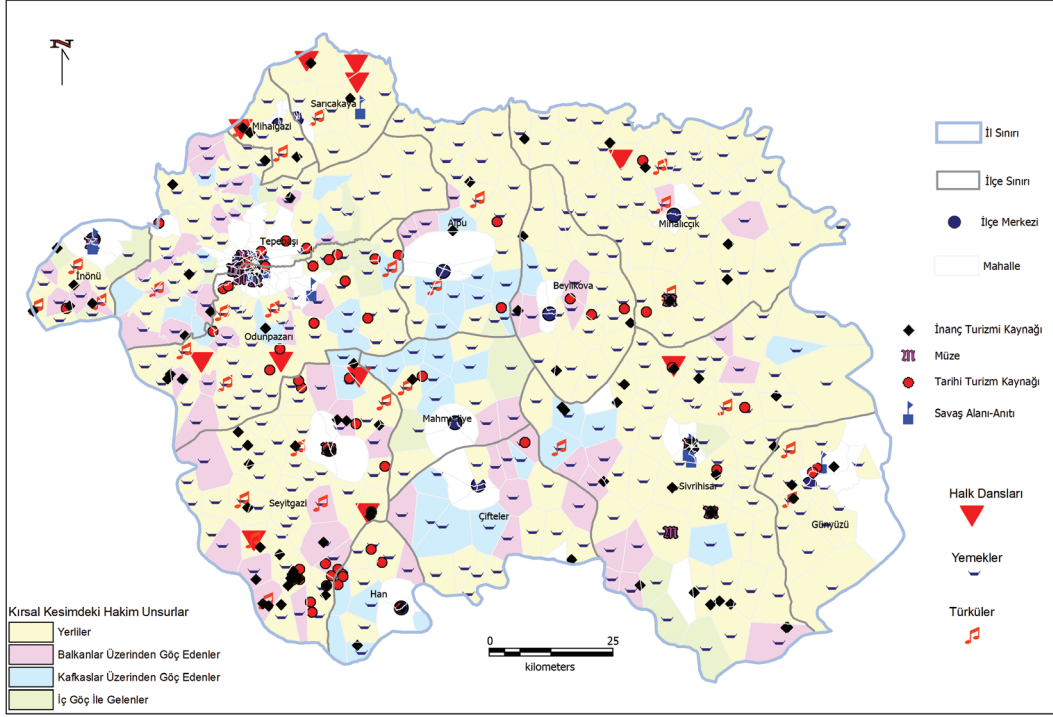
Spor Turizmi Potansiyeli

Eskişehir'de şehir merkezi, spor turizmi için uygun spor sahalarına sahiptir ve birçok ulusal, uluslararası karşılaşmaya ev sahipliği yapmaktadır.

Alpinizm için ideal olan bölgelerden biri, görkemli jeolojik yapısıyla dikkat çeken Sivrihisar Dağları'dır. Bu dağlar, çeşitli yer şekillerini barındırarak tırmanış için oldukça çekici bir ortam sunmaktadır. Bozdağ-Sündiken Dağları'nın kıvrılmış kayaları ise çeşitli vadelerin oluşmasına katkı sağlamıştır. Eğlence amaçlı tırmanışlar ve doğa yürüyüşleri için Bozdağ Sündiken Dağları ile Türkmen Dağları çekicidir. Bu alanlar, termal sular, anıt ağaçlar, mağaralar, şelaleler, biyolojik çeşitlilik gibi doğal turizm kaynaklarıyla birleştirildiğinde, sadece doğal değil aynı zamanda tarihi, inanç, yöresel mutfak ve halk kültürü gibi kültürel kaynakları da içeren geniş bir turizm potansiyeli sunmaktadır.

Eskişehir'deki mağaralar ve kanyonlar doğa temelli spor ve turizm etkinliklerine uygun alanlar olarak değerlendirilebilir. Eskişehir'in, 30'dan fazla mağarasıyla mağara turizmi potansiyeli yüksektir, ancak henüz turizme açılan bir mağarası bulunmamaktadır. Bu mağaraların turizme kazandırılabilmesi için erişilebilirlik ve sürdürülebilir turizm çerçevesinde iç düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Eskişehir ilinde atıl durumda birçok termal su kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynaklar, doğrudan havuza verilebilecek sıcaklıkları ile su rekreasyonu tesisleri olarak kullanılabilir. Bu tesisler, spor turizmi için planlanan tesislerin maliyetini düşürebilir ve faaliyetleri yıl boyunca genişletebilir. Yeni Sofça köyü çevresindeki bu spor turizmi tesisleri, geçmişten gelen atlı turizm geleneğini destekleyebilir. Doğal, tarihî ve kültürel altyapı, atlı tur rotaları ile birlikte yürüyüş ve bisik-

Harita 2. Eskişehir ilinin beşerî turizm kaynakları

let turları için de güçlü bir temel oluşturmaktadır.

Spor turizmi için öne çıkan ilçeler İnönü, Sivrihisar ve Çifteler'dir. Eskişehir'deki tektonizma, çeşitli fay hatlarını oluşturmuştur. İnönü ilçesi civarında fay diklikleri belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu diklikler, İnönü'nün adını aldığı karstik mağaralara ev sahipliği yapmıştır. İnönü ilçesi, uçurumlar ve hava akımı nedeniyle bir hava sporları merkezi hâline gelmiştir. Eskişehir'in Türk Havacılık tarihindeki ve Kurtuluş Savaşı'ndaki stratejik rolü göz önüne alındığında, havacılık sporları doğal yapı ve kültürel mirasın birleşimi olarak anlam kazanmaktadır. Sivrihisar'da ise ilçe sakinlerinin Kurtuluş Savaşı sırasında düzenli ordu için uçak satın alması, ildeki havacılık sanayisi ve havacılık spor tesislerinin bulunması fark yaratmaktadır. Sivrihisar kayalıkları da spor turizmi potansiyelini işaret etmektedir. Sakarya Nehri, Çifteler ilçesinde "Sakaryabaşı" mevkiinden bir mağaradan/kaynaktan doğmak-

tadır. Çifteler, Sakarya Nehri'nin doğduğu mağara su altı/dalış sporu için benzersiz fırsatlar sunmaktadır. Akarsular, estetik açıdan büyüleyici olmalarının yanı sıra içinden geçtikleri şehirlere doğal bir çekicilik katar. Eskişehir'deki, akarsularda yapılan ve çeşitlendirilebilecek tekne turları, kano, rafting ve su kayağı gibi etkinlikler, kırsal ve şehir turizminin vazgeçilmez bir parçası hâline gelebilir.

Tarih Turizmi Potansiyeli

Eskişehir ili Neolitik Çağ'dan günümüze kadar uzanan zengin bir yerleşim tarihine sahiptir. Eskişehir'de höyükler, tarihi yapılar, antik şehirler ve birçok çeşitli tarihi eser bulunmaktadır, sürekli yerleşim sonucunda farklı dönemlere ait eserler bir arada bulunmaktadır.

Demircihöyük, bilinen en eski yerleşik düzenin bulgularını sunan bir alan olarak öne çıkar. Kalkolitik Çağ'da Demircihöyük, Küllüoba

ve Kanlıtaş Höyük gibi kaya zemin üzerine kurulmuş yamaç yerleşimlerine ev sahipliği yapmıştır. Eskişehir'in Tunç Çağı'ndaki yerleşim yerleri arasında Demircihöyük, Küllüoba, Çavlum Höyük ve Kültepe Höyüğü bulunmaktadır. Ayrıca, günümüzde Frigya olarak adlandırılan bölge, özellikle Frigler Dönemi'nden kalan kültürel miras alanlarıyla dikkat çeker ve Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illeri arasında Friglerin yoğun yerleşim merkezlerine ev sahipliği yapar.

Eskişehir'de Helenistik Dönem'e ait izlere rastlanır; Justiniapolis (Sivrihisar), Midaion (Karahöyük-Alpu), Nakoleia (Seyitgazi), Metropolis (Kümbet-Seyitgazi), Santabaris (Han-Bardakçı) ve Hanköy Doğu Roma Dönemi'ne ait şehirler arasındadır. Askeri ve ticari açıdan stratejik öneme sahip olan Eskişehir, Araplar ve Selçuklular arasındaki savaşlarda Doğu Roma ordularının toplandığı bir yer olmuştur. Eskişehir ve çevresi, 1180'lerde tamamen bir Türk yurduna dönüşmüş ve 13. yüzyılın sonlarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin Sultanönü sancağının merkezi olmuştur.

Osmanlı Döneminde Orhan Bey zamanında Eskişehir, Osmanlı Devleti'nin topraklarında yer alarak Karacaşehir Camii, Karacahisar Kalesi, Sivrihisar Saat Kulesi, Kurşunlu Camii ve Külliyesi, Osmanlı Evi, Zaimağa Konağı, Beylerbeyi Konağı ve Gevur (Ermeni) Hamamı gibi birçok esere ev sahipliği yapmıştır. Bu zengin tarih, Eskişehir'i tarih turizmi açısından önemli ve çekici bir destinasyon hâline getirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte özellikle sanayi alanında yapılan yatırımlar, şehre sosyal ve kültürel açılardan canlılık kazandırmıştır. 1925 yılında il olan Eskişehir, Cumhuriyet dönemine ait birçok önemli esere ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyet Tarihi Müzesi, Eskişehir Atatürk Lisesi, Porsuk (Turing Klöp) Oteli, Gar Binası, Eskişehir Subay Orduevi, Devrim Arabası, Odunpazarı Tarihi Alanları, Türkiye-Kore Dostluk Anıtı, Günyüzü Sakarya Şehitler Anıtı ve Müzesi gibi eserler, şehrin tarihine ışık tutan önemli yapıtlardır.

Frig Yolu kültür rotası, Dağlık Frigya

Bölgesi'nde turizmi canlandırmayı ve kültürel ile jeolojik miras alanlarını korumayı amaçlayan bir girişimdir. Bu kültür rotasının bir bölümü Eskişehir ilinden geçmektedir. Gordion'un başkent olduğu bu rota, Frig ana tanrıçası Kybele'nin ana kült merkezi Pessinus (Ballıhisar-Sivrihisar), Friglerin dini merkezi olan Yazılıkaya-Midas Kenti (Han-Eskişehir) gibi önemli noktalardan geçerek doğal ve kültürel çekiciliklerin bir arada bulunduğu vadilerle Afyonkarahisar'a ulaşmaktadır. Harita 2'ye bakıldığında, Frig Kültür Rotası güzergâhında tarihi eserler, dini yapılar, mesire alanları, biyolojik çeşitlilik alanları ve anıt ağaçlar gibi birçok turistik değeri barındırdığı gözlemlenebilir. Bu turistik değerler, ziyaretçilere hem tarihî hem de doğal zenginlikleri bir arada deneyimleme fırsatı sunmaktadır.

Eskişehir ilinde başlıca 75 farklı tarihi çekicilik bulunmaktadır.

Bunların 5 tanesi Alpu ilçesinde

3 tanesi Beylikova ilçesinde,

1 tanesi Çifteler ilçesinde,

1 tanesi Günyüzü ilçesinde,

4 tanesi Han ilçesinde,

1 tanesi İnönü ilçesinde,

1 tanesi Mahmudiye ilçesinde,

2 tanesi Mihalıççık ilçesinde,

22 tanesi Odunpazarı ilçesinde,

20 tanesi Seyitgazi ilçesinde,

10 tanesi Sivrihisar ilçesinde ve

5 tanesi Tepebaşı ilçesinde yer almaktadır.

Ayrıca bunlardan 35 tanesi höyük,4 tanesi antik kent, 32 tanesi tarihi yapı olarak sınıflandırılmaktadır. Tarihi kaynakların 4 tanesi neolitik çağdan 6 tanesi kalkolitik çağdan, 15 tanesi erken tunç çağından, 13 tanesi orta tunç çağından, 11 tanesi genç tunç çağından,2 tanesi Hitit döneminden,44 tanesi Frig döneminden,6 tanesi Helenistik dönemden,17 tanesi Roma döneminden,11 tanesi Bizans döneminden,8 tanesi Selçuklu döneminden,15 tanesi Osmanlı döneminden ve 10 tanesi Cumhuriyet döneminden kalma eserlerdir (bkz Harita 2).

İl, doğal ve arkeolojik sit alanlarına sahip birçok turistik kaynağa ev sahipli-

ği yapmaktadır. Bunlar arasında Delikli Kaya Nekropolü, Köyiçi Höyük, Asarkale, Berberini Kilisesi, Köristanlar Nekropolü, Kocabaş Kale, Pişmiş Kale, Akpare Kale, Gökgez Kale, Doğanlı Kale, Battalgazi Nekropolü, Asarkaya, Seyrekkale Bizans Roma Nekropolü, Akhisar köyü Kale Mevkii, Dübecik Kale, Yazılıkaya ve Küçük Yazılıkaya Çevresi, Bahşeyiş Anıtı ve Çevresi, Zahren Deresi Vadisi, Karacaşehir Kalesi gibi tarihi zenginlikler yer almaktadır.

Bunlara ek olarak savaş alanları turizmi açısından İlin tamamı, önemli bir potansiyele sahiptir. Eskişehir, Millî Mücadele sırasında ve sonrasında ülkenin ulaşım kavşak noktasında bulunmasının etkisiyle önemli olaylara sahne olmuştur. Eskişehir özellikle Kurtuluş Savaşı'nın önemli muharebelerine ev sahipliği yapmış olması nedeniyle savaş alanları turizmi için potansiyel bir destinasyon olarak değerlendirilebilir. Anadolu Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından İnönü'den Sakarya'ya Millî Mücadele Rotasının Oluşturulması ve Etkilerinin İzlenmesi" adlı TÜBİTAK 3005 projesi yürütülmektedir. Bu proje ile İnönü, Eskişehir Kütahya ve Sakarya muharebelerinin hem tarih ve coğrafya eğitimini güçlendirmesi hem de milli bilincin geliştirilmesi amacıyla bir turistik rotaya dönüştürülmesi üzerinde çalışmaktadır. Turistik bir rotanın gelişmesiyle kırsal ve bölgesel kalkınmanın sağlanması beklenmektedir.

İnanç Turizmi Potansiyeli

Eskişehir, kesintisiz bir şekilde yerleşim tarihine sahne olarak zengin bir inanç tarihi tablosuna ev sahipliği yapmıştır. İl genelinde, tarihi ve turistik değeri olan birçok ibadet yeri bulunmaktadır. Camiler, mescitler, türbeler, külliye, kiliseler, mabetler, mezarlık ve nekropoller gibi çeşitli yapılar, farklı inanç sistemlerine ait eserleri barındırmaktadır.

Paganizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık dinlerine ait yapılar, Eskişehir'in zengin kültürel mirasını oluşturur.

İlginç bir şekilde, birden fazla inanç sis-

temine ait ibadet yapılarının varlığı, Eskişehir'in yerleşim tarihindeki çeşitliliğin bir yansımasıdır. Farklı dinlere ait ibadethanelerin bir arada ve ayakta kalması, aynı dinin farklı mezheplerine ait kutsal yapıların bulunması, Eskişehir'in hoşgörü, dostluk ve saygı geleneğinin tarih boyunca köklü olduğunu göstermektedir. İnanç tarihine dair detaylı araştırmalar, uzmanlar tarafından gerçekleştirildiğinde, kutsal alanlar hakkında elde edilen bilgiler, Eskişehir'i inanç turizmi için önemli bir destinasyon hâline getirebilir. Bu zengin miras, ziyaretçilere farklı inanç sistemlerine ait yapıları keşfetme ve anlama şansı sunmaktadır.

Eskişehir ilinde 100 adet inanç turizmi kaynağı bulunmaktadır. Eskişehir ilinin sahip olduğu inanç turizmi kaynaklarından 2 tanesi Alpu ilçesinde, 3 tanesi Beylikova ilçesinde, 1 tanesi Çifteler İlçesinde, 3 tanesi Günyüzü ilçesinde; 2 tanesi Han ilçesinde, 4 tanesi İnönü ilçesinde; 1 tanesi Mahmudiye ilçesinde, 3 tanesi Mihalgazi ilçesinde, 8 tanesi Mihalıççık ilçesinde; 8 tanesi Odunpazarı ilçesinde, 1 tanesi Sarıcakaya ilçesinde, 32 tanesi Seyitgazi ilçesinde, 27 tanesi Sivrihisar ilçesinde ve 5 tanesi Tepebaşı ilçesinde yer almaktadır. Bunlardan 38 tanesi Müslümanlar, 59 tanesi Hristiyanlar ve 49 tanesi Paganlar için önemli ibadet alanlarıdır. Ayrıca bu kaynaklardan 51 tanesi nekropoldür (bkz Harita 2).

Kırsal Turizm/ Ekoturizm Potansiyeli

Kırsal turizm ve ekoturizm, doğallığı bozulmamış ortamları arayan turistlerin ilgisini çeken iki önemli turizm unsuru olarak öne çıkmaktadır. Hem kırsal turizm hem de ekoturizm, doğaya ve yerel kültürlere duyarlı olmayı, biyolojik çeşitliliği korumayı, olumsuz çevresel ve kültürel etkileri en aza indirmeyi, yerel toplumların refahını desteklemeyi ve istihdam imkânlarını artırmayı amaçlar. Bu tür bir turizm, doğal alanları ve yerel kültürleri koruyarak, gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunur.

Eko turistler, sade ve basit hizmetleri tercih eder ve bu şekilde çevresel etki-

leri en aza indirirler. Eko turizm, yerel halkın girişimciliğini teşvik eder, yerel ürünlerin ve hizmetlerin turistlere sunulmasını sağlar. Bu sayede elde edilen gelirin büyük bir kısmını doğrudan yerel halkın refahına yansıtır.

Eskişehir'de şehirleşmenin az olduğu kırsal alanlar kırsal turizm için uygun potansi-

Balkanlar üzerinden gelen Pomaklar, Boşnaklar ve Balkan Muhacirleri (Arnavutluk, Yugoslavya, Bulgaristan ve Yunanistan'dan gelenler) gibi gruplar Eskişehir'in çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir. Aynı zamanda Kafkasya üzerinden gelen Karaçaylar ve Tatarlar, Adige, Sapsıg, Bijeduh, Kabardey, Besleney ve Abaza gibi Kafkasya kökenli gruplar da göç etmiştir. Bu kozmopolit yapı, Eskişehir'e kültür şöleni niteliğinde bir zenginlik katmaktadır. Her bir grup; müzikleri, dansları, oyunları, kostümleri, yemekleri gibi kültürel özelliklerini koruyarak, kültür turizmi, kırsal turizm, ekoturizm, jeoturizm, doğaya dayalı spor turizmi gibi farklı turizm türlerine değer katan bir çeşitlilik sunmaktadır.

yele sahiptir. Kırsal turizmi tercih eden turistler, ziyaret ettikleri bölgelerde yerel organik ürünleri tercih ederler, bu da kırsal tarımsal üretimi teşvik eder. Artan tarımsal üretim, kırdan şehre göçü durdurabilir ve kırsal alanlarda ekonomik canlanmaya katkıda bulunabilir.

Bu turizm türleri, Eskişehir'in zengin yerel kültürünü ve doğal güzelliklerini vurgular. Yöresel mutfağa verilen önem, kırsal turizm ve

ekoturizmin sunduğu deneyimleri zenginleştirir. Gıdaya dayalı festivaller ve turistik yöresel ürünlerin geliştirilmesi, turizmin hem yerel halkın refahına hem de bölgenin ve ülkenin genel ekonomisine katkı sağlamasına olanak tanır. Eskişehir'in kırsal ve doğal alanları, sürdürülebilir turizm projeleriyle daha geniş kitlelere ulaşabilir ve bu sayede bölgenin turizm potansiyelini artırabilir.

Halk kültürü de kırsal turizm için büyük bir zemin oluşturmaktadır. Eskişehir'in kozmopolit yapısı, turizm açısından büyük bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Bu çeşitlilik, ilin zengin kültürel dokusunu oluşturan farklı grupların ve kültürlerin bir araya gelmesini sağlamıştır. Eskişehir'in yerli unsurları arasında Manavlar, Türkmenler ve Yörükler bulunmaktadır. 18. yüzyıldan günümüze uzanan göç tarihine sahne olan bu ilin kırsal kesiminde, farklı kültürel unsurlar bir arada yaşayarak kendi öz kültürlerini korumuşlardır; bu durum dünya için önemli bir kültürel miras oluşturur. Balkanlar üzerinden gelen Pomaklar, Boşnaklar ve Balkan Muhacirleri (Arnavutluk, Yugoslavya, Bulgaristan ve Yunanistan'dan gelenler) gibi gruplar Eskişehir'in çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir. Aynı zamanda Kafkasya üzerinden gelen Karaçaylar ve Tatarlar, Adige, Sapsıg, Bijeduh, Kabardey, Besleney ve Abaza gibi Kafkasya kökenli gruplar da göç etmiştir. Bu kozmopolit yapı, Eskişehir'e kültür şöleni niteliğinde bir zenginlik katmaktadır. Her bir grup, müzikleri, dansları, oyunları, kostümleri, yemekleri gibi kültürel özelliklerini koruyarak kültür turizmi, kırsal turizm, ekoturizm, jeoturizm, doğaya dayalı spor turizmi gibi farklı turizm türlerine değer katan bir çeşitlilik sunmaktadır. Bu çeşitlilik, turistlere farklı kültürleri tanıma ve deneyimleme fırsatı sunar. Eskişehir'de gerçekleştirilecek turizm faaliyetleri, bu farklı ve çeşitli sosyal unsurların kültürel mirasını vurgulayarak daha çekici hâle getirilebilir.

Eskişehir il genelinde 22 farklı halk dansı derlenmiştir. Bu danslar arasında Alay, Arap Oyunu, Bebek Oyunu, Cezayir, Elindeki Mendil, Fındık Dalları, Harmandalı Zeybeği, Karakuş-Galkıma, Kasap Oyunu, Ka-

val Havası, Kesik Çayır/Küstüm, Konyalı, Köroğlu, Sel Önüne Söğüt Diktim-Ters Oyun, Sepetçioğlu Zeybeği, Sini Çevirme, Süpürgesi Yoncadan, Şıkırdım Oyunu, Yarelem, Yoğurdum Var, Yörük Kırka Kadın Zeybeği ve Zeybek Derler Adına oyunları yer almaktadır.

İl genelinde yerel halk tarafından söylenen 78 farklı türkü bulunmaktadır. Eskişehir'de Manav, Türkmen ve Yörükler'e ait 12 farklı yöresel kıyafet giyilmektedir. Bu kıyafetler arasında Sarka Pesent, Kıronn, Altıparmak, Canfez, Cezi, Sevai, Hint Kumaş, Bindallı, Dizbağlı, Elmasiye, Meydani ve Tamaşa yer almaktadır.

Eskişehir'in kırsal kesimindeki kültürel zenginlik, yöresel mutfak kültürünü içeren birçok turistik ürünü ortaya çıkarabilir. Eskişehir ili, yöresel yemekler bakımından oldukça zengindir. Her mahallede ve köyde farklı yemeklere rastlamak mümkündür.

Eskişehir geceleri, Sivrihisar geceleri, Seyitgazi geceleri, İnönü geceleri gibi etkinlikler, farklı kültürlerin müzikleri, türküleri, halk oyunları ve el sanatlarına ait öğeleri içerebilir. Yöresel türkülerin, halk danslarının ve kıyafetlerinin sergilenmesi, turistlere yerel kültürü daha yakından tanıma imkânı sağlar. Aynı zamanda bu etkinlikler, yerel halkla turistler arasında kültürel bir etkileşimi teşvik eder. Kırsal turizmde de bu çeşitliliği değerlendirmek mümkündür. Yerel geceler, kırsal alanlarda düzenlenecek festivaller ve etkinliklerle köy atmosferini ve geleneksel yaşam tarzını turistlere tanıtabilir. Yöresel yemeklerin sunulduğu, el sanatlarının sergilendiği bu etkinlikler, turistlere otantik bir deneyim sunabilir.

Eskişehir ilinde bulunan şelaleler, güçlü doğa sesleriyle insanlara heyecan verirken ruhsal bir dinlenme imkânı da sunmaktadır. Aynı zamanda manzara izleme ve fotoğraf çekme gibi çeşitli eğlence etkinliklerine imkân tanıyan şelaleler, ziyaretçilere doğanın güzellikleriyle bütünleşme fırsatı sunmaktadır (bkz Harita 1).

Tabiatın bitki örtüsü ve hayvanları, coğrafyanın doğal görünümünün vazgeçilmez birer parçasıdır. İç Anadolu Bölgesi'nde yarı kurak iklim hüküm sürse de, bölge genelinde ağaçla-

rın yetişmesi için uygun bir ortam bulunmaktadır. İnsanların kolayca erişemediği alanlarda doğal bitki örtüsü, diğer canlılar için yaşamaya elverişli ortamları korumuştur. Eskişehir ilinde, büyük şehirlerdeki doğal ortamın kaybolduğu yerlere kaçış için güzel ormanlık alanlar bulunmaktadır. Eskişehir'in önemli orman bölgeleri arasında Çatacık, Mihaliççık, Sarıcakaya, Seyitgazi, Büyükyayla ve Kalabak bulunmaktadır. Sündiken Bozdağlar'ın kuzeyinde sarıçamlar, Sarıcakaya ve Mihalgazi'de kızılçamlar, Türkmenadağı ve Kalabak çevresinde ise karaçamlar yaygındır. Her ağaç türü, kendine özgü görüntüler, kokular veya kullanım alanlarıyla bir turizm çekiciliği oluşturabilir (bkz Harita 1).

Eskişehir'de turizm açısından değerlendirilebilecek zengin ve korunan alanlar bulunmaktadır. Anıt ağaçlar, tarihi, mistik, folklorik ve boyutsal olarak sınıflandırılabilir. Bu anıt ağaçlar Eskişehir ilinin farklı bölgelerinde bulunmakta ve bölgeye zenginlik katmaktadır. Biyolojik çeşitlilik, türler arasındaki farklılığı ifade eder; bu çeşitlilik, türler arasındaki farklılık ve ekosistem çeşitliliği de dâhil olmak üzere Eskişehir'in biyolojik çeşitlilik bakımından önemli bir bölge olduğunu gösterir. Eskişehir'de uluslararası ölçütlerde 7 önemli doğa alanı bulunmaktadır ve av ve avlak sahaları da mevcuttur (bkz Harita 1).

Eskişehir'e Gelen Turistlerin Özellikleri

Eskişehir'e gelen yerli turistin büyük bir kısmının şehrsel rekreasyonist ve şehrsel turist olduğu anlaşılmaktadır. Yerli turist profili şu şekilde özetlenebilir:

•Ziyaretçilerin çoğunluğu genç ve orta yaş gruplarından oluşmaktadır.

•Öğrenci ve memur ağırlıklı olmak üzere emekli, işçi ve serbest meslek sahibi kişiler de kente ziyarette bulunmaktadır.

•Gelen turistlerin büyük çoğunluğu düşük ve orta gelir seviyelerine sahiptir.

•Eğitim düzeyleri genellikle yüksektir.

•Ziyaretçilerin yarısından fazlası kendini gezgin ve turist olarak tanımlamaktadır.

•Gelen ziyaretçilerin yarısı otobüsle, dörtte birden fazlası kendi özel araçlarıyla, beşte biri yakınında trenle seyahat etmektedir.

•Çoğu turist seyahatlerini bireysel olarak planlamakta ve gerçekleştirmektedir.

•Yarıya yakını arkadaşlarıyla, dörtte biri eşi ve çocuklarıyla birlikte seyahat etmektedir.

•Ziyaretçilerin üçte biri 1 gün, diğer üçte biri ise 2 gün boyunca konaklamaktadır.

•Turistlerin beşte biri konaklama tercih etmemekte, dörtte biri tanıdıklarının yanında kalmayı seçmekte, dörtte biri ise genellikle 3 ve 4 yıldızlı otelleri tercih etmektedir.

•Yerli turistlerin yaşadıkları yerlere bakıldığında ziyaretçilerin çoğunluğu sırasıyla İstanbul, Ankara, Kocaeli, Bursa, İzmir, Samsun, Eskişehir (ilçelere ziyaret eden), Antalya, Konya, Isparta ve Tekirdağ'da ikamet etmektedir. Yerli turistlerin katıldıkları etkinlikler, ziyaret ettikleri yerler ve konaklama sürelerine dair gözlemlere dayanarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

•Yerli turist akışı genellikle şehir merkezine odaklanmıştır ve Eskişehir ilçelerine yönelik turist akışı sınırlıdır. Seyitgazi gibi ilçeler ziyaret edilse de bu ziyaretler genellikle kısa sürelidir.

•Söz konusu turistlerin yaklaşık olarak yarısı alışveriş yapmayı tercih ederken dörtte biri tarihi yerleri gezmektedir. Diğer aktiviteler, park ziyaretleri, müze gezileri, ilçe turları, spor etkinlikleri, festivaller ve doğa yürüyüşleri gibi deneyimlere katılım düzeyleri ise sınırlıdır.

•Eskişehir'de kültür turizmi çekicilikleri, katılımcılar arasında özellikle kadınlar ve paket turla gelen turistler tarafından daha fazla önemsenmektedir. Müzeler, tarihi ve arkeolojik yapılar, kültürel etkinlikler, sanat etkinlikleri ve ilin kültürel çevresi bu gruplar tarafından özellikle değerli bulunmaktadır.

•Eskişehir'i çekici kılan faktörler arasında ulaşım kolaylığı, genel fiyat düzeyi, şehir içi ulaşım imkânları ve aile/arkadaş ziyareti öne çıkmaktadır. Bu özelliklere kadınlar, paket turla gelenler ve düşük gelir grupları daha fazla önem vermektedir.

•Yerli turistler, dinlenme imkânları, konaklama tesisinin rahatlığı, şehri keşfetme, konaklama fiyatları, doğal güzellikler ve manzara, macera ve iklim gibi faktörlere önem vermektedir. Bu özellikleri bekârlar, kadınlar, paket turla gelenler, gençler ve düşük gelir grubundakiler daha fazla önemsemektedir.

•Bekâr, kadın, paket turla gelen, genç ve düşük gelir grubundaki turistler, Eskişehir'in eğlence olanakları, gece hayatı, dans etkinlikleri, macera etkinlikleri, spor etkinlikleri ve alışveriş olanaklarına daha fazla önem vermektedir.

•Yerli turistler arasında tırmanma aktiviteleri, yoga etkinlikleri, bisiklet aktiviteleri, kamp aktiviteleri, avcılık ve mağara gezme faaliyetleri gibi etkinliklere karşı ilgi genel olarak düşüktür. Ancak bu tür etkinliklere olan ilgi bekârlar, paket turla gelenler, gençler ve düşük gelir grubundakiler arasında daha belirgin bir şekilde varmıştır.

Yabancı misafirlerin çoğunluğu genellikle Eskişehir'e iş seyahati, bilimsel etkinliklere katılım veya öğrenim amacıyla gelmektedir. Ayrıca, arkadaş ziyareti, dinlenme ve gezi amaçlı gelen misafirlerin de bulunduğu gözlemlenmektedir. Geliş amaçlarından anlaşıldığı üzere, bu ziyaretçilerin çoğunlukla yüksek eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir .

Tablo 1. Eskişehir'in Tanıtımında Kullanılabilecek Unsurlar.

<p>Eskişehir halkı için kullanılan tanımlamalar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • İyi • Kibar • Misafirperver/Yardımsever • Hoşgörülü • Kültürlü • Genç (öğrenci şehri) • Yardımsever • Sıcakkanlı/cana yakın • Güler yüzlü • Doğal 	<p>Eskişehir'de dikkat çeken yerler/unsurlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sazova Bilim Kültür ve Sanat Parkı • Porsuk Çayı • Odunpazarı evleri • Tematik müzeler • Sivrihisar şehri • Seyit Battalgazi Külliyesi • Yazılıkaya (Anıt, Dağlık Frigya, Frig Vadisi) • Yunus Emre • Kent Park • Hediyelik eşyalar • Gece hayatı • Kültür ve sanat faaliyetleri • Sıcak su kaynakları • Tarihi zenginlikler • Doğal zenginlikler • Seyitgazi ve inanç turizmi • Yöresel lezzetleri sunan restoranlar • Göçmen mutfak kültürü • Yemekler • Tarihi evler • THK Hava sporları • Sıcak sular/hamam kültürü • Eğlence mekânları • Alışveriş olanakları
<p>Şehir için kullanılan tanımlamalar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Güvenli • Canlı • Genç (öğrenci şehri) • Kendine özgü • Avrupai • Modern • Otantik • Yaşayan • Özgür • Temiz • Güzel • Düzenli • Sıcak • Keyif veren • Yenilikçi • Hareketli • Sakin • Şirin • Çekici • Genç ruhlu • Kaliteli • Tarihle iç içe geçmiş • İnsanı motive eden şehir atmosferi • Her bütçeye uygun • Yaşanabilir • İnsanı kendine çeken • Manzarası güzel • Eski ve modern atmosfer 	

Eskişehir'e Gelen Turistlerin Değerlendirmeleri

Turistlerin bir yerin coğrafi görünümüne tepkisi, o yerin tanıtımı, pazarlaması ve sürdürülebilir turizm açısından kritiktir. Turistlerin Eskişehir'i değerlendirmeleri şu şekilde özetlenebilir:

•Eskişehir halkına yönelik olumlu izlenimler ön plana çıkmaktadır. Şehre yönelik özellikler arasında ise şehrin kendine özgü kimliği, batılı, modern, yaşayan, özgür, temiz, güzel, güvenli, düzenli ve marka olma nitelikleri öne çıkmaktadır.

Bir yerin turistik çekiciliğinin temeli, o bölgede bulunan turizm kaynaklarından gelir. Her turizm kaynağının turist çekim gücü, potansiyele eklenen planlama, yatırım, kalite ve pazarlama bileşenlerinin etkileşimiyle ortaya çıkar. Bir turistik yer, görülecek ve yapılacak çeşitli şeylerden oluşan, birbirini tamamlayan ve geliştiren bir küme olarak değerlendirilmesi durumunda izole bir turistik özellikten çok daha fazla çekicilik sunabilir. Turistler büyük çekicilikler olması durumunda uzak mesafelere seyahat ederler. İlaveten büyük çekim gücüne sahip bir turizm arzı, diğer küçük turizm çekiciliklerinin ziyaret edilebilirliğini de artırır.

•Eskişehir'in Sazova Bilim, Kültür ve Sanat Parkı, müzeleri, Porsuk Çayı, Odunpazarı evleri, tarihi ve doğal zenginlikleri gibi özellikleri, ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Ayrıca, şehrin güzellikleriyle birlikte çeşitli ve kolay ulaşılabilir gezilecek yerlere sa-

hip olması da ziyaretçileri cezbetmektedir.

•Yerli turistlerin kültür ve sanat faaliyetlerinin şehirde yaygın olması nedeniyle Eskişehir'i bir kültür şehri olarak tanımladıkları gözlemlenmiştir. Restoranlardaki çeşitli ve bütçeye uygun lezzetler, göçmen mutfak kültürü ve yöresel yemekler de ziyaretçilerin beğenisini kazanmıştır. Bu durumun, turistlerin Eskişehir ilindeki ve ilçelerindeki farklı turizm çeşitlerinin ve turistik çekiciliklerin farkında olmamaları ve ilçelere ulaşımın zorluğu gibi faktörlere bağlı olarak ortaya çıkabileceği düşünülmektedir.

•Eskişehir'e gelen yabancı turistlerin daha çok kongre, sergi veya diğer profesyonel işler nedeniyle Eskişehir'de konaklamalarına, farklı motivasyonlarla şehri ziyaret etmelerine rağmen, şehirle etkileşimde bulunarak olumlu deneyimler yaşadıkları söylenebilir. Turistlerin Eskişehir'e yönelik değerlendirme lerinden hareketle ilin tanıtımında kullanılacak anahtar unsurlar Tablo 1'de özetlenmiştir.

Eskişehir İlinin Potansiyel Turizm Pazarları

Türkiye, dünya turizmi açısından önemli bir destinasyon olarak kabul edilmektedir, özellikle Avrupalı turistlerin ilgi odağı olmuştur. Ancak, ülkemiz son yıllarda sadece Avrupa pazarına bağımlı olmanın getirdiği zorlukları yaşamaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin turizm sektörü, pazar çeşitlendirmesi ve yeni pazarlara açılma stratejileri üzerinde çalışmaktadır. Ülkemizde turizm tanıtım ve pazarlama faaliyetleri, sadece Avrupa değil, aynı zamanda Uzakdoğu ülkeleri, Arap ülkeleri, Güney Amerika ülkeleri gibi farklı coğrafyalara da odaklanılmalıdır. Bu konuya 12. Kalkınma Planınının 528.3 tedbirinde de vurgu yapılmıştır. Bu çeşitlenme çabaları, Türkiye'nin turizm gelirlerini artırmak ve sektörün sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Eskişehir, bu çeşitlenme stratejilerine uygun olarak dış turizmde talep yaratacak özelliklere sahiptir. Eskişehir için potansiyel pazarların araştırılması ve uygun stratejilerin

Tablo 2. Farklı Milliyetlere Göre Sunulabilecek Turizm Ürünleri

Milliyeti	Seyahat güdülleri	Turizm ürünü
Almanlar	Sıcak ve kurak iklim Doğa ve biyolojik zenginlikler Macera ve sportif faaliyetler Yöresel kültürler Şehirde târihi mekânlar/müzeler Eğlence olanakları Yöresel mutfak seçenekleri	Doğa turları Yürüyüş rotaları Biyolojik geziler Doğa temelli turistik spor faaliyetleri Hava sporları organizasyonları Arkeolojik turlar Çiftlik turizmi Yöresel yemek etkinlikleri
İngilizler	Doğal zenginlikler Özgün deneyimler Kültürel etkileşim Festivaller ve müzik etkinlikleri Hamamlar/Termal sular/Wellness Tarihi mekânlar/müzeler Yöresel mutfak seçenekleri	Jeoturizm gezileri Doğa turları Kültürel deneyim içeren aktiviteler Klimatizm temalı köy pansiyonculuğu Hava sporları organizasyonları Çiftlik turizmi Doğa temelli sporlar
Hollandalılar	Târihi çekicilikler Yerel kültür Sağlıklı yemek Sportif faaliyetler Yöresel mutfak (sağlıklı beslenme temalı)	Sportif faaliyetler Yöresel yemekler Deneyime dayalı yemek atölyeleri Klimatizm temalı köy pansiyonculuğu Hava sporları organizasyonları Çiftlik turizmi
Fransızlar	Yerel kültür Açık hava etkinlikleri Atlı turlar Alışveriş Eğlence Açık hava etkinlikleri Yöresel mutfak	Atlı turlar Kültürel etkinlikler Doğa turları Köy pansiyonculuğu Hava sporları organizasyonları Çiftlik turizmi
Belçikalılar	Yerel köy ve kasabalar Doğa sporları Yerel kültür Şehir gezileri Şehrin târihi mekânları Şehrin kültürel özellikleri Müzeler/Arkeoloji müzeleri Yöresel mutfak seçenekleri	Köy rotaları Doğa sporları Kültürel etkinlikler Yöresel yemekler Müzeler Şehir turizmi çekicilikleri
Amerikalılar	Yerel kültür Târihi hikâyeler Atlı turlar Yöresel mutfak Hamamlar/Termal sular/Wellness Tarihi çekicilikler Kültürel çekicilikler	Târihi turlar Atlı turlar Kral Midas hikâyeleri Kültür geceleri Spor etkinlikleri Hava sporları organizasyonları Yöresel yemekler
Brezilyalılar, Arjantinli ve Kolombiyalılar	Kültürel değerler Yöresel yemek Arkeolojik çekicilikler Eğlence olanakları	Kültürel etkinlikler Yöresel yemek deneyimi Arkeoloji müzeleri Eğlence mekânları

	Tematik parklar Dini değerler	Şehir turları Sivrihisar/İnanç turizmi rotası
Güney Koreliler	Doğal zenginlikler Kültürel miras değerleri Târihi çekicilikler Arkeoloji Alışveriş olanakları Şehrin Avrupalı coğrafi görünümü Kültürel yakınlık Yöresel mutfakta benzerlik	Jeotur rotası Sıcak su havuzları SPA-Wellness Târihi turlar Klimatizm temalı konaklama Alışveriş merkezleri Kültür turları
Çinliler	Yeni deneyimler Dinlenme Doğal ve kültürel miras Târihi çekicilikler	Atlı turlar SPA-Wellness Târihi turlar Bisiklet rotaları Jeoarkeopark bölgesinde scooter turları
Japonlar	Yeni deneyimler Kültürel miras değerleri Doğal zenginlikler	Târihi turlar Târihi hikâyeler Yürüyüş rotaları
Ruslar	İklim Kültürel değerler Alternatif turizm türleri Târihi mekânlar / müzeler Eğlence olanakları Yöresel mutfak seçenekleri	Yürüyüş ve bisiklet turları Su sporları Sivrihisar/İnanç turizmi rotası Şehir turları Hava sporları organizasyonları
Ukraynalılar	İklim Kültür ve tarih turları Târihi mekânlar / müzeler, alışveriş Eğlence olanakları Yöresel mutfak seçenekleri Kırsal çekicilikler	Jeoturlar Kültürel turlar Eko turizm etkinlikleri Kırsal turizm etkinlikleri Sivrihisar/İnanç turizmi Şehir turları Klimatizm temalı konaklama
Hintliler	Yenilik arayışı Stresten uzaklaşmak Avlanmak Alışveriş olanakları Kongre, fuar, düğün Şehir çekicilikleri Kültürel çekicilikler Hamamlar/Termal sular/Wellness	Termal havuzlar Atlı turlar Şehir turları Kültür turları Kongre, fuar ve düğün etkinlikleri Av turizmi Alışveriş merkezleri Etkinlik turizmi çekicilikleri
Araplar	Doğal güzellik Sağlık turizmi kaynakları Lüks konaklama Lüks alışveriş Temalı parklar Kültürel yakınlık Dini yakınlık Hamamlar/Termal sular/Wellness	Doğa turları Sıcak su havuzları SPA-Wellness Şehir turizmi çekicilikleri Lüks konaklama işletmeleri Lüks alışveriş merkezleri Kültürel bağlar vurgusu Dini yakınlık vurgusu

İranlılar	Alışveriş olanakları Eğlence olanakları Yöresel mutfak Kültürel yakınlık İnanç turizmi	Alışveriş merkezleri Kafe, restoran ve barlar Hava sporları organizasyonları Seyitgazi ve İnanç turizmi Yöresel yemekler
KKTC	Tarihi çekicilikler	Savaş alanları turizmi/Sivrihisar

geliştirilmesi, ili uluslararası turizm haritasında daha öne çıkararak bir etken olacaktır. Eskişehir iline gelebilecek farklı milletlere göre sunulabilecek turizm ürünleri Tablo 2'de sunulmuştur.

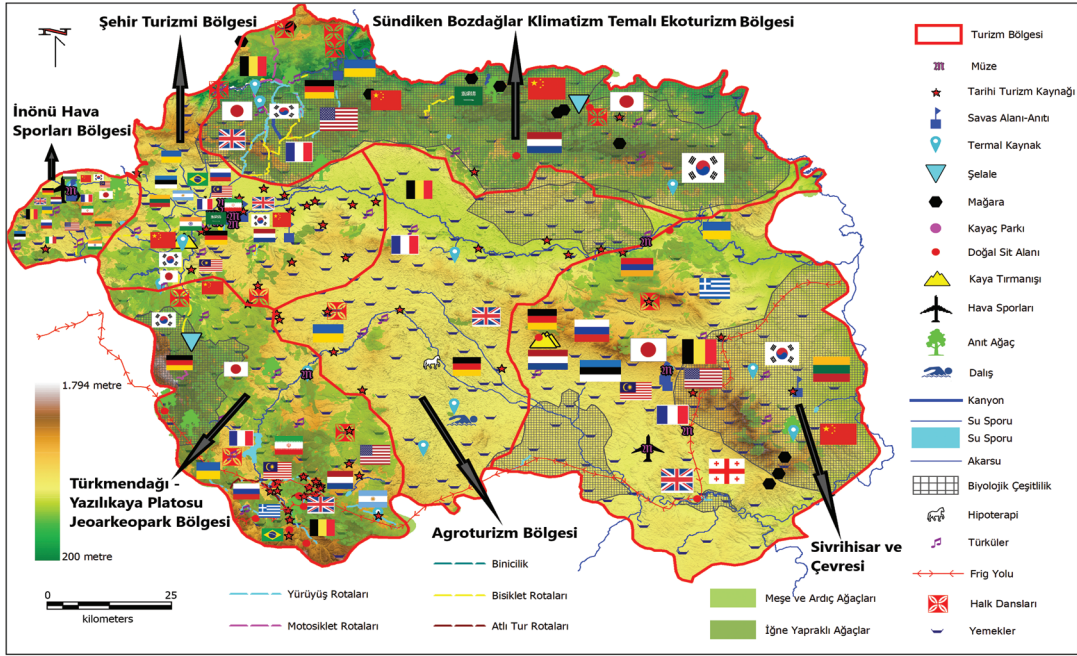
Sonuç ve Öneriler

Bir yerin turistik çekiciliğinin temeli, o bölgede bulunan turizm kaynaklarından gelir. Her turizm kaynağının turist çekim gücü, potansiyele eklenen planlama, yatırım, kalite ve pazarlama bileşenlerinin etkileşimiyle ortaya çıkar. Bir turistik yer, görülecek ve yapılacak çeşitli şeylerden oluşan, birbirini tamamlayan ve geliştiren bir küme olarak değerlendirilmesi durumunda izole bir turistik özellikten çok daha fazla çekicilik sunabilir. Turistler büyük çekicilikler olması durumunda uzak mesafelere seyahat ederler. İlave olarak büyük çekim gücüne sahip bir turizm arzı, diğer küçük turizm çekiciliklerinin ziyaret edilebilirliğini de artırır. Bu açıdan ele alındığında bütünlük ve bütünleşme içinde Eskişehir ilinde farklı ve özgün turizm çekiciliklerinden oluşan kümelenmeler oluşturulabilir. Her kümenin farklı bir özellikte öne çıkması Eskişehir çatı markasının çekiciliğini artırıcı bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu, şehir ve çevre arasında etkileşimi sağlar. Aynı zamanda büyük çekim gücüne sahip turizm arzlarının il geneline yayılması sağlanarak bütüncül gelişme ve kalkınma için önemli adımlar atılmış olabilir.

Eskişehir ilindeki turizm kaynakları bütünsel olarak ele alındığında planlama yapmayı kolaylaştıracak şekilde alt bölümler oluşturulabilir. Alt bölümlerin oluşturulması kendi içindeki özellikleri bütüncül olarak dikkate alarak

Eskişehir ilindeki turizm kaynakları bütünsel olarak ele alındığında planlama yapmayı kolaylaştıracak şekilde alt bölümler oluşturulabilir. Alt bölümlerin oluşturulması kendi içindeki özellikleri bütüncül olarak dikkate alarak her turizm bölgesinin farklı bir şekilde yapılandırılmasına ve turistik ürünler geliştirilmesine yardım eder. Bu alt bölümler ayrı ayrı karakteristik özellikleriyle Eskişehir çatı markasına katkı sağlayacak olsa da alt bölümün sahip olduğu tüm turizm kaynakları birbirini destekleyecek şekilde turizm planlamasına dâhil edilmelidir.

her turizm bölgesinin farklı bir şekilde yapılandırılmasına ve turistik ürünler geliştirilmesine yardım eder. Bu alt bölümler ayrı ayrı karakteristik özellikleriyle Eskişehir çatı markasına katkı sağlayacak olsa da alt bölümün sahip olduğu tüm turizm kaynakları birbirini destekleyecek şekilde turizm planlamasına dâhil edilmelidir. Alt bölümlere göre turizm planlamalarının yapılması ve turizm yatırımlarının yönetilmesi Eskişehir ilinde farklı ve özgün turizm çekiciliklerinden oluşan bir kümelenme, şehir ve çevre arasında turizm bütünleşmesini sağlayacaktır. Bu bütünleşme, turistik potansiyelin hem şehir merkezine hem de çevre ilçelere yayılmasına

Harita 3: Eskişehir İlinin Turizm Planlamasına Yönelik Alt Bölümleri ve Potansiyel Uluslararası Turizm Pazarları

katkı sağlayacaktır. Böylece turizm çekiciliklerinin kümelenmesi, bölgesel olarak çeşitlenmiş deneyimler sunarak ziyaretçilere farklı turistik alanlarda benzersiz deneyimler yaşatmayı sağlayabilir. Bütüncül gelişme ve kalkınma için turizm çekicilikleri kümesinin oluşturulmasının ötesinde, büyük çekim gücüne sahip turizm arzlarının il geneline dengeli bir şekilde dağıtılması büyük önem taşımaktadır. Bu, ilin genelinde ekonomik ve sosyal kalkınmanın adil bir şekilde paylaşılmasını sağlayarak sürdürülebilir turizmin temellerini atacak bir hamle olacaktır. İşlevselliğe, kullanılabilirliğe, farklılık ve özgünlüklere dayalı olarak Eskişehir ilinin turizm kaynakları ve potansiyel çekicilikleri altı farklı bölüme ayrılabilir (bkz. Harita 3). Böylece her bir bölgenin benzersiz özelliklerini vurgulayarak turistik çeşitliliği artıracaktır. Ayrıca bu bölümler Eskişehir için özelleştirilmiş bir pazarlama stratejisi geliştirilmesini destekleyecektir. Diğer yandan, büyük turizm projeleri-

nin il geneline yayılmasını kolaylaştıracağından bölgesel/kırsal kalkınma açısından kritik bir öneme sahiptir. Böylece, turizmden elde edilen gelirin yerel halkın refahına katkı sağlaması, ilin, bölgenin ve ülkenin genel refahına olumlu etkiler yapabilir. Önerilen alt bölgeler şunlardır;

1. İnönü Hava Sporları Bölümü
2. Türkmenadağı-Yazılıkaya Platosu Jeoturizm (Jeopark/Jeoarkeopark) Bölümü
3. Sivrihisar ve Çevresi Bölümü
4. Sündiken-Bozdağlar Klimatizm Temalı Ekoturizm Bölümü
5. Kırsal Turizm Bölümü
6. Şehir Turizmi Bölümü.

Eskişehir'in potansiyel turizm pazarlarını şu şekilde sıralanabilir: Çin, ABD, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Brezilya, Güney Kore ve Hindistan gibi turizmin hızla yükseldiği pazarlar üzerinde çalışma yapılması gereken ülkeler arasında yer almaktadır. Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika, Rusya Federasyonu ve Ukrayna gibi ülkeler ise Avrupa pazarında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'ye gelen turistlerin %75'i genellikle Avrupa'dan gelmektedir. Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa ve Belçika gibi ülkeler, Eskişehir'e doğrudan havayolu ulaşımının sürdürülebilir bir şekilde sağlanabileceği önemli pazarlar arasında yer almaktadır (Küçük Yılmaz, 2017). Ayrıca, ABD, Brezilya, Arjantin, Kolombiya, İran, Güney Kore, Hindistan ve Çin gibi ülkeler, Türkiye'nin turizm gelirlerini artırmak için potansiyel olarak değerlendirilen, henüz doyum noktasına ulaşmamış pazarlardır. Bu ülkeler, turizm gelirlerindeki pazar bağımlılığına karşı riski azaltabilir ve Türkiye'nin turizm sektöründen elde ettiği gelirleri önemli ölçüde artırabilir. Bu nedenle, bu ülkelerle yapılacak etkili pazarlama stratejileri ve iş birlikleri, Eskişehir'in turizm potansiyelini artırabilir ve çeşitlendirebilir. Alt bölümlerin turizm kaynakları ve hitap ettiği potansiyel uluslararası turizm pazarları Harita 3'te verilmektedir.

Eskişehir'in zengin kültürel yapısı, turizm alanında çeşitli ve ilgi çekici deneyimler sunma potansiyeli taşımaktadır. Bu çeşitliliğin değerlendirilmesi, Eskişehir'i turistler için daha çekici ve unutulmaz kılabilir. Eskişehir'in turizm bölümlerinin potansiyelini harekete geçirerek, sürdürülebilir turizm uygulamalarıyla dengeli mekânsal gelişmeye katkı sağlamak ve yüksek katma değer yaratmak üzerine odaklanarak aşağıdaki çözüm önerileri sunulmuştur:

Paydaşların Katılımı ve Katkısı: Turizm endüstrisi birçok paydaşı kapsayan geniş bir kitleye hitap eder. Turizm planlaması, turist rehberleri, tur tasarımı, etkinlik tasarımı ve iş-

letmesi, konaklama işletmeleri, yerel halk, girişimciler, yatırımcılar gibi farklı sektörlerden birçok kişiyi kapsamalıdır. Eskişehir Valiliği tarafından hazırlıkları yapılan ve 2024 yılının ilk aylarında gerçekleştirilecek olan Eskişehir İli Turizm Çalıştayı bu konuda önemli bir hamle olacaktır. Bu yaklaşım, sürdürülebilir bir turizm ekosistemi oluşturmak ve Eskişehir'i turistler için çekici hâle getirmek adına kapsamlı bir planlama ve iş birliği çağrısını oluşturmaktadır. Böylelikle tüm paydaşların bir araya gelerek bu stratejilere katkıda bulunmaları, Eskişehir'in turizm potansiyelinin maksimize edilmesine yardımcı olabilir.

İş Birliği ve Koordinasyonu Geliştirme: Eskişehir turizminde faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşlar arasında daha etkili bir iş birliği ve koordinasyonun sağlanması

Koordinasyon Çatısı Oluşturma: Turistik işletmeler ile etkinlik işletmeleri arasında koordinasyonu sağlayacak bir çatının oluşturulması, turizm sektöründeki paydaşların birlikte çalışmasını kolaylaştırabilir.

Şehir ve Çevre Bütünleşmesi: Turizm çekicilikleri kümesinin gelişmesi için şehir ve çevre arasında bütünleşmenin geliştirilmesi öncelikli bir ihtiyaçtır. Bu, turizmin etkilerinin sadece şehir merkezine değil, tüm il geneline yayılmasını sağlayabilir.

Yatırımların Geniş Alanlara Yayılması: Turizm yatırımlarının ve etkinliklerinin il geneline yayılması, sadece şehir turizmini değil, aynı zamanda diğer ilçelerin merkez yerleşmelerini ve kırsal alanları geliştirecek ve destekleyecek bir etki yaratabilir.

Uluslararası Nitelikte Çekiciliklerin Tasarlanması: Uluslararası turistleri çekebilecek nitelikte çekiciliklerin tasarlanması Eskişehir'i uluslararası turizm haritasında daha görünür kılabilir.

Mevcut ve Potansiyel Çekiciliklerin Pazarlanması: Mevcut turizm çekiciliklerinin yanı sıra potansiyel çekiciliklerin de Eskişehir markası altında, özellikle sosyal medya ağırlıklı bir şekilde pazarlanması geniş

kitlelere etkili bir şekilde ulaşmayı sağlayabilir.

Jeoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Eskişehir'e özgü bir jeoparkın UNESCO tescili ile hayata geçirilebilmesi, bölgenin eşsiz coğrafi özelliklerini vurgulayarak uluslararası turistleri çekebilir.

Bozdağlar-Sündiken Dağları Milli Parkı: Biyolojik çeşitliliği koruyucu milli park veya korunan alan statüsünün kazanılması, ekolojik turizm açısından zengin bir destinasyon yaratılmasını sağlayabilir.

Yöresel Mutfak ve Sağlıklı Mutfak Vurgusu: Yerel mutfak unsurlarının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımı, sağlıklı mutfak vurgusuyla birleştirilerek turistik ürünlere dönüştürülmesi, gastronomi turizminin yanı sıra bütün turizm seçeneklerini destekleyebilir.

Yöresel Eğlenceler: Kültürel özellikleri yansıtan yöresel eğlencelerin düzenlenmesi, turistlere benzersiz bir deneyim sunarak yerel kültürün tanıtılmasını ve genç nesillere aktarılmasını sağlayabilir.

Spor Turizmi Yerleşkeleri: Termal su havuzları, golf, binicilik, bisiklet gibi farklı sporları bir araya getiren spor turizmi yerleşkelerinin tasarlanması, çeşitli ilgi alanlarına hitap eden turistleri çekebilir.

Eskişehir İline Erişebilirliği Artırma: Eskişehir'e ulaşımı kolaylaştırmak ve altyapıyı güçlendirerek turistlerin şehre erişimini artırmak.

İl İçinde Ulaşım Kolaylıkları: Şehirten çevreye ulaşımın kolaylaştırılması, turistlerin rahatça bölgeyi keşfetmelerini teşvik edebilir.

Ürün ve Marka Geliştirme: Eskişehir turizminin çeşitlendirilmesi ve tanıtımının güçlendirilmesi amacıyla yeni ürün ve markaların geliştirilmesi

İş Gücü Niteliğini ve İhtiyacını Geliştirme: Turizm sektöründe faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlardaki işgücü ihtiyacının karşılanması ve niteliklerinin artırılması için eğitim ve gelişim programları oluşturulması

Kırsal Turizm Eğitimi: Gönüllü kadın girişimcilere yönelik kırsal turizm eğitimleri, sürdürülebilir kırsal turizmin gelişimine katkı

sağlayarak hem yerel ekonomiyi güçlendirebilir hem de kültürel alışverişi teşvik edebilir.

Rakip Pazarlarda Fiyat Üstünlüğü Sağlama: Eskişehir turizminin rekabet avantajını artırmak için uygun fiyatlandırma stratejileri geliştirilmesi

Ortak Pazarlama ve İletişim Stratejisi: Eskişehir turizmini tanıtmak ve pazarlamak için ortak bir stratejinin oluşturulması ve iletişim faaliyetlerinin güçlendirilmesi

NOT 1: Bu makale BEBKA (2020) Eskişehir İlinin Turizm Kaynaklarının Mekânsal Analizi ve Turizm Pazarlama Stratejisi projesinden hazırlanmıştır.

NOT 2: Bu makale Eskişehir İlinin Turizm Kaynaklarının Mekânsal Analizi ve Turizm Pazarlama Stratejisi Sonuç Raporu'ndan hazırlanmıştır.

NOT 3: Eskişehir İlinin Turizm Kaynaklarının Mekânsal Analizi ve Turizm Pazarlama Stratejisi çalışmasına desteklerinden dolayı Eskişehir Valiliğine, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansına ve Anadolu Üniversitesine teşekkür ederim.

NOT 4: Eskişehir İlinin Turizm Kaynaklarının Mekânsal Analizi ve Turizm Pazarlama Stratejisi çalışmasının hazırlanmasında aşağıda isimleri verilen ekibe teşekkür ederim.

Yürütücü: Prof. Dr. Semra Günay Araştırmacılar: Prof. Dr. Semra Günay, Prof. Dr. Erdoğan Kaya, Doç. Dr. Hakan Yılmaz, Doç. Dr. Deniz Karagöz, Doç. Dr. Gökçe Yüksek, Dr. Öğr. Üyesi Alev Dünder Arıkan, Dr. Öğr. Üyesi İnci Oya Coşkun, Dr. Öğr. Üyesi Duygu Yetgin Akgün, Dr. Öğr. Üyesi Önder Yayla, Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe Özoğul, Dr. Öğr. Üyesi Hakan Sezerel, Dr. Öğr. Üyesi Engin Bayraktaroğlu, Araş. Gör. Dr. Arzu Toker, Araş. Gör. Dr. Merve Özgür Göde, Araş. Gör. Dr. Sema Ekincek, Öğr. Gör. Dr. Aysel Kaya, Dr. Selda Fındıklı, Dr. Selin Ögel Aydın, Öğr. Gör. Serkan Olgaç, Öğr. Gör. Şeyda Yayla, Araş. Gör. Muhammed Kavak, Araş. Gör. Merve Kalyoncu, Araş. Gör. Fuat Çiftçi, Araş. Gör. Orçun Atilla, Araş. Gör. Sezi Aydın, Araş. Gör. Serhat Aydın, Burhan Can, Eşref Ay

Kaynakça

BEBKA (2020a) Eskişehir İlinin Turizm Kaynaklarının Mekânsal Analizi ve Turizm Pazarlama Stratejisi. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

BEBKA (2020b) Eskişehir İlinin Turizm Kaynaklarının Mekânsal Analizi ve Turizm Pazarlama Stratejisi Sonuç Raporu. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.

Doğanay, H. Ankara: Çizgi Kitabevi, 2001.

KÜÇÜK Yılmaz, A. (2017) Küresel ve Ulusal Ölçekli Talep Optimizasyonu Kapsamında Eskişehir Hasan Polatkan Havalimanı Çapraz Uçuş Ağ Modellemesi: Eskişehir ve Kaynak İhtiyaç II. Denklemi. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi tarafından destekli bilimsel araştırma projesi. Proje No: 1608F604.

ÖZGÜÇ, N. (2007) **Turizm Coğrafyası**. Çantay Kitabevi, İstanbul.

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ESKİŞEHİR'İN ENLERİ VE İLKLERİ

GÜLBEN CURA*

Millî Mücadele Târîhi'nde önemli bir yere sahip olan Eskişehir 1. Dünya Savaşı'ndan itibaren tavrını hep millî mücadeleden yana sergilemiştir.

Eskişehir halkı, İzmir'in işgalini de şiddetle protesto etmiştir. Bu protestolarını Nutuklar söyleyerek, beyannameler dağıtarak, yetkili makamlara telgraflar çekerek gerçekleştirmiştir. İstanbul Hükümetinin ve İngilizlerin baskısına rağmen Eskişehir, Sivas Kongresi'ne (4-11 Eylül 1919) üç temsilci göndemiştir.

Eskişehir, Türkiye'de birçok ilki yaşatacak çalışmalara ve yeniliklere ev sahipliği yapmıştır. Sadece Cumhuriyet tarihinde değil Osmanlı'da da Eskişehir bu özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Osmanlı'da ilk vergi olan Pazar Baçının ilk alındığı yer, Osmanlı'da ilk hutbenin okunduğu yer de Eskişehir olmuştur. Bunlara ek olarak özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde çok daha fazla sayıda ilklerin yaşandığı bir şehirdir Eskişehir.

Millî Mücadele Târîhi'nde önemli bir yere sahip olan Eskişehir 1. Dünya Savaşı'ndan itibaren tavrını hep millî mücadeleni yana sergilemiştir. I. Dünya Savaşı sonunda Mondros Mütarekesi imzalanır imzalanmaz İngilizler stratejik önemi bulunan Eskişehir istasyonunu

işgal etmiştir. Haykır H. (2014). Eskişehir halkı, İngilizleri destekleyen Mutasarrıf Hilmi Bey'e rağmen işgale tepki gösterip sonrasında İzmir'in işgalini de şiddetle protesto etmiştir. Bu protestolarını nutuklar söyleyerek, beyannameler dağıtarak, yetkili makamlara telgraflar çekerek gerçekleştirmiştir. İstanbul hükümetinin ve İngilizlerin baskısına rağmen, Eskişehir, Sivas Kongresi'ne (4-11 Eylül 1919) üç temsilci göndemiştir. Bunlar taş ocağı sahibi Sıphahizade Halil İbrahim Bey, Tüccar Bayraktarzade Hüseyin Bey ve Hüsrev Sami Bey (Kızıldoğan) olmuştur. Bunun üzerine kent Yunanlılar tarafından fiilen işgal edilmiş ve 1 yıl, 1 ay, 14 gün süren Yunan işgali Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması ile sona ermiştir. Ancak Yunanlılar çekilirken bü-

*Bilim Uzmanı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Doktora Öğrencisi, Eskişehir Valiliği Özel Kalem Müdürlüğü, gulben.cura@icisleri.gov.tr, gulben.cura@ktb.gov.tr

Çifteler Köy Enstitüsü

tün Batı Anadolu'da olduğu gibi Eskişehir'i de tam bir harabeye çevirmişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün de Millî Mücadele Dönemi'ndeki katkılarını övgüyle söz ettiği Eskişehir, TBMM ve Cumhuriyet Hükümetlerinin aldığı tedbirlerle eğitim, tarım, sanayi, ticaret ve bankacılık alanlarında küllerinden yeniden doğmayı başarmıştır. (Koylu, Z. 2008).

İlk Tarımsal Araştırma Enstitüsü'nün Kurulması (1925) : Cumhuriyet Dönemi'nde tarım sektöründe yapılan en önemli reformlardan dandır. Bu enstitüler tarımın kapalı ekonomik yapıdan çıkmasını ve nakit ihtiyacının karşılanması için tarım ürünlerinin pazara yönelmesini sağlamıştır. Bunların devamı olarak 2 Aralık 1925 tarihinde çıkarılan “Ziraatın Gelişmesi İçin Her Çeşit Fidan ve Tohumların Bedelsiz Olarak Dağıtımı ve Devletin Yönetiminde Fidanlık Kurulması, Çiftçinin Eğitimi ve Verimin Artırılması, Yönünde Tohumlukların Bedelsiz Olarak Verilmesi” hakkındaki 682 sayılı Kanun yine tarım alanındaki en önemli aşamalardan biridir. (Erkun 1998). Aynı dönemde (13 Aralık 1925) Ali Numan Kıracı Bey'in uzun süre görev

yaptığı “İslahı Buzr (Büzür)” adı ile “Eskişehir Tohum İslah İstasyonu” kurulmuştur. Bu yapı bünyesinde 1929'da da “Kuru Ziraat Deneme İstasyonu (Dry Farming) çalışmalarına başlamıştır. Eskişehir'deki bu istasyonun dışında ülkenin diğer bölgelerinde de çiftçilere destek olacak ve bölgesel şartlara göre çalışmalar yapacak olan diğer tohum istasyonları Adapazarı, Adana, Samsun gibi illerde bir ilkin öncüsü olarak çalışmalara öncülük ederek yine bu dönemde kurulduğu bilinmektedir.

İlk Eğitim Kursu'nun Açılması (1936) ve İlk Köy Enstitüsü'nün Açılması (1940):

Eğitmen yetiştirme deneyimi köy enstitüsü sisteminin ilk adımıdır. İlk eğitim kursu 1936 yılı yaz aylarında deneme niteliğinde, Eskişehir'in Çifteler bucağındaki Mahmudiye köyünde ilkokulda açıldı. Orada açılmasının nedeni Çifteler harası araçlarından ve tarım elemanlarından yararlanmaktı. Enstitüde yetişen öğretmenlerin amacı gittikleri yerlerde Cumhuriyet'in, inkılabın, medeniyetin esaslarını anlatmaktı . Böylece enstitüde yetişen öğretmenlerin ileride neler yapacağı daha ilk günlerden konuşmaya başlanmıştır. Öğretmenler sadece oku-

ma yazma öğretmek için değil, Cumhuriyet'in getirdiği yenilikleri de halka yaymak amacıyla da köylere gitmişti. Türkiye özelliklerine göre 21 bölgeye ayrılmış ve Türkiye genelinde zamanla 21 enstitü kurulmuştur.

İlk Türk otomobili Devrim'in üretimi (1961): Türkiye'de yerli otomobil üretme fikrinin somut bir projeye dönüştüğü ilk girişim "Devrim Arabası"dır. Bu fikrin oluşması ve gelişmesinde Türkiye'nin ekonomik olarak kalkınma isteği ve sanayi ülkesi olma arzusu ile askeri ve sivil ihtiyaçlar etkili olmuştur. Ancak fikrin projeye dönüşmesinde devrin sanayicilerinin, akademisyenlerinin ve meslek odalarının katkısı olsa da devlet ve hükümet yetkililerinin, bilhassa dönemin devlet başkanının, istekli ve kararlı oluşu önemli rol oynamıştır. Projeyi basından ve kamuoyundan olabildiğince gizli tutmaya çalışan

hükümet, projede görevlendirilen personelin 19 Haziran 1961 günü Eskişehir'deki TCDD'ye ait Cer Atölyesinde bulunmalarını istemiştir (Şimşek, 2017: 89; Aşık, 2020: 68). Görevlendirilen idari ve teknik ekip filen 2 Temmuz 1961 günü çalışmalara başlamıştır İlk numunelerin (prototip) üretilip test sürüşlerinin başladığı Ekim ayına kadar proje basından gizli tutulduğu için gelişmeler gazetelere yansımamıştır. İlk Türk otomobili numunesinin Eskişehir'de üretildiği ve ilgililerin önünde başarıyla çalıştığı yönünde ilk haberler ekim ayının başından itibaren basında yer bulmaya başlamıştır. Daha sonra 19 Ekim 1961 tarihinde Ulaştırma Bakanı tarafından basına bir açıklama yapılmış ve ilk Türk otomobilinin üretildiği, tecrübe sürüşlerinin başarıyla sonuçlandığı ve Devlet Başkanı'na 26 Ekim 1961 tarihinde törenle verileceği açıklaması yapılmıştır (Aşık, 2020: 88-91).

İlk Yerli Otomobil Devrim Arabası

İlk Türk Lokomotifi Karakurt

İlk Türk lokomotifi Karakurt'un üretimi (1961): Ülkemize 1856'dan 1923 yılına kadar Osmanlı Dönemi'nden 4.136 kilometrelik demiryolu miras kaldı. Cumhuriyet döneminde demiryolu yatırımlarına hız verilerek yaklaşık 3.000 km demir yolu inşa edildi. 1950 yılına kadar da toplam 3.764 kilometre demir yolu ağına ulaşıldı. Bu dönemde yolcu taşımacılığı % 42, yük taşımacılığı % 68 idi. 1940 yılından sonra hız kesen demir ağların ilerleyişi, 1950'li yıllardan itibaren yarım asrı aşan uzun bir süre duraklama dönemi yaşadı. Çelik rayların lastik tekerleklere yenik düştüğü bu dönem, aynı zamanda millileşme yolunda atılan birkaç adımla hafızalarda yer aldı. Eskişehir'de üretilen KARAKURT ilk yerli buharlı lokomotif olarak tarihe geçmiştir.

İlk akülü yük aracı üretimi, ilk cadde süpürme aracı üretimi, ilk otobüs yıkama aracı üretimi: TÜLOMSAŞ, Türkiye'nin ilk akülü yük araçları, ilk cadde süpürme araçları, ilk otobüs yıkama tesislerini üreterek özel sektör girişimcilerine de örnek olmuştur.

İlkerin şehri Eskişehir'de, havacılık alanında da enleri ve ilklerin yaşandığı bir kent olmuştur. İlk jet motoru yenilemesi, ilk F-16 motoru üretimi, ilk helikopter parçası üretimi havacılık alanında gerçekleştirilen önemli çalışmalar olarak ülkemize değer katmaktadır. Tüm bu alanların yanında spor alanında da ilklerin şehri Eskişehir; Türkiye, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı kupalarını kazanan ilk Anadolu takımı (1970-1971) olmuştur.

İlk Açıköğretim Fakültesi (1982) Yükseköğretimde uzaktan eğitim modeli ilk olarak Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nde başlamıştır. 1982 yılında İktisat ve İş İdaresi Programları ile birlikte Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi resmi olarak hizmet vermeye başlamıştır.

İlk Lületaş Müzesi (1989) Odunpazarı ilçesi merkez sınırları içerisindeki Kentsel Sit içerisinde yer almaktadır. Eskişehir Valiliği tarafından 1998 yılından bu yana yapılan uluslararası Lületaş Festivalleri, Lületaş El Sanatları yarışmaları ve sergilerinde yer alan eserler, İl özel idaresi tarafından satın alınıp lületaş müzesinin oluşumunda ilk adım atılmıştır. 60 sanatçıya ait 400 civarında eseri bünyesinde bulunduran Lületaş Müzesi, 2008 yılında Odunpazarı Belediyesi tarafından Kurşunlu Külliyesi'nde yerli ve yabancı misafirlerin ziyaretine açılmıştır.

İlk Yüksek Hızlı Tren seferinin yapıldığı şehir (2009). 3 Mart 2009'da Ankara - Eskişehir güzergâhında işletilmeye başlanan YHT hattı, Türkiye'deki ilk Yüksek Hızlı Tren hattıdır. YHT hattı ilk seferini içinde dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da bulunduğu bir trenle yapmıştır.

İlk Türk Dünyası Kültür Başkenti (2013) ve İlk Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti (2013) : Türk dili konuşan halklar ve ülkeler arasında dostane ilişkiler kurarak, ortak Türk kültürünü, dilini, tarihini, sanatını, gelenek ve göreneklerini araştırarak ortaya çıkarmak, geliştirmek, korumak, gelecek kuşaklara aktarmak ve kalıcı kılmak,

-Bilimsel, kültürel, sanatsal araştırma, inceleme ve etkinlikler yaparak, kültürel birliği ve dayanışmayı sağlamaya çalışırken dünya barışına, uygarlığına, bilime ve sanata katkıda bulunmak, Türk kültürünün sevgi, hoşgörü ve akılcılık ilkelere dayandığının bilinci içinde,

-Türk kültürünün uluslararası düzeyde benim-

senmesine, yaygınlaştırılmasına çalışmak, bu yolda uygarlığa, dünya barışına ve insan haklarına hizmet etmek,

-Türk dünyası halklarının ortak geçmişini, tarihini, dil ve edebiyatını, kültür ve sanatını bir bütün hâlinde ele alan bilimsel araştırmaları güçlendirmek.

-Ulusal tarihi, ana dili, edebiyatı, kültür ve sanatı, gelenek ve görenekleri gelecek kuşaklara aktarmak için ortam hazırlamak.

-Uluslararası ilişkilerde yeni dengelerin kurulmasını göz önüne alarak, bölge ve dünya çapında yeni kültürel yapılaşmayı desteklemek amacıyla Türk Dünyası Kültür Başkenti oluşturulmuştur.

2010 yılında İstanbul'da düzenlenen "Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları 10. Zirve Toplantısı" sırasında TÜRKSOY tarafından önerilen "Türk Dünyası Kültür Başkenti" uygulaması oy birliği ile kabul edilmiştir.

Bu karar doğrultusunda 2011 yılında "Astana 2012 Türk Dünyası Kültür Başkenti" seçilerek yürürlüğe girmiş ve 2013 yılı için Türk Dünyası Kültür Başkenti olarak Eskişehir seçilmiştir. aynı dönemde Eskişehir İlk Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti ilan edilerek birçok etkinliğe ev sahipliği yapmıştır. (internet 1)

Eskişehir'in sahip olduğu ilkler ve enlere baktığımızda; ülkemizde birçok başarıya imza atarak tüm gelişmelerin canlı örneklerini barındıran önemli bir anadolu kenti olarak hâlâ başarısını hem ulusal hem de uluslararası alanda kanıtlamaya devam etmektedir.

Kaynakça

KOYLU, Z. (2008). XX. Yüzyılın Başlarında Eskişehir. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 24(71), 381-412.

HAYKIR H (2014). YILDIRIM, İsmail; Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir (22 Ocak 1919-20 Mart 1920), Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını, Uğur Ofset AŞ.,Eskişehir, 1998, VIII+94 Sayfa, ISBN:975-94323-0-7. Turkish Studies (Elektronik), 9(4), 1253 - 1255.

ULUĞ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, Türk Tarih Kurumu, Ankara:1986, s.99-105 ; Türk İstiklal Harbi II. Cilt, Batı Cephesi 2nci Kısım, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basım evi Ankara 1999, s. 464 ; Suna Kili, Türk Devrim Tarihi, İstanbul 1962, s. 38.

ARSLAN, S. (2021). Devrim Arabasından Türkiye'nin Otomobiline: Toplumsal zihniyetin dönüşümü. **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 24(46), 1107-1129.

Aşık, S. (2020). Devrim Arabaları: İlk kez yayınlanan arşiv belgeleriyle bir devrin hikâyesi. Kopernik.

Şimşek, M. (2017). Yarım kalan devrim rüyası: Cumhuriyet dönemi endüstrileşme maceramız. (3.Baskı). Alfa.

<https://eskisehir.ktb.gov.tr/>

İSTİKLALDEN İSTİKBALE CUMHURİYET VE ESKİŞEHİR'DE HAVACILIK

T. HİKMET KARAKOÇ*
MURAT AYAR**

Eskişehir, Türk havacılığındaki önemli şehirlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Şehir, havacılık tarihinde, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcından itibaren köklü bir geçmişe sahiptir. Batı Cephesi'nde yer alan uçak bölüklerinden biri Eskişehir'de faaliyet göstermiş ve bu, şehrin havacılık alanında erken dönemdeki rolünü belirlemiştir. 1920 yılından itibaren Eskişehir, Türkiye'nin havacılıkta parlayan bir merkezi hâline gelmiştir.

Türk havacılık tarihinin temelleri, geçmişten günümüze uzanan köklü bir serüveni barındırır. Türklerin gökyüzüne olan ilgisi ve havacılık alanındaki ilk adımları, 17. yüzyıla kadar dayanır. Özellikle Lâgarî Hasan Çelebi ve Hezarfen Ahmet Çelebi gibi tarihî figürler, havacılıkla ilgili çığır açan başarılarıyla bilinirler. Lagari Hasan Çelebi, 17. yüzyılın başlarında, Topkapı Sarayı'nın bahçesinden kendi yaptığı bir cihazla havalandırarak tarihte belgelenmiş ilk roketle atlayışı gerçekleştirdi. Hezarfen Ahmet Çelebi ise 1632'de Galata Kulesi'nden kalkıp, kuşlar gibi kanatlarını kullanarak Üsküdar'a kadar uçtuğu rivayet edilen unutulmaz bir deneyim yaşadı. Bu tarihî kişilikler, havacılık alanındaki erken denemeleri ve cesur uçuş-

larıyla, Türk havacılık tarihine unutulmaz izler bıraktılar. Bu öncülerin adımları, Türk havacılık tarihindeki zengin mirasın sadece bir parçasıdır. İşte bu noktada, havacılıkla ilgili köklü geçmişimizden günümüze uzanan serüvenin Eskişehir tarihindeki önemli yerini keşfetmek, Cumhuriyetin 100. yılında Eskişehir temasıyla yapılan yazı serimizin temel odak noktalarından birini oluşturmuştur.

Eskişehir, Türk havacılığındaki önemli şehirlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Şehir, havacılık tarihinde, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcından itibaren köklü bir geçmişe sahiptir. Batı Cephesi'nde yer alan uçak bölüklerinden biri Eskişehir'de faaliyet göstermiş ve bu, şehrin havacılık alanında erken dönemdeki rolünü

*Prof. Dr. Eskişehir Teknik Üniversitesi, Uçak Gövde ve Motor Bakımı Bölümü hikmetkarakoc@gmail.com

**Araş.Gör.Dr. Eskişehir Teknik Üniversitesi, Uçak Gövde ve Motor Bakımı Bölümü, muratayar@eskisehir.edu.tr

belirlemiştir. 1920 yılından itibaren Eskişehir, Türkiye'nin havacılıkta parlayan bir merkezi hâline gelmiştir. Modern şehirler arasında yer alan Eskişehir, dünyanın önde gelen havacılık merkezleri olan Toulouse ve Seattle gibi şehirlerle benzerlikler taşıyarak uluslararası alanda da tanınmıştır.

Havacılık eğitimi alanında Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesinin yanı sıra, sanayi alanında 1. Hava İkmal Bakım Merkezi, Alp Havacılık ve TEI gibi kurumlarla birlikte geniş bir havacılık kompleksi oluşturulmuştur. Bu yapı içerisinde yer alan Türk Hava Kurumu tesisleri, amatör havacılığı teşvik etmek ve geliştirmek amacıyla faaliyet göstermektedir.

Eskişehir'de sadece sivil ve askeri pilotaj eğitimi verilmekle kalmayıp, aynı zamanda artan hava yolu taşımacılığına paralel olarak ülkemizin uçak bakımında yetişmiş personel ihtiyacını karşılayan bir merkez hâline gelmiştir. Havacılık sanayiinde faaliyet gösteren firmaların son yıllardaki gelişimi dikkate alındığında, 2000 yılında havacılık alanında üretim yapan firmala-

rın ihracatlarının 55 milyon dolar olduğu, ancak 2015 yılında bu rakamın 275 milyon dolara yükseldiği görülmektedir (BEBKA, 2021).

Eskişehir'de havacılık sanayiinde hizmet veren ve üretim yapan şirketler, JSF ve A400 gibi global ölçekli projeler üzerinde çalışmaktadır. Aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve Hava Kuvvetleri'nin uçak ve helikopterlerinin modernizasyonu ve projelendirilmesi de Eskişehir'deki sivil ve askeri tesislerde gerçekleştirilmektedir.

Türk havacılık tarihinde, modern anlamda bilinen ilk uçaklı uçuşa tanık olan Wright kardeşlerin faaliyetlerinden sadece sekiz yıl sonra, Türklerin de havacılık alanında önemli adımlar attığı bilinmektedir. 1911 yılında, Türk-Hava Kuvvetlerinin kökenleri oluşturulmaya başlanmıştır (Yalçın, 2017). Bu süreçte, Türklerin havacılık tarihine dair katkıları, bir dönemin önemli şahsiyetleri tarafından belgelenmiş, incelenmiş ve rapor edilmiştir.

Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın yakın ilgisi ve çabalarıyla 1909 yılında İstanbul semalarında Baron De Catters tarafından

Görsel 1 Türk Hava Kuvvetleri A400 Uçağı (flugrevue.de)

Eskişehir'de sadece sivil ve askeri pilotaj eğitimi verilmekle kalmayıp aynı zamanda artan hava yolu taşımacılığına paralel olarak ülkemizin uçak bakımında yetişmiş personel ihtiyacını karşılayan bir merkez hâline gelmiştir. Havacılık sanayiinde faaliyet gösteren firmaların son yıllardaki gelişimi dikkate alındığında 2000 yılında havacılık alanında üretim yapan firmaların ihracatlarının 55 milyon dolar olduğu, ancak 2015 yılında bu rakamın 275 milyon dolara yükseldiği görülmektedir

yapılan ilk uçuş, Türklerin havacılık konusundaki ilgisini ve potansiyelini göstermiştir. Mahmut Şevket Paşa'nın çabaları sonucunda, Türk ordusundan Süvari Yüzbaşı Fesa ile İstihkâm Teğmen Yusuf Kenan Bey, Fransa'ya uçuş eğitimi almak üzere gönderilmiştir. Aynı dönemde, Kurmay Subay Enver ve Fethi (Okyar) Beyler de Avrupa'ya gönderilmiş ve onların raporları, Türk hava kuvvetlerinin kurulmasında etkili olmuştur (Kara, 2017). Bunun üzerine, 1 Haziran 1911 tarihinde Kurmay Yarbay Süreyya (İlmen) Bey, Türk ordusunun ilk resmî havacılık kuruluşu olan "Havacılık Komisyonu"nu kurmakla görevlendirilmiş ve Türk Askerî Havacılığı'nın temelleri atılmıştır (Nergiz, 2019).

Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde havacılık faaliyetleri, Türk ordusunun mücadelesinde stratejik bir öneme sahiptir. Türk Kurtuluş Savaşı'nda, düşmanla mücadelede havadan keşif, ulaşım ve iletişim gibi amaçlar için uçaklar kullanılmıştır. İstiklal Harbi'nde Türk Hava Kuvvetleri, düşman kuvvetlerine karşı önemli bir avantaj sağlayarak, bağımsızlık mücadelesine destek vermiş ve ulusal varlığın korunmasında etkili bir rol oynamıştır. Bu dönemde havacılığın stratejik önemi ve kullanımı, Türk Kurtuluş Savaşı'nın seyrini belirleyen faktörlerden biri olmuştur (Yalçın, 2016).

Millî Mücadele Dönemi'nde havacılık faaliyetleri, Türk ordusunun stratejik planlamalarında ve savaşın seyrinde önemli bir rol oynadı. Özellikle Sakarya Meydan Muharebesi gibi

kritik anlarda Türk Havacılık Teşkilatı, düşman hatlarını keşfetme, düşman hareketlerini izleme ve Türk birliklerine destek sağlama amacıyla etkili bir şekilde faaliyet gösterdi. Havacılık birlikleri, düşmanın hareketlerini gözlemlemek için keşif uçuşları düzenlerken, cepheye ulaştırılması gereken haberleşme ve lojistik ihtiyaçlarının karşılanmasında da büyük rol oynadı. Örneğin Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nde, havadan keşiflerle düşmanın hareketleri izlenmiş ve Türk kuvvetlerine bilgi sağlanmıştır (Kapucu, 2022). Ayrıca, 1921'deki I. İnönü Muharebesi sırasında, hava birlikleri düşman mevzilerini bombalama ve stratejik noktalara hava desteği sağlama görevlerinde bulunmuştur. Bu örnekler, Millî Mücadele Dönemi'nde Türk Havacılık Teşkilatının stratejik birimler olarak savaşın seyrini belirlemedeki etkin rolünü göstermektedir.

1921 yılında yaşanan Yunan işgali sırasında Sivrihisar, Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiş ve bu süreçte çeşitli çatışmaların ardından 20 Eylül 1921'de kurtarılmıştır (Uludağ, 2023). Bu dönemde, halkın ve ordu mensuplarının özverisiyle bir uçak alımı gerçekleştirilmiştir. Fakir bir kasaba olmasına rağmen, Sivrihisarlılar aralarında dört bin lira toplayarak bir uçak satın almış ve bu uçak Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır. Atatürk tarafından not edilen ve Fevzi Paşa'ya verilmesi talimatıyla işaretlenen bu parayla alınan uçak, Türkiye'nin havacılık tarihinde önemli bir adımı temsil eder. Bu Fransız yapımı Brequet 14 modeli uçak, Türk Silahlı Kuvvetlerinde 18

adettir ve İstiklal Savaşı yıllarında ülkenin yaşadığı zorluklara rağmen önemli bir destek sağlamıştır (Yalçın, 2010). Sivrihisar'ın bu bağışları ve katkıları, o dönemdeki Türk havacılığının ve ulusal mücadelenin sembolik önemini yansıtmaktadır.

Havacılık, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren önemli bir dönüşüm geçirdi. Hava kuvvetlerine yapılan yatırımlarla birlikte, 1923 yılında üç adet hava ve bir adet deniz hava bölüğü ile başlayan süreç, hava kuvvetlerinin güçlenmesi ve modernleşmesi için çaba

koordinasyonu artırdı (Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı, 2023).

Sivil havacılık açısından, Türkiye'de havacılık faaliyetleri 1925'te Türk Tayyare Cemiyetinin kuruluşu ile başladı. Ancak sivil havacılıkta önemli bir dönüm noktası, Türk Hava Yollarının (THY) 20 Mayıs 1933 tarihinde kurulmasıyla yaşandı. 1938 yılında İstanbul Havalimanının (Atatürk Havalimanı) hizmete açılması, Türkiye'nin uluslararası alanda sivil havacılık varlığını güçlendiren büyük bir adım oldu (Nergiz, 2019).

Görsel 2 Türk Brequet 14 Uçakları (aircraft.net)

harcanarak devam etti. Hava Okulunun Eskişehir'de kurulması, Fransa ve İngiltere'den uçuş eğitimi alınması gibi adımlarla hava personeline eğitim verildi. 1930'lu yıllarda hava taburlarının yerini alaylar aldı ve Hava Harp Akademisinin açılmasıyla eğitim daha da ileri seviyelere taşındı. 1944'te Hava Kuvvetleri Komutanlığının kurulması, hava birliklerinin tek bir komuta altında toplanmasını sağladı ve havacılık alanında

Sivil havacılıkta 1950'lerden itibaren altyapı ve tesislerin geliştirilmesi devam etti. Sabiha Gökçen Havalimanı gibi birçok yeni havalimanı inşa edildi ve özel hava yolu şirketlerinin kurulmasıyla uluslararası uçuşlar arttı. Bu dönemde hava taşımacılığı, ekonomik büyüme ve turizm sektöründeki artışla birlikte daha da önem kazandı. Sivil ve askerî havacılık alanları arasındaki etkileşim, ülkenin genel havacılık ge-

Eskişehir'deki havacılık faaliyetleri, şehrin geleceğine yönelik büyük bir potansiyel sunmaktadır. Üniversitelerin, endüstriyel işbirlikleri ve AR-GE faaliyetleriyle desteklenen havacılık sektörü, ileri teknolojilerin geliştirilmesi ve genç nesillerin havacılık alanında eğitilmesi konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu da Eskişehir'in havacılık alanında ülkemizde ve dünya çapında önemli bir oyuncu olmaya devam edeceğinin işaretlerini vermektedir.

lişimine büyük katkı sağladı.

Teknolojik ilerlemeler, eğitim ve altyapı gelişimleri her iki alanda da paralel olarak ilerledi ve Türkiye'nin havacılık sektöründeki konumunu güçlendirdi. Bu süreç, Türkiye'nin hem iç hem de dış havacılık arenasında önemli bir aktör olmasını sağladı.

Cumhuriyet Dönemi'nde Eskişehir, Türkiye'nin havacılık tarihinde önemli bir merkez hâline geldi. Askerî havacılık açısından, Eskişehir, Hava Harp Okulunun kurulmasıyla hava kuvvetlerinin eğitim merkezi hâline geldi. 1951 yılında kurulan Hava Harp Okulu, Türk hava personeline uçuş eğitimi vererek havacılığın temellerinin atılmasına yardımcı oldu (Millî Savunma Üniversitesi, 2023). Sivil havacılıkta da Eskişehir, Türkiye'nin ilk sivil uçuş okulu olan Eskişehir Sivil Havacılık Okulunun (Şimdiki adı Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi) kuruluşuna ev sahipliği yaparak ülkenin sivil havacılık yolculuğuna katkıda bulundu. Bu durum, Eskişehir'in hem askerî hem de sivil havacılık alanında ülkenin önde gelen merkezlerinden biri hâline gelmesini sağladı.

Zengin tarihi ve köklü havacılık geçmişiyle bilinen Eskişehir, hem askerî hem de sivil havacılık alanında birçok kuruma ev sahipliği yapmaktadır. Havacılık eğitim merkezleri, sivil toplum kuruluşları, üretim ve bakım firmalarıyla Eskişehir, havacılık alanındaki altyapısı ve kurumlarıyla ülkenin önde gelen havacılık merkezlerinden biri konumundadır. Şehir, tarihsel mi-

rası ve modern havacılık kurumlarıyla havacılık sektörünün gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda, Eskişehir'deki havacılık altyapısını oluşturan eğitim merkezlerinden sivil toplum kuruluşlarına, üretim ve bakım firmalarından yenilikçi projelere kadar geniş bir yelpazedeki kurumlar, havacılık sektörünün canlılığını ve çeşitliliğini temsil etmektedir.

Eskişehir Teknik Üniversitesi'nin (ESTÜ) Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Havacılık Elektrik ve Elektronik, Hava Trafik Kontrolü, Havacılık Yönetimi, Pilotaj ve Uçak Bakımı alanlarında lisans eğitimi sunmaktadır. Fakülte, Uluslararası Eskişehir Hasan Polatkan Havalimanının işletmesini yürütmekte ve öğrencilere geniş bir uçuş simülasyonu ve pratik eğitim olanakları sunmaktadır. Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu olarak başlayan fakülte, lisans programlarının eklenmesiyle "Sivil Havacılık Yüksekokulu" adını almış, daha sonra uluslararası standartlara uygun olarak "Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi" adını almıştır. Hava Trafik Kontrolü Bölümü özel yetenek sınavı ile öğrenci alırken, diğer bölümler merkezi öğrenci seçme ve yerleştirme sistemi (YKS) sınavlarıyla öğrenci kabul etmektedir.

Eskişehir'deki İnönü Havacılık Eğitim Merkezi, Türk havacılık tarihinde önemli bir yere sahiptir. İlk olarak 10 Temmuz 1936'da Türk Hava Kurumu bünyesinde "Yüksek Planör Uçuş Kampı" olarak faaliyete başlayan merkez, Eskişehir'in İnönü ilçesine sadece 1 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Merkezde sportif

Görsel 3 Eskişehir Teknik Üniversitesi İki Eylül Kampüsü (Kaynak:eskisehir.edu.tr)

amaçlı uçuş atlayış eğitimleri, planör, paraşüt, yelken kanat, yamaç paraşütü, mikrolayt ve balon kursları gibi çeşitli havacılık eğitimleri düzenlenmektedir. Merkez sahip olduğu geniş alanda, ulusal ve uluslararası hava yarışmalarına ev sahipliği yapmakta ve gençlerin havacılıkla ilgilenmelerini teşvik etmektedir (THKBİM, 2023).

Eskişehir'deki Havacılık Kümelenmesi, şehrin havacılık alanındaki geleceğini şekillendirme amacıyla Mart 2011'de kurulmuştur. Savunma ve havacılık sektörlerinde faaliyet gösteren firmalar arasındaki iş birliğini ve koordinasyonu artırmak, Ar-Ge faaliyetlerini teşvik etmek ve yeni girişimlerin önünü açmak adına önemli bir rol üstlenmektedir.

SARES (Sürdürülebilir Havacılık ve Enerji Araştırmaları Derneği), havacılık sektöründe yenilikçi araştırmalar, havaalanı yönetim araçları ve sistemleri, uçak teknolojileri yönetimi ve işletmeleri, sürdürülebilirlik ve toplumsal

farkındalık eğitimleri gibi çok yönlü faaliyetlerde bulunan uluslararası bir kuruluştur. Dernek çevresel sorunlar ve iklim değişikliğinin sürdürülebilirlik ve kalkınma açısından önemini vurgulayarak, fosil yakıtların çevreye verdiği zararlar ve enerji tüketimi ile ilgili ekonomik endişeler bağlamında alternatif ve yenilenebilir enerji kaynaklarının gerekliliğini vurgulamaktadır. SARES'in ana hedefleri arasında, yeşil ve çevreci enerji kaynakları ile havacılık teknolojileri üzerine araştırmalar yapmak, sürdürülebilir altyapı geliştirme araştırmaları, yenilenebilir enerji teknolojileri ve sürdürülebilir havacılık alanında öğretim, araştırma ve profesyonel gelişime destek vermek, kuruluşları desteklemek, bilgi ve belge sağlamak, yayınlar yapmak gibi faaliyetler yer almaktadır. Bu dernek, Eskişehir'deki havacılık sektörünün gelişimine katkı sağlamakta ve uluslararası alandaki etkileşime önemli katkılar sunmaktadır.

Eskişehir'de bulunan Muharip Hava Kuvveti Komutanlığı, Türk Hava Kuvvetlerinin ana hava kuvvetidir ve Türkiye'nin hava sahasını koruma ve savaş şartlarında hava operasyonlarını gerçekleştirme görevini üstlenir. Bünyesinde 8 Ana Jet Üssü, 1 Tanker Üssü, 1 Füze Üssü ve 1 İnsansız Uçak Sistemleri bulunmaktadır. Ayrıca, NATO/CAOC-6 karargâhına ev sahipliği yapar.

Vecihi Hürkuş Havacılık Parkı, Tepebaşı ilçesindeki bir havacılık müzesidir. Anadolu Üniversitesi Yunusemre Yerleşkesi yakınlarında konumlanmıştır. Sivil ve savaş uçakları sergilenirken, kapalı alanda pilot giysileri, rozetler, maket uçaklar ve uçak motorları gibi objeler bulunmaktadır.

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinde yer alan M.S.Ö. Havacılık ve Uzay Müzesi, Türkiye'nin ilk ve tek "Uçan Müze"sidir. 2018 yılında kurulan müze, Sivrihisar Havacılık Merkezinde yer almaktadır. Müzede, dünya havacılık tarihinde

önemli bir yere sahip olan pek çok hava aracı sergilenmektedir.

Eskişehir Uçak Fabrikası, Türkiye'nin havacılık endüstrisine katkı sağlamak amacıyla kurulmuştu fakat günümüzde 1. Hava İkmal ve Bakım Merkezinin bir bölümü olarak çalışmalarını sürdürmektedir. F-16C/D uçaklarının F-110 jet motorlarının bakımları, montaj ve testleri yapılmaktadır.

TEI (TUSAŞ Motor Sanayii A.Ş.) 1985 yılında Eskişehir'de kurulmuş ve havacılık endüstrisine yüksek kaliteli ürünler ve hizmetler sunan bir tasarım ve üretim merkezidir. F-16C/D uçaklarının F-110 jet motorlarının parça üretimi ve testlerinin yanı sıra, T-38 ve F-5 uçaklarına ait modifikasyon çalışmalarını yürütmektedir (Ateş, 2019).

Alp Havacılık, Eskişehir merkezli bir havacılık şirkettir ve 1998 yılında kurulmuştur. Havacılık ve uzay sanayisinde yüksek teknoloji

Görsel 4 M.S.Ö. Havacılık ve Uzay Müzesi (Kaynak: AA)

Eskişehir, Türkiye'nin önemli havacılık merkezlerinden biridir. Günümüzde, Eskişehir'de uçak ve helikopter motorlarının tamiri, bakımı, revizyonu ve yenilenmesi ile yedek parçaların üretimi konusunda Türkiye'nin tek merkezi, dünyanın da sayılı merkezlerinden biri bulunmaktadır.

ve kalitede ürünler üretir. Farklı hava platformları ve motor programları için çeşitli parçaların üretimi ve tasarımında uzmanlaşmıştır. Aynı zamanda AR-GE merkezi olarak faaliyet göstermektedir.

Eskişehir, Türkiye'nin önemli havacılık merkezlerinden biridir. Günümüzde, Eskişehir'de uçak ve helikopter motorlarının tamiri, bakımı, revizyonu ve yenilenmesi ile yedek parçaların üretimi konusunda Türkiye'nin tek merkezi, dünyanın da sayılı merkezlerinden biri bulunmaktadır. Bu sektörde faaliyet gösteren yaklaşık 20 firma, yaklaşık 5.000 kişiye istihdam sağlamaktadır.

Eskişehir'deki havacılık endüstrisi, Türk Havacılık ve Uzay Sanayii (TUSAŞ) ile olan yakın işbirliği sayesinde önemli bir gelişme kaydetmiştir. TUSAŞ, Eskişehir'deki firmalarla birlikte Anka ve Hürkuş gibi önemli havacılık projelerini hayata geçirmiştir. Bu projeler, Eskişehir'deki havacılık endüstrisinin bilgi ve becerisini artırmış, uluslararası rekabet gücünü güçlendirmiştir.

Eskişehir'de havacılık alanında önemli bir rol üstlenen Eskişehir Teknik Üniversitesi (ESTÜ), şehrin havacılık sektöründeki gelişimine büyük katkılarda bulunmaktadır. Üniversite, modern altyapısı, yetkin akademik kadrosu ve yenilikçi vizyonuyla havacılık alanında geniş bir yelpazede eğitimler sunmaktadır. Mühendislik, uzay bilimleri, havacılık teknolojileri ve ilgili disiplinlerdeki araştırma ve geliştirme çalışmaları, ESTÜ'nün havacılık endüstrisindeki etkin rolünü güçlendirmektedir. Ayrıca, uluslararası standartlarda laboratuvarları ve öğrencilere yönelik pratik eğitim olanaklarıyla, ESTÜ havacılık alanında yetişmiş nitelikli profesyonellerin ye-

tişmesine olanak sağlamaktadır. ESTÜ'nün bu alanlarda yürüttüğü projeler, Türkiye'nin havacılık endüstrisinin geleceği açısından önemli bir altyapı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, ESTÜ, Eskişehir'in havacılık vizyonunu destekleyen önemli bir paydaş ve öncü konumundadır.

Eskişehir'deki havacılık faaliyetleri, şehrin geleceğine yönelik büyük bir potansiyel sunmaktadır. Üniversitelerin, endüstriyel işbirlikleri ve AR-GE faaliyetleriyle desteklenen havacılık sektörü, ileri teknolojilerin geliştirilmesi ve genç nesillerin havacılık alanında eğitilmesi konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu da Eskişehir'in havacılık alanında ülkemizde ve dünya çapında önemli bir oyuncu olmaya devam edeceğinin işaretlerini vermektedir.

Eskişehir'in havacılıktaki geleceği, sektördeki mevcut potansiyelin değerlendirilmesi ve yeni fırsatların yakalanmasına bağlıdır. Bu bağlamda, aşağıdaki adımlar atılabilir:

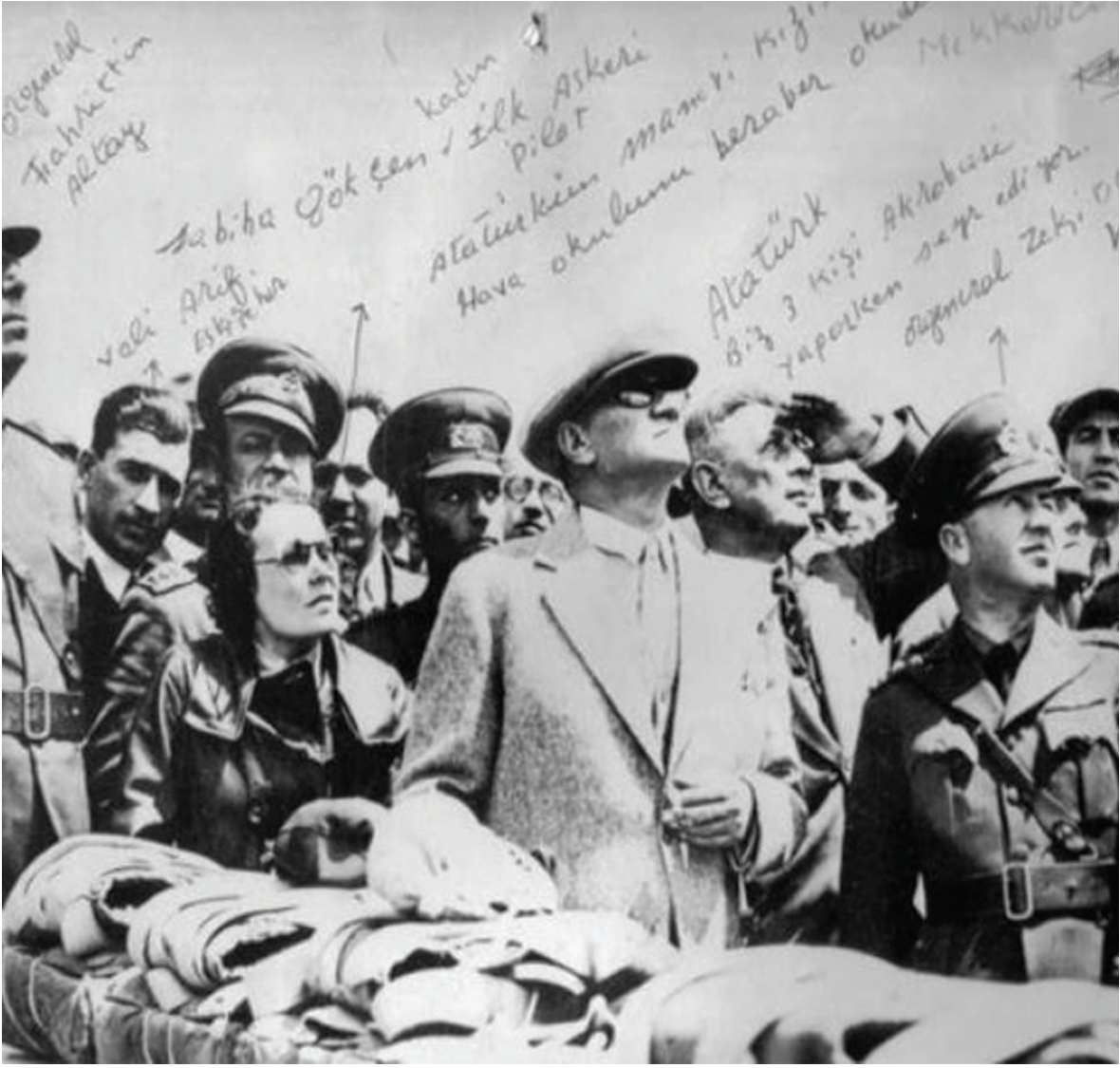
•Eskişehir'deki havacılık kümelenmesinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi

•Uçak ve İHA'ların ve özellikle motorlarının üretimi konusunda yerleşme oranının artırılması

•Havacılık alanında yenilikçi teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılması

•Uluslararası havacılık pazarlarına açılma

Bu adımlar sayesinde, Eskişehir'in havacılık alanında Türkiye'nin lider şehirlerinden biri hâline gelmesi mümkündür. Eskişehir, Cumhuriyetimizin 100. yılında havacılığın öncü

şehirlerinden biri olarak göz dolduruyor. Burası, havacılığın köklü geçmişini modern teknolojiyle harmanlayarak geleceğe ışık tutuyor. ESTÜ'nün yüksek standartlı havacılık eğitimi ve araştırmaları, Türk Hava Kuvvetlerinin stratejik faaliyetleri ve özel sektörün dinamizmi, Eskişehir'i havacılıkta bir cazibe merkezi hâline getiriyor. Cumhuriyetimizin bu önemli yılında, Eskişehir'in havacılık alanındaki ba-

şarıları, geçmişin onurunu taşıyarak geleceğe güçlü bir ilham veriyor. Bu şehir, Cumhuriyetimizin kuruluş felsefesini ve ilerlemeye olan inancını, havacılıkta yeni ufuklara taşıma sözü veriyor.

Kaynakça

ATEŞ, D. (2019). Üniversite şehri kriterleri üzerine bir çalışma: Eskişehir örneği (Master's thesis, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BEBKA, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA). (2023). TR41 Bölgesi Havacılık Sektörü Raporu. Ankara, Türkiye.

KAPUCU, D. (2022). Harp Raporları Penceresinden Mudanya Mütarekesi'nden Lozan Barış Antlaşması'na Kadar Askerî Havacılık Faaliyetleri. **Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 4(7), 329-348.

KARA, A. O. (2017). Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Türk Askerî Havacılığı. **Türk Dünyası Araştırmaları**, 117(231), 193-206.

Millî Savunma Üniversitesi. (2023). Millî Savunma Üniversitesi. <https://www.msu.edu.tr/sayfadetay.aspx?SayfaId=489&ParentMenuId=55>.

NERGİZ, A. (2019). Türkiye'nin Sivil Havayolu Taşımacılığının Gelişimi ve "Havayolu Devlet İşletme İdaresi"(1933-1956) Dönemi (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

THKBİM. (2023). İnönü Havacılık Eğitim merkezi Eğitim Merkezi. Türk Hava Kurumu - İnönü Havacılık Eğitim Merkezi. <https://www.thk.org.tr/ihem>.

TÜRK HAVA KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI. (2023). Hava Kuvvetleri Tarihi. [Web sitesi]. Erişim tarihi: 20 Temmuz 2023, <https://www.hvkk.tsk.tr/Custom/Hvkk/79>.

ULUDAĞ, M. (2023). ABD ve İngiltere Ba-sınında Millî Mücadele Döneminde Kütahya. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (76), 65-79.

YALÇIN, O. (2010). Türk Havacılık Tarihinde Bağış Uçakları ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Tesirleri. **Gazi Akademik Bakış**, (06), 191-212.

YALÇIN, O. (2016). **Havacılık, hava gücünün doğuşu ve birinci dünya savaşına etkisi**.

YALÇIN, O. (2017). **Türk Hava Gücü (THG) Kuruluşu, İlk Seferleri ve Yükselişi (1911-1950)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ŞEHRİN 100. YILINDAN ÖNEMLİ PORTRELER

EYLEM DERELİ*

Millî Mücadele'den sonra Anadolu'da başlayan toparlanma süreci Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yenileşme ve modernleşme adımları ile devam etmiştir. Bir taraftan yeni bir ulus inşa etme amacı bir taraftan da inkılaplar ile hemen her alanda gerçekleştirilmek istenen yenilikler hızla sonuç vermiştir. Ankara'nın başkent oluşuyla İç Anadolu kentlerinde başlayan yeniliklerin Eskişehir'in gelişiminde başlangıçtan günümüze önemli etkileri olduğu görülür.

Türk milletinin yeniden doğuşuna tanıklık eden topraklar üzerinde yer alan Eskişehir hem Millî Mücadele döneminde hem de geçen 100 yıllık süre boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli şehirlerinden biri olmuştur.

Millî Mücadele'den sonra Anadolu'da başlayan toparlanma süreci Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yenileşme ve modernleşme adımları ile devam etmiştir. Bir taraftan yeni bir ulus inşa etme amacı bir taraftan da inkılaplar ile hemen her alanda gerçekleştirilmek istenen yenilikler hızla sonuç vermiştir. Ankara'nın başkent oluşuyla İç Anadolu kentlerinde başlayan yeni-

liklerin Eskişehir'in gelişiminde başlangıçtan günümüze önemli etkileri olduğu görülür.

Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan çalışan ve çalışanlarının barınmadan yemeğe zorunlu ihtiyaçları doğrultusunda mahalle mahalle kurulmaya başlayan şehir zamanla hem sosyoekonomik hem de sosyokültürel açıdan kendine özgü kimliği olan bir mekâna dönüşmüştür.

Şehirlerin yarıştığı günümüz koşullarında Türkiye'nin önde gelen şehirlerinden biri olan Eskişehir'in bugünkü kimliğinde sanayi endüstrisinden spor alanına kadar pek çok ismin önemli katkısı vardır.

*Doç. Dr. , Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, esaltik@ogu.edu.tr

Behiç Erkin

Seyit Battal Gazi, Nasrettin Hoca, Yunus Emre'nin diyarı Eskişehir ve yöresi yüzyıllardır Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olmuştur. Şehrin gelişiminde ve önemli merkezlerden biri hâlini almasında yöneticilerin, iş adamlarının, eğitimcilerin, sporcuların önemli katkıları vardır.

Behiç ERKİN

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'nin şehirleşme politikasında ulaşım ağlarının kurulması ilkler arasında yer almıştır. Eskişehir Anadolu'nun merkez yerlerinden biri olarak özellikle raylı ulaşımın kurulmasında kurgunun önemli noktasını oluşturmuştur. İzlenen politikalarla Cumhuriyet'in ilanından bugüne Anadolu'nun önemli ulaşım merkezi olma özelliğini devam ettirmesinde Eskişehir'e hizmet etmiş önemli isimlerden biri Behiç Erkin'(1876-1961) dir. Devlet Demiryollarının kurucusu ve ilk genel müdürü olan Erkin'in sıfatı "demiryollarının babası"dır.

29 Kasım 1901 tarihinde Harp Akademisi'ni bitiren Behiç Erkin, 1902 yılında Selanik'teki Topçu alayında göreve başlamış, 1910-1912 yıllarında Demiryolu Askerî Komiserlik görevine getirilmiştir. Sonrasında yeniden askeriyenin çeşitli birimlerinden görev alan Erkin, 1920-1926 yılları arasında Anadolu-Bağdat

Demiryolları Umum Müdürlüğünde çalışmıştır. "Hiçbir Türk işletemez denilen yıllarda, personelin büyük bir kısmı gayrimüslimlerden oluşan demiryollarının dilinin Türkçeleştirilmesinde, millileştirilmesi gibi birçok konuda öncülük etmiştir."¹

Devlet Demiryollarının kurucusu ve ilk genel müdürü olan Erkin'in sıfatı "demiryollarının babası"dır. Atatürk'ün yakın dostu olan Erkin, hem ömür yettiğince hem de 1920-1926 yılları arasında genel müdürlük görevi süresince Atatürk'ün yanında olmuş, Kurtuluş Savaşı'nda Eskişehir'i merkez alarak kurduğu ulaşım ağında mühimmat sevkiyatını başarı ile gerçekleştirerek Millî Mücadele'de önemli rol oynamıştır.

1-DİNÇ, Dilaver (2009), "Behiç Erkin ve Devlet Demiryollarının Kuruluşu", Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, s.4

Atatürk'ün yakın dostu olan Erkin, hem ömür yettiğince hem de 1920-1926 yılları arasında genel müdürlük görevi süresince Atatürk'ün yanında olmuş, Kurtuluş Savaşı'nda Eskişehir'i merkez olarak kurduğu ulaşım ağında mühimmat sevkiyatını başarı ile gerçekleştirerek Millî Mücadele'de önemli rol oynamıştır.

Büyükelçilik, milletvekilliği, bakanlık vb. görevlerle Türkiye Cumhuriyeti'ne hizmet eden Behiç Erkin 11 Kasım 1961 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. "Gazeteler Behiç Erkin'in vefatını 'Mustafa Kemal'in arkadaşların-

Eskişehir coğrafi konum itibariyle Anadolu'nun doğusu ile batısı arasındaki bağlantı yeri gibidir. Ulaşım yollarının merkezinde oluşu, yer altı kaynaklarının zenginliği, sanayisinin gelişmesini ve şehrin diğer şehirler arasında önem kazanmasını sağlamıştır. Sanayi şehrin tanınırlığı ve öneminde ciddi rol oynamaktadır. Türkiye'de Eskişehir adını duyuran ve şehrin sanayisine önemli katkı sağlayan kuruluşlardan biri kurucusu Firuz Kanatlı olan Eti'dir.

dan biri öldü.' diye duyur(muşlardır).² Erkin, vasiyeti üzerine Eskişehir Enveriye istasyonuna defnedilmiştir.

Firûz KANATLI

Eskişehir coğrafi konum itibariyle Anadolu'nun doğusu ile batısı arasındaki bağlantı yeri gibidir. Ulaşım yollarının merkezinde oluşu, yer altı kaynaklarının zenginliği, sanayisinin gelişmesini ve şehrin diğer şehirler arasında önem

2-a.g.e., s.4.

Firuz Kanatlı

kazanmasını sağlamıştır. Sanayi şehrin tanınırlığı ve öneminde ciddi rol oynamaktadır. Türkiye'de Eskişehir adını duyuran ve şehrin sanayisine önemli katkı sağlayan kuruluşlardan birinin kurucusu Firûz Kanatlı olan Eti'dir.

Firûz Kanatlı (1932-2017) 1932 Eskişehir doğumludur. Ortaöğrenimini Eskişehir'de, yüksek öğrenimini İsviçre Cenevre Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Gümülçine'de değirmencilik yapan varlıklı sayılabilecek aileden gelen Kanatlı, Eti markasını girişimci ruhu ile yaratmıştır. Askerde iken kantindeki satışları gözlemleyen iş adamı, sonrasında kendisine o dönemde önemli bir marka olan Ülker'in karşısında yeni bir ürün ile ticarete atılma hedefi koymuştur. Babasının da desteği ile Fransızca'dan çevirdiği kitaplarla, başlangıçta bir makine ile işe koyulan Kanatlı, 1962 yılında ilk fabrikasını kurmuştur. "Dünya ekonomisinin büyük bir kısmı şirketler tarafından inşa edilmektedir. Bu da özel sektörün ekonomik anlamda tüm dünya ülkeleri için lokomotif bir rol üstlendiği gerçeğini ortaya koymaktadır."³ Ülkemizde özel sektörde aile şirketlerinin büyük bir orana sahip olduğu bilinmektedir. Eti de bu şirketlerden biridir. 20 yılı aşkın süre Eti'nin yöneticiliği yapmış, Türkiye'nin önemli gıda şirketinin sahibi Kanatlı, şirketi ile istihdam sağlayan, sosyal sorumluluk

3-DİNÇAY, İsmail Hakkı (2016), "Aile Şirketlerinin Kurumsallaşma Süreci ve İnsan Kaynakları Yönetimine Dair Bir Alan Araştırması: Yurtbay Seramik A.Ş. Örneği", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Eskişehir, s. 1.

projeleri aracılığıyla topluma hizmet etmiş/etmekte olan ve Eskişehir'in ekonomisine katkıda bulunan önemli bir isimdir.

Orhan OĞUZ

Eskişehir'in tanınırlığında etkili olan önemli unsurlardan biri üniversitelerdir. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi olmak üzere üç üniversiteye sahip şehrin 'üniversite şehri'ne dönüşmesinde rol oynayan isim Orhan OĞUZ'dur. Orhan Oğuz (1923-2021)⁴ "Eskişehir'i üniversiteler şehrine dönüştüren Eskişehirli" akademisyen, siyasetçidir. İlk ve orta öğrenimini Eskişehir, yükseköğrenimini hukuk doktorası yaptığı Paris (Sorbon) Üniversitesi'nde tamamlamıştır. 1958 yılında Eskişehir'de ilk yükseköğrenim kurumunun kurulması için görevlendirilen Oğuz, görevini tamamladıktan sonra 1969-1971 yılları arasında milletvekilliği yapmıştır. "Milletvekili ve bakan sıfatıyla Türkiye'nin eğitim ve kültür meselelerini yakından takip etme ve değiştirme imkânı elde eden"⁵ Oğuz, Eskişehir'in eğitim, kültür, bilim alanında ilerlemesinde önemli katkı sağlamıştır.

Nabi AVCI

Eskişehir'in eğitim, kültür, şehirleşme alanlarında gelişmesine emeği geçen bir isim de Prof. Dr. Nabi AVCI'dır. Avcı, 8 Ekim 1953'te Pazaryeri'nde doğmuştur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesini bitirdikten sonra doktorasını Anadolu Üniversitesinde İletişim Bilimleri alanında tamamlayan Nabi AVCI, hem akademisyen hem de çeşitli bürokratik görevleri süresince Eskişehir'e önemli katkılar sağlamış isimlerden biridir. Özellikle UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti Eskişehir'in bu ünvanı alma sürecinde

4-Bkz: OĞUZ, O. (2004). 80 yıl: Cumhuriyete Yaşat Bir Hayat. İstanbul: Doğan Kitap.

5-ATMACA, T. (2023). "Otobiyografisi Işığında Prof. Dr. Orhan Oğuz'un Hayatından Kesitler", Fetih ve Medeniyet Dergisi, S.6, ss.245.

Prof. Dr. Nabi AVCI

desteğini esirgemeyen Avcı, şehrin yüz yılına damgasını vurmuş bir isim olarak yaşayacaktır.

Eskişehir, geçmişten bugüne Anadolu'nun önemli kültür coğrafyalarından biri olmuştur. Yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan şehir, *Yunus Emre'den Haydar Ergülen'e, Şeyh Edebalı'den Mehmet Ali Kalkan'a* Türk edebiyatının değerli sanatçılarının mekânıdır.

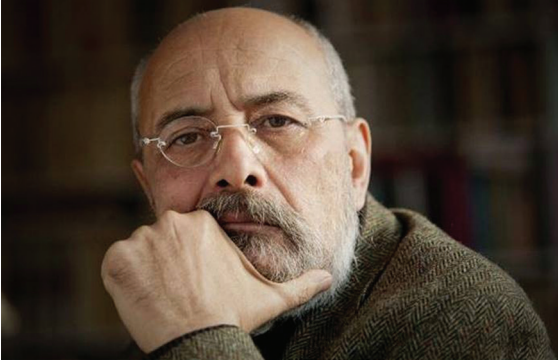
Prof. Dr. Nabi Avcı 8 Ekim 1953'te Pazaryeri'nde doğmuştur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesini bitirdikten sonra doktorasını Anadolu Üniversitesinde İletişim Bilimleri alanında tamamlayan Nabi Avcı, hem akademisyen hem de çeşitli bürokratik görevleri süresince Eskişehir'e önemli katkılar sağlamış isimlerden biridir. Özellikle UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti Eskişehir'in bu ünvanı alma sürecinde desteğini esirgemeyen Avcı, şehrin yüz yılına damgasını vurmuş bir isim olarak yaşayacaktır.

Recep BİLGİNER

Recep Bilginer (1922-2005) Eskişehir'in kültür hayatına hizmet etmiş gazeteci, şair ve yazarlarımızdan bir diğeridir. Adana doğumlu Bilginer gazeteciliğe 1945 yılında Eskişehir'de başlamış, Sesışık, Hamle, Türk'e Doğru gibi pek çok Eskişehir gazetesinde yazmıştır. Ayrıca Eskişehir'de Politika gazetesini ve Düşünce dergisini çıkaran yazar, Yunus Emre oyunu ile Kültür Bakanlığının en iyi yazar ödülünü kazanmıştır. Eserleri sinemaya uyarlanan, Kültür Bakanlığı'ndan pek çok ödüller kazanan Bilginer, 1998 yılında "devlet sanatçısı" ünvanına layık görülmüştür.

Ahmet Enis BATUR

Türk edebiyatının önemli isimlerinden Ahmet Enis Batur 1952 Eskişehir doğumludur. Batur, şair, yazar, eleştirmen, denemeci, programcı sıfatları ile çok yönlü bir kariyere sahiptir. "Denemelerinde 'kültür'ü bir sorunsal olarak ele alan Enis Batur, ele aldığı meselelere eleştirel, şüpheli, ve irdeleyici yaklaşımıyla dikkat çeker. Edebiyat, modernizm, sanat gibi konulara da denemelerinde geniş ve bütüncül bir bakış

Enis Batur

açısı vardır. 90'lı yıllardan sonra şehir monografileri ve kişisel seyahatnâmelere yönelen"⁶ yazar, 2018 yılında basılan Eskişehir: Kökleri Derinden Yepyeni Bir Şehir kitabında memleketi Es-

6 <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/batur-enis>

Mithat Körler

kişehir'i anlatır. Yazı hayatına sinema eleştirisi ile başlayan Batur, Yazı, Oluşum, Tan, Şehir ve Argos, Milliyet, Sanat Dünyamız, Kitaplık ve daha birçok gazete ve dergide ayrıca TRT'nin Okudukça programlarında çalışmıştır.

1980 TDK Denem Ödülü, 1993 Cermal Süreya Şiir Ödülü, 2000 Zirvedekiler Ödülü, 2007 TÜYAP İstanbul Sanat Fuarı Sanat Eleştirmeni Ödülü, 2008 Behçet Necatigil Ödülü, 2018 Yunus Nadi Roman Ödülü Enis Batur'un kariyerinin önemli ödülleri.

Mithat KÖRLER

Sanatın hemen her dalına ait örnekler müzesi olarak nitelendirebileceğimiz Eskişehir'in müzik alanındaki önemli temsilcisi Mithat KÖRLER'dir. 1955 Eskişehir doğumlu Körler, 1977 yılında başladığı kariyerini Eskişehir sürdürmektedir. Birçok şarkıya ve albüme imza atan sanatçı, Türkiye ve yurtdışı konserleri ile Türk müzik sektörüne, millî bayramlarda ve kurtuluş günlerindeki etkinlikleri katılımıyla sadece Eskişehir'e değil Türk tarihine ve kültürüne hizmet etmeye devam etmektedir. Ayrıca koyu bir Eskişehirspor taraftarı olan Mithat Körler'in yazdığı ES ES Marşı ile takımına destek olduğu bilinmektedir. Eskişehir Cumhuriyete yakışır bir şehir olarak spor alanında da önemli isimler yetiştirmiştir.

Güreşçi Kızılıklı Mahmut Pehlivan (1880-1931), Futbolcu Fethi Heper (1944), voleybolcu Neslihan Demir (1983-), yüzücü Sümeyye Boyacı (2003-) Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil eden önemli millî sporculardır.

Kızılıklı Mahmut Pehlivan

Kızılıklı Mahmut Pehlivan 1880 yılında Romanya'nın Dobruca bölgesindeki Kızılıklı kasabasında doğmuş, 1931 yılında Eskişehir'de vefat etmiştir. Genç yaşta güreşe ilgi duyan, düğünlerde tuttuğu güreşlerin ardından yeteneğini

Genç yaşta güreşe ilgi duyan, düğünlerde tuttuğu güreşlerin ardından yeteneğini keşfeden Madaralı Ahmet ve Sebeblili Hüseyin Pehlivan ile pehlivanlığını ispatlayarak "pehlivan" ünvanını alan Mahmut Pehlivan, kariyerine Avrupa ve Amerika'da devam etmiştir. "Menajeri Antonio Pierri ile Fransa, Belçika, Amerika, Hollanda, İngiltere gibi ülkelere"⁷ gitmiş, kazandığı müsabakalarla Dünya ve Avrupa şampiyonu olmuştur. Mahmut Pehlivan güreşe gönül vermiş bir Türk'tür. Yurt dışında kendisini izlemeye gelen, tanıyan seyircilere sadece mücadelesini değil, ahlaklı bir Türk karakterini de ispatlamıştır.

keşfeden Madaralı Ahmet ve Sebeblili Hüseyin Pehlivan ile pehlivanlığını ispatlayarak "pehlivan" ünvanını alan Mahmut Pehlivan, kariyerine Avrupa ve Amerika'da devam etmiştir. "Menajeri Antonio Pierri ile Fransa, Belçika, Amerika, Hollanda, İngiltere gibi ülkelere"⁷ gitmiş, kazandığı müsabakalarla Dünya ve Avrupa şampiyonu olmuştur. Mahmut Pehlivan güreşe gönül

Kızılıklı Mahmut Pehlivan

vermiş bir Türk'tür. Yurt dışında kendisini izlemeye gelen, tanıyan seyircilere sadece mücadelesini değil, ahlaklı bir Türk karakterini de ispatlamıştır. 1928 Mahmut Pehlivan'ın Eskişehir'e geldiği yıldır. Sadece Osmanlı sınırları içinde değil Amerika'da da güreşen ve tanınan Pehlivan, Eskişehir'in merkez caddelerinden birinde Kızılıklı Mahmut Pehlivan Caddesi adıyla yaşamaya devam etmektedir.

Fethi HEPER

Fethi Heper(1944-), 3 Şubat 1944 Eskişehir doğumludur. Futbolcu ve maliye profesörüdür. 1974 yılına kadar futbol kariyerine devam ettiren Heper, 1969-70 sezonunda 13, 1971-72 sezonunda 20 gol ile gol kralı olmuştur. Doktorasını tamamladıktan sonra yaşamını akademi içinde sürdüren Heper, profesyonel futbolculuktan profesörlüğe geçen ilk ve tek Türk futbolcudur.

Neslihan DEMİR

Eskişehir doğumlu Neslihan Demir (1983-)'in kariyer hayatı 1995 yılında Eskişehir'in önemli spor kulüplerinden biri olan DSİ

7-<https://www.yeniufukdergisi.com/2020/03/28/bir-pehlivanlik-hikayesi/>

Neslihan Demir

Bentspor'da başlamıştır. İlkokulda önce basketbol sonra atletizm branşları ile ilgilenen sporcu voleybol ile tesadüfen⁸ tanıştıktan sonra kısa sürede idealindeki branşı bulduğunu düşünmüştür. Eskişehir'den İstanbul takımlarına transfer olan Demir, sırayla Yeşilyurt, Vakıfbank ile sonrasında 2006-2007 sezonunda İspanya'nın Spar Tenerife Marichal takımı ile anlaşma imzalamış, bu dönemdeki performansı ile "demir yumruk" sıfatını almıştır. Neslihan Demir başarısının sabırla geldiğine inanmış ve ilk profesyonel maçına çıkmadan önce neredeyse tüm zamanını

Bir millet sahip olduğu değerleri ve bu değerlere sahip çıkan öncülerini sayesinde kalkınabilir. Aydınlar, iş adamları, bürokratlar, sporcular müzisyenler vb. önemli kişileri ile millet olma bilincini daha iyi fark eden halk, yaşam alanını belirledikten sonraki inşa sürecinde öncü insanlar ile hayatını kurgular. Bu nedenle sadece şehrimize değil ülkemize de mal olmuş örnek kişilerin önemi yadsınamaz.

Sümeyye Boyacı

antrenmanlarla geçirmiştir.⁹ 15 yaşında millî takıma giren Neslihan Demir, 2018 yılında Galatasaray'da oyunculuk kariyerini sonlandırır. Millî sporcu Türk voleyboluna hizmet etmeye devam etmektedir.

Sümeyye BOYACI

Eskişehir doğumlu Sümeyye Boyacı (2003-) yüzmede Cumhuriyet tarihimizin ilk kadın dünya ve Avrupa şampiyonudur. S5 engelli sınıfında, serbest, sırtüstü ve kelebekeleme dallarında ülkemizi temsil eden millî yüzücüdür. 2013 yılında başlayan kariyerinde kısa sürede birçok başarıya imza atmıştır. Yüzmek için balıklardan ilham aldığını söyleyen deniz kızı Sümeyye, 2018'de Dublin'de gerçekleştirilen Avrupa Paralimpik Yüzme Şampiyonası'nda 50 m sırtüstü S5 kategorisinde altın madalya kazanmış, 2022 yılında Portekiz'in Madeira Adası'nda düzenlenen 2022 Para Yüzme Dünya Şampiyonası'nda 50 m sırtüstü S5 kategorisinde 41.58'lik derece ile dünya şampiyonu olmuştur. Hâlen Eskişehir'de yaşayan Boyacı antrenmanlarına devam etmektedir.

Bir millet sahip olduğu değerleri ve bu değerlere sahip çıkan öncülerini sayesinde kalkınabilir. Aydınlar, iş adamları, bürokratlar, sporcular müzisyenler vb. önemli kişileri ile millet olma bilincini daha iyi fark eden halk, yaşam alanını belirledikten sonraki inşa sürecinde öncü insanlar ile hayatını kurgular. Bu nedenle sadece şehrimize değil ülkemize de mal olmuş örnek

8-Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=ykdudfG95198>

9-<https://www.youtube.com/watch?v=U4S7vEvUwxE>

kişilerin önemi yadsınamaz. Eskişehir Cumhuriyet yönetimi ile başlayan şehirleşme sürecinde şehrin ve ülkesinin ilerlemesine emek vermiş önemli/örnek kişileriyle kalkınmış, halkın da desteğiyle örnek bir merkez hâlini almıştır. Maddi ve manevi değerleri ile Türk milletinin hafızasını yansıtan şehir, Arif Nihat Asya'nın söylemiyle "her şeyi ile sev(ilen) bir şehirdir.

Eskişehir 1923'ten Cumhuriyet'in 100. yılını kutladığımız 2023 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Anadolu'nun önemli dinamik şehirlerinden biri olmuştur. Şehirleşme politikası; sanayi, ulaşım, eğitim gibi önemli/temel sektörlerdeki yapılanma ve gelişmelere öncülük etmesi ile gelecekteki yerini bugünden belirleyen şehrimizin yüzyıllarca önemini ve Türkiye Cumhuriyeti'ne katkısını devam ettireceği aşikârdır.

Kaynakça

Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=yk-dufG95198>

<https://www.youtube.com/watch?v=U4S7vE-vUwxE>

ATMACA, T. (2023). "Otobiyografisi Işığında Prof. Dr. Orhan Oğuz'un Hayatından Kesitler", Fetih ve Medeniyet Dergisi, S.6, ss. 238-245

DİNÇ, Dilaver (2009), "Behiç Erkin ve Devlet Demiryollarının Kuruluşu", Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

DİNÇAY, İsmail Hakkı (2016), "Aile Şirketlerinin Kurumsallaşma Süreci ve İnsan Kaynakları Yönetimine Dair Bir Alan Araştırması: Yurtbay Seramik A.Ş. Örneği", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.

OĞUZ, O. (2004). 80 yıl: Cumhuriyete Yaşıt Bir Hayat. İstanbul: Doğan Kitap. Şehrimiz Eskişehir, MEB, (Tarihsiz).

<https://www.yeniufukdergisi.com/2020/03/28/bir-pehlivanlik-hikayesi/>

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/batur-enis>

<https://www.youtube.com/watch?v=yk-dufG95198>

<https://www.youtube.com/watch?v=U4S7vE-vUwxE>